

**SON DÖNEM KIRAAT ÂLİMLERİNDEN
KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'NUN
HAYATI VE KUR'ÂN EĞİTİMİ HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ**

Fatma Yetginakın
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Ercan ŞEN
Haziran, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SON DÖNEM KIRAAT ÂLİMLERİNDEN KURRÂ HÂFİZ
İBRAHİM TANRIKULU’NUN HAYATI VE KUR’ÂN
EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN
İNCELENMESİ

Danışman
Doç. Dr. Ercan ŞEN

Hazırlayan
Fatma YETGİNAKIN

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Son Dönem Kıraat Âlimlerinden Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu’nun Hayatı ve Kur’ân Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi**” adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2025

İmza

Fatma YETGİNAKIN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Fatma YETGİNAKIN
	Numarası	2200618020
	Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
	Programı	Temel İslam Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Son Dönem Kıraat Âlimlerinden Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu'nun Hayatı ve Kur'ân Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	30.06.2025	
Tez Savunma Sınav Saati	11.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

SON DÖNEM KIRAAT ÂLİMLERİNDEN KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'NUN HAYATI VE KUR'ÂN EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Fatma YETGİNAKIN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Haziran, 2025

Danışman: Doç. Dr. Ercan ŞEN

Kur'ân kelimelerindeki okuyuş farklılıklarını inceleyen bir ilim olan kıraat eğitiminin kökeni Hz. Peygamber dönemine kadar uzanmaktadır. Bu gelenek nesilden nesile şifahî bir yöntem ile nakledilerek devam etmiş, ilim uğruna yapılan çeşitli seyahatlerle de bu yöntemin yaygınlaşması sağlanmıştır. Kıraat ilminin her dönemde müntesipleri ve uygulayıcıları bulunmuş, bu ilim hocadan talebeye isnad zinciriyle aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bir diğer Kur'ân eğitimi olan hâfızlık müessesesi de aynı yöntemle tevarüs edilmiştir. Söz konusu aktarımda teorik bilgilerden ziyade pratik uygulamaların önemli olduğu izahtan varestedir. Pratik uygulamaların en bariz örnekleri ise Kur'ân ve kıraat eğitimi tarihi boyunca süregelen “sema” “arz” ve “edâ” yöntemleridir. Şu bir hakikattir ki Allah kelamı olan Kur'ân'ı hatalı okumalardan uzak tutmak için fem-i muhsîn bir üstadın alınması gerekmektedir. Bu üstatlardan biri de yakın zamanda vefat etmiş Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hoca olup, araştırmamızın temel konusu da Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu hocanın hayatı ve Kur'ân eğitimi hakkındaki görüş ve uygulamalarıdır. Bu çerçevede çalışmamızın temel amacı onun eğitim metodunu ortaya koymak ve ardından gelecek nesillere ulaştırılmasına vesile olmaktır. Bu minvalde tezimizin ilk bölümünde kıraat ilmi ile alakalı bazı kavramlar açıklanarak konu temellendirilmiştir. İkinci bölümde Hâfız İbrahim Tanrıkulu'nun hayatı, kişilik özellikleri, hocaları ve talebeleri konu edilmiştir. Üçüncü bölümde ise onun eğitim metodu yakınlarından ve talebelerinden alınan bilgiler doğrultusunda ele alınmıştır. Neticede İbrahim Tanrıkulu hocanın çoğunlukla geleneksel eğitim metodunu uyguladığı, bunun yanında Kur'ân ve kıraat eğitiminde modern yaklaşımlara da kısmen yer verdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kıraat, İbrahim Tanrıkulu, Hâfızlık, Eğitim.

ABSTRACT

ONE OF THE LAST PERIOD QIRĀ'AT SCHOLARS HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'S LIFE AND HIS VIEWS ON QUR'ĀNIC EDUCATION

Fatma YETGİNAKIN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

June, 2025

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ercan ŞEN

The origins of the science of qirā'at, which studies the differences in the recitation of the words of the Qur'ān, date back to the time of the Prophet Muhammad. This tradition has been passed down from generation to generation through oral transmission, and various journeys undertaken for the sake of knowledge have ensured the spread of this method. The science of qirā'at has had its adherents and practitioners in every period, and this science has been transmitted from teacher to student through a chain of transmission, reaching us today. The institution of memorisation, another form of Qur'ānic education, has also been transmitted through the same method. It is evident that practical applications are more important than theoretical knowledge in this transmission. The most obvious examples of practical applications are the 'sema,' 'arz,' and 'edâ' methods that have been used throughout the history of Qur'ān and recitation education. It is a fact that in order to keep the Qur'ān, which is the word of Allah, free from misreadings, it must be learned from a "fem-i muhsin" master. One of these masters was the recently deceased Qur'ānic reciter and hâfız İbrahim Tanrıkulu, and the main subject of our research is the life and views and practices of İbrahim Tanrıkulu regarding Qur'ānic education. Within this framework, the main objective of our study is to reveal his educational method and to contribute to its transmission to future generations. In this regard, the first section of our thesis lays the foundation for the subject by explaining some concepts related to the science of recitation. The second section discusses the life, personality traits, teachers, and students of hâfız İbrahim Tanrıkulu. In the third section, his educational method is examined based on information obtained from his close associates and students. Ultimately, it is observed that İbrahim Tanrıkulu primarily applied traditional educational methods, while also incorporating modern approaches to Qur'ān and recitation education to some extent.

Keywords: Qur'ān, Qirā'at, İbrahim Tanrıkulu, Memorisation of Qur'ān, Education.

ÖN SÖZ

İnsanlara hidayet rehberi olarak Kur'ân-ı Kerîm'i indirdikten sonra onun korunmasını kendi garantisi altına alan Yüce Mevla'ya hamd olsun. Bu ilahi kitabı tebliğ ve tebyin eden son elçi Hz. Muhammed'e salat ve selam olsun. Bizleri Kur'ân'a hizmet yolunda istihdam eden Allah'a şükürler olsun.

İnsan hayatının çeşitli merhalelerinde mihenk taşı niteliğinde olan bazı kişilerle karşılaşır. Böyle kişiler hayatımızda önemli katkılar ve büyük değişiklikler meydana getirir. Benim hayatımın iz bırakan en önemli kişilerinden birisi talebesi olmaktan şeref duyduğum, Kur'ân ve hâfızlık eğitiminde Türkiye'nin çok önemli isimlerinin arasında bulunan ve yakın zaman önce kaybettiğimiz Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu hocadır. Bu çalışmada Onun Kur'ân eğitim metodu ve hâfızlık eğitimine adanmış ömrü gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın öne çıkan birkaç yönü bulunmaktadır. Bunlar çalışmamızın biyografik bir araştırma olması kadar tanıkların dilinden ve belgelerle yakın dönem din eğitimi ve öğretimi hakkında tarihi bir vesika niteliği taşıması, ülkemizdeki Kur'ân ve kıraat eğitiminin nitelik ve niceliğine ilişkin sahaya dayalı bazı veriler sunmasıdır.

Bu tezin hazırlanmasında yardımları ve bilimsel uyarıları ile yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Ercan Şen'e, Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans derslerinde görüşleriyle bizlere vizyon kazandıran çok değerli Tefsir Anabilim Dalı ve Kur'ân Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı akademisyenlerine, bugüne kadar almış olduğum eğitimlerde katkısı olan tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım. Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu hocamın küçük kızı, çocukluk ve hâfızlık devre arkadaşım Asuman Tanrıkulu'na verdiği her türlü destekten ve aynı zamanda hocamızın hâfız oğlu Osman Tanrıkulu beye kıymetli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tez yazımı boyunca sorularımı hiçbir zaman yanıtsız bırakmayan kurrâ hâfız Fatih Aydın hocaya, değerli vakitlerinden ayırıp röportaj sorularımı yanıtlayan bütün katılımcılara ve hocamızın mümtaz öğrencilerine teşekkürü bir borç bilirim. Beni her daim iyiye ve doğruya yönlendiren kıymetli anne ve babama, hayat yolunda birlikte yürüdüğüm eşime, verdikleri destek için sevgili evlatlarıma çok teşekkür ederim.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Fatma YETGİNAKIN
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KIRAAT İLMİ

1. KIRAAT İLMİ VE İLGİLİ KAVRAMLAR	7
1.1. KIRAAT VE KIRAAT İLMİ	7
1.2. TİLÂVET	8
1.3. KÂRÎ	8
1.4. MUKRÎ	9
1.5. RİVÂYET	9
1.6. RÂVÎ	9
1.7. TARÎK	10
2. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI VE ÖNEMİ	12
2.1. KIRAAT İLMİNİN KONUSU	12
2.2. KIRAAT İLMİNİN GAYESİ	13
2.3. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI VE ÖNEMİ	13
3. KIRAAT İLMİNİN TARİHÇESİ	14
3.1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ	15
3.2. SAHÂBE DÖNEMİ	17
3.3. TÂBÎİN DÖNEMİ VE SONRASI	18
4. TÜRKLERDE KUR'ÂN VE KIRAAT EĞİTİMİ	20
4.1. MÜSLÜMAN TÜRKLERDE KUR'ÂN-I KERÎM VE KIRAAT EĞİTİMİ	20
4.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KUR'ÂN-I KERÎM VE KIRAAT EĞİTİMİ	21
5. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HÂFİZLİK EĞİTİMİ	23
5.1. HÂFİZLİĞİN TANIMI VE ÖNEMİ	24
5.2. TARİHTE KUR'ÂN-I KERÎM HIFZI	25
5.3. GÜNÜMÜZDE KUR'ÂN-I KERÎM HIFZI	26
5.3.1. Klasik Hâfızlık Yöntemi	29
5.3.2. Okulla Birlikte Hâfızlık Projesi	33

İKİNCİ BÖLÜM

KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'NUN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE EĞİTİMCİ YÖNÜ

1. DOĞUMU VE YETİŞMESİ	37
2. TAHSİL HAYATI	38

3. AİLESİ VE YAŞADIĞI ÇEVRE	39
4. RESMİ GÖREVLERİ.....	40
5. TALEBELERİ	41
6. AHLAKİ YÖNÜ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ.....	45
6.1. LATİFE YAPMAYI SEVMESİ.....	46
6.2. VEFASI	47
6.3. İSTİŞAREYE ÖNEM VERMESİ	48
6.4. SAMİMİYETİ	49
6.5. MİSAFİRPERVERLİĞİ.....	49
6.6. CÖMERTLİĞİ	50
6.7. İHLASLA ÇALIŞMASI VE GAYRETİ.....	50
6.8. ANNE VE BABALARA TAVSİYELERİ.....	52
7. BİR BABA OLARAK İBRAHİM TANRIKULU HOCA	53
8. İLMÎ KONULARDAKİ HASSASİYETİ.....	56
9. EĞİTİM VE ÖĞRETİM BECERİLERİ	58
10. ÖĞRENCİLERİNİ MOTİVASYON YÖNTEMLERİ	62
11. KUR'ÂN-I KERİM'E HİZMETİ VE SAYGIYI HAYATININ MERKEZİNE ALMASI	64
12. ÇAĞDAŞI OLAN ÂLİMLERLE İRTİBATI	66
13. İLİM TALEBESİ BULMAK İÇİN GÖSTERDİĞİ ÇABALAR	68
14. ÇEŞİTLİ SEYAHATLERİ.....	69
15. VEFATI.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'NUN EĞİTİMDE KULLANDIĞI METOTLAR

1. EĞİTİMDE KULLANDIĞI METOTLAR.....	73
1.1. KIRAAT EĞİTİM METODU	73
1.2. HAZIRLIK EĞİTİMİ	73
1.3. KIRAAT-I AŞERE EĞİTİMİ	74
1.4. TAKRÎB EĞİTİMİ	75
1.5. TAYYİBE EĞİTİMİ	76
1.6. KIRAAT-I AŞERE EĞİTİMİNDE KULLANDIĞI KAYNAKLAR	77
2. HÂFİZLİK EĞİTİM METODU	79
2.1. HÂFİZLİĞE HAZIRLIK EĞİTİMİ.....	79
2.1.1. Kursa Başlayan Her Öğrencinin Seviyesini Tespit Etmesi.....	79
2.1.2. Hazırlık Eğitimine Başlama.....	80
2.1.2.1. Mahreç Uygulamaları	80
2.1.2.2. Elif Cüzü Okutma Tekniği	82
2.1.2.3. Elif Cüzünü Okutma Süresi	86
2.1.3. Koro Uygulaması	87
2.1.4. Tâlim Uygulamaları	88
2.1.4.1. Harf Tâlimi	89
2.1.4.2. Dudak Tâlimi.....	92
2.1.5. Tecvid Öğretimi ve Uygulamaları.....	95
2.1.5.1. Hâfızlığa Başlatma	99
2.1.5.2. Hâfızlık Sürecini Yönetme	101
2.1.6. Ders Dinleme Usulü	103
2.1.7. Galat Okuyuşları İşaretleme Tekniği	104

2.1.8. Kur'ân Okuma Usul ve Esasları Kitabı Hakkında Tanıtıcı Bilgiler	105
3. HÂFİZLİĞİ KORUMA METODU	108
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	116
EKLER	121

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1. Öğrenci Defter Örneği I.....	83
Resim 2. Öğrenci Defter Örneği II.....	84
Resim 3. Öğrenci Defter Örneği III	85
Resim 4. Öğrenci Defter Örneği IV	86
Resim 5. Tanrıkulu, 2015 Yılı İcazet Töreninde.....	121
Resim 6. Tanrıkulu, Öğrencileriyle.....	121
Resim 7. Tanrıkulu, Nevşehir’de Kendi Adını Taşıyan Kur’ân Kursu’nun Açılışında.	122
Resim 8. Tanrıkulu, İshak Danış ile Birlikte.	122
Resim 9. Tanrıkulu 1990 yılında, İlim ve Fazilet Vakfı Kur’ân Kursunda Okuttuğu Öğrencileri ile Birlikte.	123
Resim 10. Tanrıkulu 1996 Yılında Gitmiş Olduğu Malezya’da Hâfız Öğrenciler ile Birlikte.....	123
Resim 11. Tanrıkulu, Reîsülkurrâ Mustafa Demirkan ile İcazet Merasiminde.	124
Resim 12. (Soldan sağa) Osman Tanrıkulu , Cemil Âşıkkutlu , İbrahim Tanrıkulu ve Prof. Dr. Emin Âşıkkutlu.	124
Resim 13. Tanrıkulu, Osman Egin ile.....	125
Resim 14. Tanrıkulu'nun Nakkaştepe Mezarlığındaki Kabri.....	125
Resim 15. Tanrıkulu’nun El Yazısıyla Çıkarmış Olduğu Suretlerden Bir Sayfa.	126
Resim 16. İbrahimTanrıkulu'nun İcazetnamesi.	127
Resim 17. İbrahimTanrıkulu'nun İcazetnamesinin İlk Sayfası.	128
Resim 18. İbrahimTanrıkulu'nun İcazetnamesinin Son Sayfası.	128
Resim 19. Tanrıkulu'nun Evinde Okuduğu Kur’ân-ı Kerim’in Kapağı.	129
Resim 20. Tanrıkulu'nun Kur’ân-ı Kerimi.....	129
Resim 21. Tanrıkulu'nun Hizmet İçi Eğitim Belgesi.	130
Resim 22. Tanrıkulu'nun Hizmet Teşekkür Belgesi.	130
Resim 23. Tanrıkulu'nun İmam Hatip Lisesi Diploması.....	130
Resim 24. Tanrıkulu'nun Önlisans Diploması.	131
Resim 25. Tanrıkulu'nun Kur’ân Kursu Öğreticilik Belgesi.....	132
Resim 26. İbrahim Tanrıkulu’nun Evinde Bulunan İcazet Silsilesi.....	133
Resim 27. Tanrıkulu'na 1991 Yılında Verilen Hizmet Takdir Belgesi.....	134

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.: Bakınız
C.: Cilt
Çev.: Çeviren
Ed.: Editör
Hız.: Hazreti
M.Ü.: Marmara Üniversitesi
s.: Sayfa
S.: Sayı
s.a.v.: Sallallâhu aleyhi vesellem
T.D.V.: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.: Tercüme
ts.: Tarihsiz
vb.: Ve benzeri
vb.: Ve benzeri
vd.: Ve devamı
Vd.: Ve diğerleri

GİRİŞ

İslam dininin yüce kitabı Kur'ân-ı Kerîm son Peygamber Hz. Muhammed'e vahyedilmiş, hükmü kıyamete kadar devam edecek bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerîm'i anlamamanın ilk adımı onu tilâvet etmektir. Kur'ân-ı Kerîm, nüzul şekli, lafız ve mana bütünlüğü gibi birçok yönüyle diğer ilahi kitaplardan ayrılır. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, Kureyş lehçesi ile Arapça olarak nazil olan bir kitaptır. Arap dilinin ihtiva ettiği bazı kelimeler birbirinden farklı okunmaya müsaittir. Bu çeşitliliğin bir kısmı lehçe farklılıklarına dayanırken, bir kısmı da “ferşü'l-huruf” olarak bilinen farklı okuyuşlardan oluşmaktadır. Söz konusu kelimeler kural dışı, nakle dayanan ve her surede dağınık olarak bulunan kelimelerdir.¹ Kıraat ilmi ise Kur'ân kelimelerinde meydana gelen okuyuş ihtilaflarını ve okunuş şekillerini inceleyen bir ilimdir. Kıraat ilmi Allah kelamını diğer kelimelerden ayırmak ve muhafaza etmek gibi işlevleri ile diğer Kur'an ilimlerine hizmet vermektedir. Zira lafzın muhafaza edilmesi mananın muhafazası anlamına gelmektedir.

Kur'ân ilk dönemlerden itibaren şifahi metod ile öğretilmiş, sadırlarda muhafaza edilerek nesilden nesile aktarılmıştır. İlk muallim Hz. Peygamber tarafından sahabeye öğretilen bu ilahi kitap Müslümanlar tarafından titizlikle korunmuştur.² Kimi zaman netameli süreçlerden geçilmiş olsa da bu ilmî gelenek devam ettirilmiştir.³ Bazı dönemlerde devlet eliyle bazı dönemlerde ise alanında ihtisas sahibi olan üstatların fedakâr gayretleriyle günümüze kadar ulaşmıştır. Tarihin her safhasında doğudan batıya İslam diyarının her yerinde yüce dinin esaslarının ulaşmadığı hiçbir yer kalmaması için âlimler tarafından büyük gayretler sarfedilmiştir. Bu çerçevede hem ilim öğrenmek hem de ilim öğretmek amacıyla ülkeler arası seyahatler gerçekleştirilmiştir.⁴

Kadim geleneğimizde yer alan eğitim ve öğretim metotları gelecek nesillerin yolunu aydınlatmaktadır. Diğer taraftan yaşadığımız dünyanın getirmiş olduğu yenilikler gözardı edilemeyecek kadar mühimdir. Modern eğitim yöntemlerinin sinerjisi ve klasik eğitim metodunun tecrübesi bir araya geldiğinde ortaya güzel işler çıkacağı aşikardır. Bu bağlamda İslam tarihi boyunca hayatlarını ilime adayan ve hizmetleriyle öne çıkan birçok üstat yetişmiş, bunlara yenileri eklenmeye devam etmektedir.

¹ Hasan Hüseyin Havuz, *Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivâyeti)* (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2022), 333.

² Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi* (Ankara: Otto Yayınları, 2022), 13-88.

³ İhsan Toker, *Hâfızlık Anlam ve Deneyim* (Ankara: FCR Yayınları, 2017), 14-17.

⁴ Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425-432.

Araştırmamızda bu kişilerden biri olan İbrahim Tanrıkulu hocanın hayatı ve eğitim metodu incelenecektir.

İlim öğrenmeye talip bir kişi için hoca seçimi çok önemlidir. Hocaların ilmi birikimi, ihlası, karakter özellikleri, hayata bakış açısı, talebesi üzerinde derin izler bırakır. Zira seçilen hoca hem örneklik teşkil edecek hem de ilmini aktararak öğrencisinin akademik kariyeri ve ilmi donanımı açısından iyi yetişmesini sağlayacaktır. Bu seçim kimi zaman iradi olmakla birlikte kimi zaman da baht işidir. Burada hemen şunu da ifade edelim ki “*bulanlar sadece arayanlardır.*” İnsan aradığı şey istikametinde nimetlere nail olur. Eski kaynaklarda ise hoca seçerken bilgisi en fazla olan, haramlardan ve şüphelilerden kaçınan yani vera sahibi olan, bununla birlikte tecrübeli olanın seçilmesi tavsiye edilmiştir.⁵ Bilindiği üzere âlimler eserleriyle yaşar. İbrahim Tanrıkulu hocanın eserleri ise yetiştirdiği talebeleridir. Bu çalışmada İbrahim Tanrıkulu’nun hayatı, Kur’ân ve kıraat eğitimi hususunda göstermiş olduğu gayretleri talebelerinden ve yakınlarından alınan bilgilerle ortaya konmuş, onun temsil ettiği geleneksel eğitim yönteminin yeni nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda hayatı boyunca Kur’ân ve kıraat ilmi ile iştigal etmiş, birçok öğrencisinin bu alanda liyakat sahibi olmasına vesile olmuş, Kur’ân-ı Kerîm ve kıraat eğitiminde öne çıkmış âlimlerden birinin hayatını ele alacağımız için ilk bölümde kıraat ilmi hakkında genel hatlarıyla bilgi vermemizin uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu kapsamda öncelikle kavramsal çerçeve çizilerek kısaca kıraat tasniflerine değinildikten sonra kıraat ilminin tarihi ele alınacaktır. Klasik eserlerde kıraat tarihi Hz. Peygamber’den başlayarak sahabe dönemi, tabiun ve sonrası olarak üç bölümde incelenmiştir.⁶ Bizim çalışmamızda da bu yol takip edilerek kıraat ilminin günümüze gelene kadar geçirdiği süreçler incelenmiştir. Aynı şekilde hâfızlık eğitiminin de sahabe neslinden başlayarak tarih boyunca geçirilen süreçleri irdelendikten sonra günümüzde uygulanmakta olan çeşitli hâfızlık yöntemlerine kısaca değinilmiştir.

İkinci bölümde Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu hocanın hayatı, yaşadığı çevre, kişilik özellikleri, tahsili, talebeleri, resmî ve gayri resmî vazifeleri derinlemesine

⁵ Burhanettin ez-Zernûci, *Ta’lîmü’l-Müteallim*, çev. Mustafa Köseoğlu (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2020), 81.

⁶ Mustafa Atilla Akdemir, *Hamid b. Abdülfettâh el-Palûvî’nin Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü’l- İrfan Adlı Eserinin Metodolojik Tanımı ve Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 24-25.

incelenmiş, talebelerinden ve yakınlarından edinilen bilgiler doğrultusunda detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde İbrahim Tanrıkulu hocanın kıraat eğitimi ve hâfızlık eğitiminde uygulamış olduğu metotlar incelenerek yer yer uygulanmakta olan çeşitli metodlarla karşılaştırmalar yapılmıştır. Mahreç, tecvid ve tâlim uygulamaları bağlamında kendisinin kaleme aldığı “Kur’ân’ı Okuma Usul ve Esasları” adlı kitap incelenmiştir. Son olarak onun hıfzı koruma metodlarına değinilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Hiz. Peygamber’e nazil olduğundan bugüne kadar kesintisiz bir şekilde aktarılan Kur’ân-ı Kerîm eğitimi kadim ilmî geleneğimizde vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bu eğitimi “fem-i muhsin” bir üstattan almak ne kadar gerekli ise onların usul ve yöntemlerinin gelecek nesillere aktarılması da ilmin sürekliliği açısından önem taşımaktadır. İşte araştırmamıza konu ettiğimiz merhum Hâfız İbrahim Tanrıkulu da kıraat ve hâfızlık eğitimi hususunda temayüz etmiş, bu alanda birçok talebe yetiştiren âlimlerden biridir. Tezimizin konusu geçmişten günümüze kıraat ve hâfızlık eğitiminin tarihi, özelde ise Hâfız İbrahim Tanrıkulu’nun kıraat ve hâfızlık eğitim metodunun ortaya konulmasıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kıraat ilmi ulumu’l-kur’ân arasında kitabullahın lafzının muhafazası, tahrif ve tağyirden korunması bağlamında mühim bir görev üstlenmiştir. Bu ilim değişmez ve güçlü kaideleri ile lafız bütünlüğünü sağlayarak İslami ilimlerin çoğunluğunun sahih içtihatlarla ulaşmasını kolaylaştıran bir disiplindir.⁷ Önceki ilahi kitapların tahrife uğramasının altında yatan en büyük sebep lafzının muhafaza edilmemesi olarak görülmektedir. Nitekim uzun yıllar sonra yazıya geçen bu kitaplar birbirlerinden farklılık taşımaktadır. Bu açıdan Kıraat ilmi İslamî ilimler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Diğer din ilimlerinin omurgası mahiyetinde görülen bu ilim İslam kültüründe nesilden nesile, zaman zaman kitabî, zaman zaman da hoca-talebe ikilisi ile daha çok şifahi yolla aktarılmıştır. Kıraat ilmi gerek konunun mütehassıslarının yetiştirdiği talebeleri gerekse telif ettikleri eserleri sayesinde günümüze kadar ulaşmış ve ilmi bir disiplin haline gelmiştir.

⁷ İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize Kur’ân-ı Kerîm’in İlmî ve Edebî Sırları* (İstanbul: Yeni Şafak, 2005), 192.

Sahabe neslinden itibaren müşafehe yolu ile öğrenilegelen Kur'ân-ı Kerîm eğitiminde birçok interaktif yöntemler geliştirilmiş olmasına rağmen sema-arz yöntemi her zaman önemini korumuştur Âlimlerin bu ilmi aktarırken kullanmış oldukları metot ve süreci yönetme tarzları, ortaya koydukları hoca profili gibi bazı etkenler yapılan işin kalitesini belirleyici bir rol oynamıştır. Söz konusu âlimlerden bazıları birçok eser telif ederken bazıları da insan yetiştirme hususunda öne çıkmış ve böylece nice gönüllerde yer edinerek bu ilmi ulaştırmada köprü vazifesi görmüşlerdir. Araştırmamızda hayatını ve eğitim metodunu ele alacağımız Kurrâ hâfız İbrahim Tanrıkulu da bahis konusu âlimlerden biridir. Yetiştirdiği talebeleriyle kıraat ilminin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Çalışmamızın amacı, kısa zaman önce vefat eden günümüz kıraat âlimlerinden İbrahim Tanrıkulu'nun hayatını, kıraat ve hâfızlık eğitimi verirken uyguladığı metotları ailesi, sevenleri ve talebelerinden alınan bilgiler vasıtasıyla ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma onun yaşamının ve eğitim-öğretim metodunun araştırılıp gözler önüne serilmesinin halefi olan ilim taliplerinin yoluna ışık olacağı düşüncesiyle konu olarak seçilmiştir. Ayrıca bu çalışma ülkemizde yakın şahitlerin dilinden kıraat ve hâfızlık eğitiminin tarihçesi hakkında ufuk açıcı bilgiler sunmaya adaydır.

Bilindiği gibi geçmişten günümüze gelene kadar hayatını ilme adanarak pek çok değerli eserler vermiş olan âlimlerden bazılarının eserleri ve fikirleri kaybolmuş ve tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Söz konusu ilimlerin tevarüs yolculuğunu akamete uğratan bu durum, Kur'ân eğitimi açısından istenilmeyen bir olgudur. Böyle bir araştırmanın yapılması bu alanda çalışma yapan akademisyenlerin istifade etmesi açısından önemlidir. Ayrıca kadim geleneğimizi bize aktaran zincirin halkası mahiyetindeki hocalarımızın uyguladıkları eğitim metodunun unutulmamasını ve her daim uygulanabilir bir içerikte olmasını sağlamaya çalışmak araştırmamızın hipotezleri arasındadır. Üzerinde çalıştığımız İbrahim Tanrıkulu'nun eğitim metodu daha önce akademik bir çalışmaya konu edilmemiş olması yönüyle özgün bir çalışmadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamıza öncelikle literatür taraması ile alan araştırması yapılarak başlanmıştır. Örneklem olarak Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu'nun ailesi talebeleri ve sevenleri seçilmiştir. Tezimizde kıraat ve hâfızlık eğitimi üzerinde çalışmaları bulunan bir kişiliği konu edindiğimiz için ilk olarak klasik kaynaklardan faydalanılarak konu temellendirilmiştir. Ele aldığımız şahsiyet hayatta olmadığı için sevenleri, ailesi ve talebeleri ile görüşmeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen röportajlarda sorulan sorular

çapraz doğrulama yapılarak teyit edilmiştir. Katılımcıların kimlikleri ekler kısmında açıklanmıştır. Ses kaydından elde edilen bilgiler sicil dosyası gibi yazılı kaynaklarla karşılaştırılarak doğrulanmıştır. Yapmış olduğumuz röportajlar yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve doküman inceleme yöntemi ile dikte edilmiştir. Ayrıca yazılı ve görsel basında yer alan kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma, konuyla ilgili temel kaynakların taranması, alan araştırması veri toplama tekniklerinden olan röportaj görüşmesi ile oluşturulmuştur. Tezde önce kısa bir şekilde kıraat ilminin tarihi ve hâfızlık eğitiminin tarihsel sürecinin üzerinde durulmuş, ardından Kurrâ hâfız İbrahim Tanrikulu'nun hayatı, eğitimi ve talebeleri başlıkları ile devam edilmiştir. Emekliye ayrıldığı İstanbul/Kadıköy müftülüğünde bulunan özlük dosyası incelenerek görev yerleri ve eğitim hayatı belgelendirilmiştir. Kıraat ve hâfızlık eğitiminde kullanmış olduğu yöntem detaylı bir şekilde incelendikten sonra hâfızlığı sağlamlaştıma ve muhafaza yöntemleri ele alınmıştır. Hâfız İbrahim Tanrikulu'nun ülkemizin dört bir tarafına yayılmış öğrencileri ve sevenleri ile yapılan görüşmeler çerçevesinde şekillendirilmiş çalışmamız yarı yapılandırılmış görüşme ve doküman inceleme tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışmada aktaracağımız bilgiler görüşmecilerden edindiğimiz bilgiler ile sınırlıdır.

Literatür Değerlendirmesi

Çalışmamızda Kurrâ hâfız İbrahim Tanrikulu'nun eğitim metodu bağlamında kıraat ve hâfızlık eğitimi incelenmiş olup, yer yer klasik eğitim sistemi ile yeni eğitim sistemi karşılaştırılmıştır. Yapmış olduğumuz literatür taraması sonucunda hâfız İbrahim Tanrikulu hakkında yapılan herhangi bir çalışmaya rastlayamamakla beraber, konuyla alakalı iki adet seminer çalışmasına ulaşılmıştır. Bununla birlikte kıraat ve hâfızlık eğitimi konularında hazırlanmış sayısız tez olduğu görülmüştür. Bizim planladığımız tez ile benzerlik arz eden ve biyografi tarzında yapılan birçok çalışma tespit edilerek incelenmiş olup, bu çalışmalardan bazılarında başkalarının dilinden aktarımların yoğun olarak yer aldığı, buna bağlı olarak da araştırmacının değerlendirmelerinin gölgede kaldığı görülmüştür. Bazılarında ise sınırlı sayıda sözlü kaynak ile iletişime geçilmiştir. Söz konusu çalışmalardan bazılarını kronolojik olarak yer vermek istiyoruz: Yusuf Alemdar, *Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003);

Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde Kur'ân Hıfzı Geleneği Ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011); Naci Demirci, *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri*, (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, 2013); Mehmet Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Reisü'l-Kurrâlık: Gönenli Mehmet Efendi'nin Kıraat İlmine Katkıları* (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2018); Şeyma Çelik, *Hâfız İlhan Tok Ve Kur'ân Eğitimindeki Yeri* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2021); Mehmet Bingöl, *Son Dönem Kıraat ve Tecvid Âlimlerinden Dr. Ali Osman Yüksel'in Hayatı, Hocaları, Eserleri, Görüşleri ve Hâfızlık Çalışmaları* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KIRAAT İLMİ

Bu bölümde kıraat ilmi ile alakalı bazı kavramlar açıklanarak bu ilim hakkında genel bilgiler verildikten sonra kıraat ilminin tarihçesi ele alınacak ve günümüzde gelmiş olduğu noktaya temas edilecektir.

1. KIRAAT İLMİ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. KIRAAT VE KIRAAT İLMİ

Kıraat sözlükte “okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek” manasına gelmekte olup “sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma, tilâvet etme anlamında bir isimdir.”⁸ Kur’ân kelimesinin masdarı da kıraat kelimesi ile eş anlamlıdır.⁹ Kıraat kelimesinin terim anlamı ise Kur’ân kelimelerinde med, kasır, hareke, sükûn, nokta ve i’rab bakımından meydana gelen değişiklikler demektir.¹⁰ Zerkeşî (ö. 794/1392)’nin tanımına baktığımızda Kur’ân ve kıraat ayrı hakikatler olarak nitelendirilmiştir. Kur’ân, beyan ve icaz için Hz. Muhammed’e indirilmiş vahiy iken, kıraat vahyedilen lafızların tahfif, ağırlaştırma ve diğer yönlerden yazılması keyfiyetidir.¹¹ Bu tanımda kıraat diğerlerinden farklı olarak harflerin yazım ve keyfiyetlerinde ortaya çıkan ihtilaf-ü tenevvü olarak görülmektedir. Bir ilim olarak kıraat ilmi ise, başlangıçta noktasız ve harekesiz (seslendirmeden yoksun) Arap yazısıyla yazılmış olan Kur’ân metninin okunmasını ele alan bir tefsir disiplini.¹² İbnü’l-Cezerî’den (ö. 833/1429) gelen “Kur’ân kelimelerinin eda keyfiyetlerini râvilerine nispet etmek suretiyle bilmektir.” şeklindeki tanım ise oldukça kapsayıcı niteliktedir.¹³ Bir başka tanımda ise Kıraat-ı seb’a veya kıraat-ı aşere vecihlerini bir arada göstererek okumaya da kıraat adı verilmiştir.¹⁴ Bu kelime kimi zaman ise gerekli şartları taşıyan kimselerden her birinin belli kurallar dairesinde tercih ettikleri okuyuşlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Sözelimi İbn Kesir (ö. 774/1373) kıraati, Asım kıraati, Nafi kıraati gibi. Kıraat kelimesinin ilk

⁸ Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425.

⁹ Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî* (Ankara: Otto Yayınları, 2022), 22.

¹⁰ Muhsin Demirci, *Kur’ân Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2021), 217.

¹¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 105.

¹² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 102.

¹³ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî*, 23.

¹⁴ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 212.

dönemlere ait “harf” şeklindeki kullanımı da aynı şekilde bazı şahısların okuyuşlarını nitelemektedir. Mesela “Harf-ü İbn Mesud” denildiğinde onun okuyuşu kastedilir.¹⁵

1.2. TİLÂVET

Tilâvet terimi kıraat kelimesi ile aynı anlam taşıdığı düşünülerek kimi zaman onun yerine kullanılsa da aslında her biri diğerinden farklı manalar içermektedir. Bu kapsamda kıraat kelimesi takip etmek, peşi sıra gelmek gibi anlamlar taşımakta olup ilahi kelamı nazil olduğu şekliyle ard arda okumak demektir.¹⁶ Râgıb el-İsfahânî (ö. 502/1108) tilâvet kelimesini “hükümlerine uymak suretiyle Allah’ın kitabını okumak” şeklinde tanımlamıştır ki tilâvet kelimesi bu yönüyle kıraatten ayrılır. Çünkü burada tilâvetin Kur’ân’ın anlamını dikkate alan ve tabi olmayı da gerektiren yönü ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Bu bakımdan Kur’ân’ı bir imamın kıraati üzere okuma ameliyesi tilâvet olarak isimlendirilmiştir.¹⁸

1.3. KÂRÎ

Kur’ân tilâvet eden kimse anlamına gelen kârî kıraat ile ilgili kuralları öğrenip uygulayabilen kişiler için kullanılan teknik bir tabirdir. Kârîlerin üç derecesi bulunmaktadır. İfrat metoduyla kıraat öğrenip kıraat imamlarından üç imamın kıraatini okuyabilen kişiler “mübtedi”, dört veya beş imamın kıraatini bilen kişiler “mütevassıd”, yedi veya on imamın kıraatini okuyup nakledenler de “müntehî” olarak adlandırılır.¹⁹ Bu kelime ilk olarak Hz. Peygamber döneminde günümüzdeki kullanımından farklı olarak sahabe arasında sadece nazil olan miktardaki Kur’ân ayetlerini ezbere okuyan kişileri nitelemek için kullanılmıştır.²⁰

Kârî kelimesinin çoğul hali olan “kurrâ” teriminin kullanımı asr-ı saâdete dayanmaktadır. O dönemde sahabe arasında Kur’ân’dan kendisine ulaşan miktarı ezberleyenleri niteleyen bir kelime iken günümüzde daha geniş bir anlama ulaşmıştır.²¹ Nitekim bu kavram Hz. Peygamber döneminde Kur’ân konusunda en bilgili sahabe için kullanılmış olup²² genel olarak Kur’ân’ın yedi harf üzere istinsahından sonraki dönemde kıraat imamlarının okuyuşlarındaki ihtilafları öğrenen, okuyan ve bunu aktarma

¹⁵ Birışık, “Kırâat İlmi ve Tarihi”, 24.

¹⁶ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 213.

¹⁷ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 214.

¹⁸ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 212.

¹⁹ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 26.

²⁰ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 217.

²¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 66.

²² Birışık, “Kıraat”, 25/426.

melekesine sahip olan kişiler bu şekilde isimlendirilmiştir. Daha sonra istilâhi bir tanıma kavuşan kârî kelimesi kendilerine yedi ya da on kıraat isnad edilen imamlar için kullanılmıştır.²³ Bu kelime zaman zaman kıraat icazeti olmayan fakat güzel bir okuyuşa sahip kişileri tavsif etmek için teknik anlamı dışında da kullanılmaktadır.

1.4. MUKRÎ

Kârî kelimesinden türeyen Mukrî kelimesi ise kıraatleri bir üstattan müşâfehe yoluyla (ağızdan ağıza) sağlam ve kesintisiz bir isnadla almış, bu kıraatı rivâyet eden kıraat âlimi için kullanılmaktadır.²⁴ Kaynaklara göre bu tabir ilk olarak, Hz. Peygamber tarafından Birinci Akabe Biati’ndan sonra Evs ve Hazrec kabilelerine Kur’ân öğretmek üzere görevlendirilen Mus’ab b. Umeyr için kullanılmıştır.²⁵ Şunu belirtmek gerekir ki müşafehe olmadan kıraat bütün ayrıntılarıyla öğrenilemez. Çünkü bir kişinin mütevatir kıraatleri kitaptan okuyarak veya ezberleyerek öğrenmesi mümkün değildir. Geçerli ve yeterli bir eğitim alarak icazet silsilesine katılmak için uygulama gerektiren ihtilafları mutlaka bir üstadın ağzından yani müşâfehe yoluyla almak gerekmektedir.

1.5. RİVÂYET

Rivâyet kelimesi hadis ilmine ait bir terim olarak ön plana çıkmış olsa da kıraat ilminde de kullanılmaktadır. Ne var ki kıraat ilmindeki kullanımı hadis terminolojisinden daha farklı kriterlere sahiptir. Bu anlamda rivâyet bir kıraat imamının râvilerinden birinin diğerine muhalif olan okuyuşu veya bir râviye nispet olunan her ihtilaf için kullanılmaktadır.²⁶

1.6. RÂVÎ

Râvi kıraat imamından kıraat rivâyet eden kimseye denilmektedir. Büyük kıraat imamlarının birçok öğrencisi bulunmakla beraber kıraat okuyan her öğrencisi râvi olarak nitelendirilemez. Belli başlı kıraat eserlerinden bize gelen nakillerde teknik anlamda her bir kıraat imamının en meşhur olan iki öğrencisi râvi olarak alınmıştır. Nitekim bu konuda İbnü’l-Cezerî’nin en-Neşr isimli kendi eserini ihtisar ederek kaleme aldığı Takrîbü’n-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr adlı eseri meşhurdur.²⁷

²³ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 217.

²⁴ Birişik, “Kıraat”, 25/425-432.

²⁵ Birişik, “Kıraat”, 25/425.

²⁶ İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kıraati* (Nedve Yayınları, 1981), 241.

²⁷ Birişik, “Kıraat”, 25/426.

1.7. TARİK

Tarîk sözcüğü kelime anlamı açısından yol, yöntem, usûl ve metod anlamlarına gelir.²⁸ Kıraat istilâhında ise râvilerden sonra gelen tabakanın ihtilaflarına denir.²⁹ Diğer bir ifadeyle bir râvi den rivâyet edenlerden bir okuyucunun -aynı seviyedeki- diğer bir okuyucuya muhalif olan kıraatıdır. Bu kelime kıraat imamları ve râvilerinden daha sonra gelen tabakadaki kıraat erbabının uygulamış olduğu usul ve tarzı anlatan bir terim olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Kıraat eğitimi günümüze gelinceye kadar tarîk adı altında çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bunları kısaca şöyle tasnif edebiliriz;

- a) Aşere ve seb'a tarîki kıraatlerin sayısını ve kapsamını gösteren tarîklerdir.
- b) Teysir, tahbir, şatıbiyye, tayyibe tarîki dendiğinde kıraat eğitiminde esas alınan kaynaklar öne çıkmaktadır.
- c) Semâ, arz ve eda tarîki kıraat öğretiminde dersin işleniş metoduna ilişkin tarîklerdir.
- d) İnfirâd ve indirâc tarîkleri kıraat öğretiminde okunuşları sıraLama metodunu gösteren tarîklerdir.
- e) Mertebeteyn ve terâtib-i erba'a uygulamada esas alınan med ölçülerini gösteren tarîklerdir.
- f) İstanbul ve Mısır tarîki uygulamanın yaygınlık kazandığı bölgeye nispet edilerek adlandırılmıştır.³⁰

Tarîk kavramıyla ilgili olan bir kavramda “Vech” kavramıdır. Vech herhangi bir kıraatın (imam, râvi ve râvinin râvisi dışında) ehl-i edâdan birine nisbet edilmesine denir.³¹ Başka bir deyişle kârînin tercihi bırakılmış okuyuşlardır.

Konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin ilerleyen bölümlerdeki teknik mevzuları okurken zorlanmamaları amacıyla yapılan bu açıklamalar konunun temel yapı taşları mahiyetindedir. Bu tanımları özetleyecek olursak “kıraat” kelimesi “Kur'ân”

²⁸ Ahmet Gökdemir, “Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019), 2.

²⁹ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 217.

³⁰ Mustafa Atilla Akdemir, “Kıraat Eğitiminde Tarikler” *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'ân ve Kıraati Sempozyumu* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000), 165-177.

³¹ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 69.

kelimesi ile masdar olarak yakın olsa da istilâhi olarak farklı anlamlar içermektedir. “Tilâvet” kelimesi ise çoğu zaman teknik anlamı dışında “kıraat” kelimesi ile eş anlamlı gibi anlaşılmıştır. Okuyucu, âbid ve zâhid anlamına gelen “kârî” kelimesinin çoğulu olan kurrâ kelimesinin çok Kur’ân okuyan anlamına gelen kullanımının yanında farklı bağlamlarda da kullanıldığı görülmüştür. “mukrî”, kıraatleri sağlam bir sened ile müşafehe yoluyla bir üstadından almış kıraat âlimi demektir. “Râvî”, bir kıraat imamından okuyuş nakleden kişiyi nitelerken “rivâyet” ise bu imamın öğrencileri arasındaki ihtilafa verilen addır. “Tarîk” terimi râviden sonraki tabakanın ihtilafı, “vech” ise tarîk tabakasından sonraki âlimlerin ihtilaflarını ifade etmektedir.³²

Kıraatler müşafehe yolu ile bir üstadından ahzedilerek muhafaza edilmiş ve bir sonraki nesle aktararak muhafazası sağlanmıştır. Kıraatlerin sıhhati meselesi asırlardır zihinleri meşgul eden bir konu olmakla kalmamış, zaman zaman oryantalistlerin İslam dinine yönelttikleri eleştirilere de malzeme olmuştur.³³ Bu sebeple İslam kültür geleneğinde kıraatlerin sıhhati meselesi Kur’ân’ın muhafazası olarak mülâhaza edilerek titizlikle üzerinde durulan bir araştırma konusu olmuştur.³⁴

Kıraat ilmi ile ilgili kavramları daha iyi anlamak için kıraatlerin sıhhati meselesiyle ilgili çalışmalara kısaca değinmek gerekir. Nitekim kıraatlerin sıhhati konusundaki çalışmalar, tabîîn devri sonlarında başlamıştır. Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Ebû Şame el-Makdisî (ö. 665/1267), Suyûtî (ö. 911/1505), İbnü’l-Cezerî gibi çoğu kişi tarafından otorite olarak kabul edilen İslam âlimleri kıraatleri çeşitli tasniflere tabi tutmuşlardır. Kıraatlerin müctehid imamlar döneminden itibaren mütevatir olduğu görüşünü savunanlar olmakla beraber ehl-i sünnetin görüşüne göre kıraatler Hz. Peygamberden alındığı şekliyle mütevatirdir. Bu bağlamda kıraatlerin mütevatirliği Hz. Peygambere dayanmaktadır.³⁵

İbnü’l- Cezerî (ö. 833/1429) önceleri Müncidü’l-Mukri’in adlı eserinde kıraatlerin Hz. Peygamberden itibaren mütevatir olduğunu ileri sürmüş olsa da ilerleyen süreçte kaleme aldığı “en-Neşr” adlı eserinde kıraatlerin imamlar döneminden itibaren mütevâtir olduğunu savunarak cumhurun görüşüne katılmıştır.³⁶ Bu konuda cumhurun görüşü şöyle özetlenebilir: “Kur’ân’ın mütevâtir olduğu konusu şüphe götürmez,

³² Birişık, “Kıraat”, 25/425-432.

³³ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 227.

³⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 102.

³⁵ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 221.

³⁶ Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 108.

kıraatler ise içinde mütevâtir olanlar bulunsa da tümüyle mütevâtir olarak kabul edilemez. Mevcut kıraatlerin ilk dönem kıraat imamlarından itibaren günümüzdeki kurrâlara olan nispetleri mütevâtirdir.” Kelam âlimi, Hanbelî fakihî ve müfessir Tûfî’ye (ö. 716/1316) göre de yedi kıraat mütevâtirdir. Fakat bu mütevâtirlik, gelişi itibariyle Hz. Peygamber’e dayandırılan bir tevâtür değil, kıraat imamlarına dayandırılan bir mütevâtirliktir.³⁷

Kıraatler konunun mütehassısları tarafından ilk olarak sahih ve şâz şeklinde ikiye ayrılmıştır. Cumhur ulemanın görüşüne göre muttasıl bir sened ile Hz. Peygambere ulaşan, Hz. Osman’ın istinsah ettirdiği mushafa uygun ve Arap dil kaidelerine aykırı olmayan kıraatler sahih olarak nitelendirilmiştir.³⁸ Sahih olan kısım da kendi arasında mütevâtir ve meşhur adıyla ikiye ayrılmıştır. Mütevâtir kıraat; yalan üzerine birleşme imkanı olmayan bir topluluğun yine kendisi gibi bir topluluktan kesintisiz bir şekilde nakletmiş olduğu, diğer iki şartı da haiz okuyuşlardır. Meşhur olarak nitelendirilen grup ise Hz. Osman mushafına ve Arap dil kaidelerine uygunluk şartını taşımasına rağmen nakli tevâtür dercesine ulaşmayan kıraatlerdir.³⁹ Mütevâtir ve meşhur kıraatlerin dışında sayılan şâz kıraatler ise belirtilen üç şarttan birini veya birkaçını haiz olmayan okuyuşlardır. Senedi sahih olduğu halde mushafa ve Arap diline uygunluk şartını taşımayan kıraatler âhad olarak nitelendirilirken, âyetler arasına Kur’ân’ın tefsiri mahiyetinde yazılan açıklamalar müdrec kıraat olarak kabul edilmektedir. Bu çeşit okuyuşlara özellikle İbn Mes’ûd ve Ubeyy b. Ka’b’ın şahsi mushaflarında rastlanmaktadır.⁴⁰ Sened yönünden aslı olmayan uydurma kıraatler ise mevdû ismiyle nitelendirilmiştir.⁴¹

2. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI VE ÖNEMİ

2.1. KIRAAT İLMİNİN KONUSU

Kıraat ilminin konusu, telaffuzlardaki değişme ve edâlarındaki keyfiyet bakımından, Kur’ân’ın kelimeleridir. Bu ilimde sünnet ve icma çerçevesinde med, kasr, nakl gibi konular incelendiği gibi Kur’ân-ı Kerîm’in nazım şekillerinden ve günümüze

³⁷ Ömer Özbek, “İbnü’l Cezerî’nin Kıraatlerin Mütevâtirliği Meselesine Bakışı”, *Bilimname* 2 (2018), 13-15.

³⁸ Özbek, “İbnü’l Cezerî’nin Kıraatlerin Mütevâtirliği Meselesine Bakışı”, 568.

³⁹ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 222.

⁴⁰ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 223.

⁴¹ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları* (İstanbul: İFAV, 2015), 60.

kadar tevatür yoluyla ulaşan ihtilaflardan bahsedilir. Bununla birlikte mütevatir olmasa dahi en meşhur ihtilafların kelimeler de bu ilmin çatısı altında mütalaa edilir.⁴²

2.2. KIRAAT İLMİNİN GAYESİ

Mütevâtir ihtilafların zabt melekelerini elde etmektir. Diğer bir ifadeyle mütevatir olmak şartıyla, ne kadar ihtilaf varsa, bunları öğrenme alışkanlığı kazanmak, bu ilmin gayesini teşkil eder. Böylelikle kıraat imamlarından her birinin okuyuşunu bilmek olarak söylenebilir.⁴³

2.3. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI VE ÖNEMİ

Kur’ân kelimelerini telaffuz hususunda hatadan korumak, tahrîf ve tağyirden muhafaza etmek, kıraat imamlarından her birinin kıraatını bilmek ve okuyuşlarını birbirinden ayırmaktır. Âlimler, bir kıraat imamının kıraatından, diğerinin kıraatında bulunmayan bir mânâ istinbât etmişlerdir. İstinbât hususunda âlimlerin hucceti, kıraattır. Bundan dolayı aynı zamanda bir Kur’ân muallimi olan sahâbî Ebu’d-Derdâ (ö. 32/652) “Sen, Kur’ân’ın vecihlerini tam öğrenemezsen, fıkıhın tamamını anlayamazsın” demiştir. Kıraat ilmi Kur’ân-ı Kerîm’e çok yakın alâkasından dolayı, şer’î ilimlerin en şerefliisidir.⁴⁴

Kıraatların bazılarının ortadan kalkması halinde birçok fıkhi hükmün dayanağının kaybolması ihtimali ortaya çıkacağından kıraatların muhafazası son derece önemlidir. Bir diğer önemli husus ise sayısı ona ulaşan farklı kıraatın Kur’ân ayetlerinin manaları noktasında hiçbir tezat ve çelişkiye sebebiyet vermemesidir. Kıraatların biri diğerini nesh etmez, bilakis tasdik ve tebyin eder. Biri diğerini doğrular. Bu da Kur’ân-ı Kerîm’in Allah kelamı olduğunun ispatı niteliğindedir.⁴⁵

Kıraat ilminin nesilden nesile titizlikle aktarılmasının birçok fıkhi meseleyi aydınlatma amacına da hizmet ettiği söylenebilir. Farklı lehçelere ait okuyuşların sahih olanını sakim olandan ayırması yönüyle Kur’ân-ı Kerîm’in zabtını muhafaza etmesi en bilinen faydası olarak ortadadır. Zira sahih olmayan lafızlardan sahih hükümler istinbat etmek mümkün görünmemektedir. İslamî ilimler içinde temel oluşturan mahiyeti ile bütün ilim dallarının istifade ettiği bir konumda bulunmaktadır.

⁴² Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kıraati*, 235.

⁴³ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kıraati*, 236.

⁴⁴ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kıraati*, 236.

⁴⁵ İsmail Karaçam, “2. Kur’ân ve Kıraat Sempozyumu”, (2003), 54.

Kıraat ilmini bilmenin faydalarını Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Peygamber'den sahabeye aktarıldığı şekli ile hiçbir değişiklik olmaksızın sonraki nesillere ulaştırmak, kıraat imamlarının ve râvîlerinin okuyuş şekillerinin öğrenilmesini ve birbirinden ayırt edilmesini sağlamak, Kur'ân-ı Kerim'in lafızlarını muhafaza etmek, Kur'ân-ı Kerim'in okunmasında muhataplara genişlik sağlamak, tefsir başta olmak üzere birçok ilme kaynaklık etmek⁴⁶ şeklinde maddeler halinde sıralanabilir.

3. KIRAAT İLMİNİN TARİHÇESİ

Kıraat terimi Kur'ân kelimesi ile bütünleşmiş gibi görünse de ikisi çok ayrı anlamları haizdir. Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) tarifine göre Kur'ân “Hz. Muhammed'e beyan ve icaz için indirilmiş vahiydir. Kıraatler ise literatürde inen vahyin lafızlarını yazarken veya telaffuz ederken meydana gelen tahfif ve teskil türünden değişikliklerdir.”⁴⁷

Kıraat ilmi tarihî gelişim süreci içerisinde Kur'ân tarihi ile girift bir seyir izlemiştir. Bu ilim dalının tarihi; Kur'ân-ı Kerim'in Cebrâil aracılığı ile Hz. Peygamber'e nazil olmasına kadar uzanmaktadır. Kıraat ilmi doğuşundan itibaren hız kesmeden gelişen ve bu alanda uzmanlaşmış âlimler tarafından eserler verilen müstakil bir ilimdir.⁴⁸ İslam dininin farklı çevrelere yayılarak geniş kültür yelpazesine sahip insanlara hitap etmesi sonucunda Kureyş lehçesi ile indirilen ayetlerin okunması ve anlaşılması hususunda birtakım zorluklar yaşanmaya başlamıştır.⁴⁹ Bu sebeple Hz. Peygamber Yüce Allah'tan bir kolaylık istemiş ve bu duası kabul edilmiştir. Literatürde yedi harf ruhsatı olarak bilinen bu izin Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhatapları tarafından okumasını ve anlaşılmasını büyük ölçüde kolaylaştırırken, ortaya çıkan ihtilafların önüne geçerek zuhur edebilecek muhtemel fitneleri de önlemiştir. Burada kıraat ilminin nüvesi mahiyetinde olan yedi harf ruhsatı ile ilgili hadisi nakletmeden geçemeyeceğiz. Buhârî ve Müslim'de yer alan sahih bir hadiste Abdullah b. Abbas, Hz. Peygamber'in şu hadisini rivâyet etmiştir: “*Cebrâil bana bir harf üzere okuttu. Artırması için müracaat ettim. Tekrar tekrar aynı müracaatımı yapıyordum, o da her seferinde artırıyordu. Nihayet Yedi Harfe çıktı.*”⁵⁰

⁴⁶ Abdülhekim Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 14.

⁴⁷ Birişik, *"Kıraat İlmi ve Tarihi"*, 83.

⁴⁸ Muhammed Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi* (Ankara: Makgrup Medya, 2022), 17.

⁴⁹ Birişik, *"Kıraat İlmi ve Tarihi"*, 60.

⁵⁰ Müslim, “Salâtü'l-müsâfirin”, 270, 274; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 22; Nesâî, “İftitâh”, 38; Müsned, V, 128; Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 5, 27, “Tevhîd”, 53, “Bed'ü'l-halk”, 6, “Husûmât”, 4.

Yedi harf ruhsatının Mekke’de ya da Medine’de ortaya çıktığı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Âlimlerin bazılarına göre hadislerde zikredilen yer adlarının Medine’de bulunması ve Medine’nin farklı lehçelerde konuşan insanlardan oluşan bir şehir olması gibi gerekçelerle söz konusu ruhsatın Medine’de ortaya çıktığı savunulmaktadır. İlgili hadiste geçen olayın Mekke’de olduğu ve aynı zamanda Kur’ân-ı Kerim ayetlerinin çoğunluğunun Mekke’de nazil olduğu gibi gerekçelerle yedi harf ruhsatının Mekke’de verilmiş olduğu görüşünde olanlar da bulunmaktadır.⁵¹ Bununla birlikte ulemanın ve İbnü’l Cezeri’nin sonraki görüşüne göre bu ruhsatın Medine döneminde verilmiş olduğu genel kabul olarak bilinmektedir.

Ortaya çıkması ile birlikte gelişmeye ve farklı coğrafyalara yayılmaya başlayan kıraat ilminin gelişim dönemleri eserlerde; Hz. Peygamber dönemi, sahabe dönemi ve tâbûn dönemi olarak incelenmiştir. Fetihlerin artarak İslam coğrafyasının genişlemesi ile çeşitli bölgelere yayılan kârilere öğrenmiş oldukları kıraati okutmuş, böylece bu kıraatler kendilerine nispet edilerek mezkur âlimlerin isimleri ile anılır hale gelmiştir. Farklı kıraatler ile yapılan bu aktarım nesilden nesile devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır.⁵² Şimdi bu üç dönemi kısaca ele alalım.

3.1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ

Hz. Peygamber Mekkî surelerde zikredilen “tertil”⁵³ ve “yetlu”⁵⁴ lafızları ile vahyi hem okumak hem öğretmek hem de açıklamak ile vazifeli kılınmıştır.⁵⁵ Hz. Peygamber vahyi Cebrâil’in okuması ile hemen ezberliyor⁵⁶, sonrasında ashabına okuyarak vahiy katiplerine yazdırıyordu. Ashab da Hz. Peygamber’den aldıkları vahyi büyük bir özenle okuyup uygulayarak diğer Müslümanlara öğretiyorlardı.⁵⁷ O dönemde yazılı kültür ve yazı malzemeleri kısıtlı olduğu için ezbere dayalı bir kültür gelişmişti. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerîm insanların kalplerinde ve dimağlarında yerini almıştı. Zürcânî’nin (ö. 1948) belirttiğine göre Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken birçok sahabe Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemişti.⁵⁸ İslamiyet’in yayılmaya başladığı ilk zamanlarda

⁵¹ Hasan Hüseyin Havuz, *İmam-ı Âsım ve Âsım Kıraatı-Tayyibe Tariki Çerçevesinde Şu’be Hafs Rivayetleri*, (Konya: Kitap Dünyası Yayıncılık, 2024), 42.

⁵² Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 219.

⁵³ el-İsrâ 17/106; el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4.

⁵⁴ el-Bakara 2/129.

⁵⁵ Birişik, *"Kıraat İlmi ve Tarihi*, 30.

⁵⁶ el-Kıyamet 75/16.

⁵⁷ Birişik, *"Kıraat İlmi ve Tarihi*, 26.

⁵⁸ Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, 18.

evlerde başlayan Kur'ân ve kıraat eğitimi⁵⁹ Medine döneminde Mescid-i Nebvî'de ve suffa olarak adlandırılan mekanlarda yürütülüyordu.⁶⁰

Burada hemen şunu da ifade edelim ki gelen her ayet, sayıları kırka yaklaşan vahiy katiplerince düzgün tahta, çanak çömlek, kemik parçası, hurma yaprakları, kırtas, papirüs gibi malzemelerin üzerine yazılır, Hz. Peygamber'e okunur, gerekirse Hz. Peygamber tarafından düzeltilir ve hangi surenin hangi yerine ilave edileceği bildirilirdi. Bu sebeple ayetlerin tertibi tevkîfidir.⁶¹

Arap yazısı İslam'ın gelişiyile gelişmeye başlamıştır. Bunun en bariz sebepleri arasında Hz. Peygamber'in bilgiyi belleklerde tutmanın yanında yazarak da muhafaza edilmesini istemesi ve bu yöntemi bilginin tespiti ve saklanması hususunda en güvenilir yol olarak görmesi gelmektedir. Ayrıca her babanın çocuğuna okuma yazma öğretmesini bir görev olarak va'zetmesi, savaş esirlerinden okuma yazma öğretenleri özgürlüğüne kavuşturması onun okuryazarlığa verdiği önemi gösterir. İşte bu gibi gayretler Araplar arasında yazının gelişimini hızlandıran etkenlerdendir.⁶² Bazı çok özel vesikaları hariç, gelenekleri temelde sözlü rivâyete dayanan Arap kültür tarihinde, Kur'ân nâssının yazıyla tespit edilmiş ilk müdevven metin olma özelliğine sahip olması dikkat çekici bir husustur.⁶³

Hiz. Peygamber risaleti boyunca her sene ramazan ayında Cebrâil ile Kur'ân-ı Kerîm'i karşılıklı olarak okuyorlardı. Ahirete irtihal ettiğı sene bu okuma iki sefer gerçekleşmişti.⁶⁴ Mukabele adıyla günümüze ulaşan bu uygulama müşafehe metodunun ilk örneğı olarak kabul edilebilir. Muhammed Hamidullah'ın (ö. 2002) ifadesine göre Zeyd b. Sabit gibi bazı sahabe ramazan ayında yapılan bu arzalarda hazır bulunarak Hiz. Peygamber'in arzettiğı ayetleri dinleyerek hâfızalarında olanı düzeltme imkanı buluyorlardı.⁶⁵ Söz konusu arzalara sahabeden bazılarının da şahit olduğı⁶⁶ düşünöldüğünde ilahi kitabın muhafazası ve bütönlüğünün korunması açısından son derece ehemmiyetli bir yöntem olduğı inkâr edilemez bir gerçektir.

⁵⁹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 33.

⁶⁰ Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat* (İstanbul: İFAV, 2022), 413.

⁶¹ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat*, 407.

⁶² Mehmet Dağ - İbrahim Tetik, *Nüzül Dönemi Kur'ân Tarihi* (İstanbul: Kuramer, 2023), 361.

⁶³ Mehmet Emin Maşalı, *Kur'ân'ın Metin Yapısı* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 45.

⁶⁴ Necati Tetik, *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi* (İstanbul: İşaret yayınları, 1990), 31.

⁶⁵ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneğı ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 20.

⁶⁶ Tetik, *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*, 32.

Hız. Fatıma'dan gelen rivayette geçen “*külle senetin*” ifadesinden arzanın her sene yapıldığı anlaşılsa da Mekke'nin zor şartları göz önünde bulundurulduğunda kıraat ilminin Mekke'de ortaya çıkmış olması pek mümkün görünmemektedir. Medine döneminde Müslümanların refah içinde olması, mescidde ve suffe olarak bilinen medresede birbirleriyle buluşma ve iletişim imkanının daha iyi olması kıraat ilminin temellerinin hicretten sonra atıldığını düşündürmektedir.⁶⁷ Hız. Peygamber Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiği konusunda ashâptan bazılarını örnek vermiştir. Meselâ bir defasında, “Kim Kur'ân'ı nâzil olduğu gibi taze okumak isterse, İbni Ümmü Abd'in (İbn Mes'ud) kıraati üzere okusun.” demiştir.⁶⁸

Hız. Peygamber'in Kur'ân kıraatı ve ashâbına öğretim usulü hakkında şunlar söylenebilir: Kıyamet suresinde acele etmemesi konusunda ilahi uyarıya muhatap olan Hız. Muhammed Cebrâil (a.s.)'ın getirmiş olduğu vahiy tamamlanana kadar susar, büyük bir dikkatle dinler ve hemen ezberlemiş olurdu. Ashabına okurken med edilmesi gereken yerlerde uzatarak, ağır ağır ve her ayette durarak okurdu. Ashab da onun göstermiş olduğu titizliği aynı şekilde devam ettirmiştir.

3.2. SAHÂBE DÖNEMİ

Sahâbe-i kiram gelen vahiyleri Hız. Peygamber'den alarak ezberleyip, uygulamaya geçiriyorlardı. Onların arasında asr-ı saadette Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezberleyenler olduğu gibi Hız. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra ezberini tamamlayanlar da bulunmaktaydı.⁶⁹ Nakledilen bilgilere göre bu dönemde Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezberleyerek hâfız olanların sayıları yüzden fazlaydı. Söz konusu kişilerden bazıları günümüze kadar ulaşan isnad zincirinde ikinci halkayı oluşturmaktadır.⁷⁰ Allah Rasûlü Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi severdi. Rivayetlerde sahabesini güzel okumaya teşvik ettiği ve güzel okuyanları taltif ettiği de konu edilmiştir. Bu konuda aktarılan bir rivayete göre Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: Kur'ânı şu dört kişiden alınız: Abdullah İbn Mes'ud, Sâlim, Muâz ve Übey b. K'ab.⁷¹

Yemame savaşında çok sayıda hâfızın şehit edilmesi üzerine Hız. Ebû Bekir tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in cem' edilmesi ve fitne oluşmasının önüne geçmek için Hız.

⁶⁷ Birişık, “Kıraat İlmi ve Tarihi, 34.

⁶⁸ İbn Mâce, “Mukaddime”, 11; Ahmed İbn Hanbel, “Müsned”, I, 7, 26.

⁶⁹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 29.

⁷⁰ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 35; Tetik, *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*, 44.

⁷¹ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 8; Müslim, “Fedailü's-Sahabe, 118; Birişık, “Kıraat İlmi ve Tarihi, 31.

Osman tarafından çoğaltılması sahâbenin yüce kitaba hizmeti olarak tarihe geçen olaylardandır.⁷² Söz konusu sahabe neslinden Medine’de Mus’ab b. Umeyr, Mekke’de ilk olarak Muaz b. Cebel ve sonra İbn Abbas, Kufe’de İbn Mes’ud, Basra’da Ebû Mûsa el-Eş’ârî, Şam’da Ebû’d-Derda Müslümanların Kur’ân kıraatini aldıkları kişilerdir.⁷³ İstinsah edilen nüshaların Medine, Mekke, Kufe, Basra ve Şam’a gönderildiği, bazı rivayetlere göre ise Yemen ve Bahreyn’e de birer nüsha gönderildiği bilinmektedir.⁷⁴ Genel olarak istinsâh edilerek muhtelif beldelere gönderilen bu mushaflar “imam mushaflar” olarak anılmaktadır. Hz. Osman bu bölgelere birer öğretici eşliğinde gönderilen resmi mushaflara uymayanların tashih edilmesini, tashihi mümkün olmayanların ise imha edilmesini emretmiştir. Hz. Osman’ın bu emri sahabe tarafından yerinde bir davranış olarak kabul edilmiş, bu hususta sahabe ve tâbiûnun icmâi gerçekleşmiştir.⁷⁵ Sahabe devrini genel çerçevede değerlendirdiğimizde yoğun bir şekilde kitabullahın ve kıraatlerin muhafazası için çalışmalar yapıldığı görülmektedir.⁷⁶

3.3. TÂBÎÛN DÖNEMİ VE SONRASI

İnsanlardaki lehçe ve anlayış farklılıklarının bir sonucu olarak sahâbenin Kur’ân ayetlerini okuyuş ve algılayış düzeyleri farklılık gösteriyordu.⁷⁷ Tâbiûn tabakasında bulunan âlimler de doğal olarak kıraatlerini sahâbeden aynı farklı okuyuşlarla alıyor ve böylece aktarıyorlardı. Söz konusu kişilerden bazıları adalet, zabt, güvenilirlik, olgunluk, kıraatte gösterdikleri gayret gibi özellikleriyle bulundukları beldelede meşhur olmuş ve öğrettikleri okuyuşlar kendi isimleriyle anılmaya başlamıştı.⁷⁸ Bu dönemde tanınan kıraatlerin sayısı oldukça fazla sayıya ulaştığı için ikinci asrın sonlarına gelindiğinde sahih ve şâz kıraatleri birbirinden ayırmak için bazı usuller belirlenerek çalışmalar yapılmıştı. Bu konuyu ilk olarak gündeme getiren kişi Harun b. Musa (ö. 170/786), olmakla birlikte Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellam (ö. 224/828) ilk kıraat eserinin yazarı olarak tarihe geçmişti. Kimileri kıraatleri sekiz, on kıraat ile sınırlarken, Ahmed b. Cübeyr adlı kıraat âlimi Kitâbü’l-Hamse ve Kitâbü’s-Semâniye eserlerini telif etmişti.⁷⁹ Takip eden hicrî üçüncü asırda İbn Mücahid (ö. 324/935) Kitâbü’s-Seb’a adlı

⁷² Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 47.

⁷³ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 217.

⁷⁴ Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, 22.

⁷⁵ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 56.

⁷⁶ Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, 22.

⁷⁷ Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 218.

⁷⁸ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 219.

⁷⁹ Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, 27.

eseri ile sayıları yirmi-yirmi beşi geçen kıraatleri⁸⁰ yedi kıraat ile sınırlandırmıştı.⁸¹ Sonraki yıllarda Ebû Bekr en-Neysâbûrî'nin (ö. 381/992) yedi kıraate üç imam daha ilave ederek literatüre kazandırdığı el-Ğâye fi'l- kıraati'l-aşr isimli eseri on kıraatı esas almış ve bu yönüyle İbnü'l-Cezerî'nin kaynakları arasında yerini almıştı. Böylece kıraat-ı aşere" İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr adlı eseri ile halk arasında yaygınlaşmış ve benimsenmiş oldu.⁸²

Burada şunu belirtelim ki verilen bilgilerde adı geçen eserlerden önce bu kıraatlerin okunmadığı ve söz konusu kıraat imamlarının bilinmediği anlaşılmamalıdır. Tam aksine söz konusu okuyuşlar hocadan talebeye aktarılarak bu âlimlere ulaşmıştır.⁸³ Yukarıda zikredilen şahısların eserleri mevcut durumun tespiti ve kayıt altına alınması olarak görülmelidir. Asırlar öncesine ait çoğu eserin çeşitli etkenler ile günümüze ulaşamadığı düşünüldüğünde söz konusu eserlerin hayatta kalma şansını yakaladıkları aşikardır.

Hicrî ilk üç asırda Hz. Osman mushaflarının gönderildiği yerler olan Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Şam'da yoğunlaşan kıraat çalışmaları ilerleyen zamanlarda fetihlerin artması ve Müslümanlığın yayılması ile birlikte Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Anadolu ve Orta Asya'ya ulaşmıştır.⁸⁴ İbnü'l-Cezerî'ye göre kıraat ilmi Endülüs'e hicri dördüncü asrın sonlarında Ahmed b. Muhammed et-Talemenkî el-Meâfirî (ö. 429/137) vasıtasıyla girmiştir. Daha sonra Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444-1052) konu ile alakalı eserlerin en önemlilerinden biri olan et-Teysir isimli eserini telif etmiştir. Camiada haklı bir şöhret kazanan söz konusu eseri İmam Şâtıbî (ö. 590/1193) daha kolay öğrenilmesi için manzum hale getirmiştir. Hırzû'l-Emânî (Şâtibiyye) adıyla bilinen çalışma kıraat eğitim ve öğretiminin vazgeçilmez eserleri arasındadır.⁸⁵

Basra valisi Ziyad b. Sümeyye (ö. 58/673) insanlar arasında görülen lahn benzeri okuyuşları önlemek amacıyla dil bilimci Ebu'l-Esved ed-Düelî'den (ö. 69/688) Kur'ân-ı Kerîm'in yanlış okunmasının önüne geçecek bir sistem geliştirmesini istemiştir. Böylece mushafa ilk olarak noktaLama işaretleri konulmuştur.⁸⁶ Nasr b. Âsım (ö. 89/708) ve Yahya b. Ya'mer (ö. 89/708) gibi filologlar tarafından yapılan Kur'ân-ı

⁸⁰ Birışık, "Kıraat", 25/425-432.

⁸¹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 55.

⁸² Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 221.

⁸³ Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 221.

⁸⁴ Birışık, "Kıraat", 25/425-432.

⁸⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü ve Kıraati*, 247.

⁸⁶ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 191.

Kerîm harflerinin noktalanması faaliyeti de bu dönemden günümüze aktarılan en önemli katkılardandır.⁸⁷

Özetle ifade edecek olursak hicrî birinci asrın sonlarından hicrî on beşinci asra kadar kıraat tartışmaları yoğun olarak yaşanmış ve bu süreç İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429)'nin on kıraate dair eserini telif ettiği hicrî dokuzuncu asra kadar devam etmiştir. Hicrî dokuzuncu ve onuncu asırdan sonra kıraat eserlerinde tekrara düşülerek durağan bir seyir hakim olmuş, şerh ve haşiye çalışmaları ile klasik kaynaklardan yararlanma yoluyla öğretim usulü benimsenmiştir.⁸⁸ Bununla birlikte hicri beşinci asra kadar “infirad usulü”⁸⁹ ile devam etmekte olan kıraat öğretimi, bu asırdan sonra “indirac usulü”⁹⁰ ile öğretilmeye başlanmıştır.⁹¹

Günümüzde İslam ülkelerinde kıraat ilminin aşere ölçüsünde öğretimi devam etmekle birlikte çoğu imamın okuyuşları tercih edilmemesine rağmen akademik düzeyde öğretimi devam etmektedir. Kuzey Afrika’da Nâfi’kıraatinin Verş rivayeti, Sudan ve çevresinde Ebû Amr kıraati ve İslam dünyasının geri kalan bölgelerinde Âsım kıraatinin Hafs rivayeti yaygın olarak okunmaktadır.⁹²

4. TÜRKLERDE KUR’ÂN VE KIRAAT EĞİTİMİ

4.1. MÜSLÜMAN TÜRKLERDE KUR’ÂN-I KERÎM VE KIRAAT EĞİTİMİ

Türkler fetihler yoluyla İslam dini ile karşılaşmış ve gruplar halinde bu dini kabul etmeye başlamışlardır.⁹³ Türklerin Kur’ân ve kıraat ilmi ile tanışmaları ise Emeviler döneminde olmuştur. O kadar ki Selçuklular ve Karamanoğulları dönemlerinde “Dâru’l huffaz” adında ileri seviyede Kur’ân eğitimi veren medreseler bile kurulmuştur.⁹⁴ Osmanlı imparatorluğu zamanında da “Dâru’l huffaz” ve “Dâru’l Kurrâ adı verilen kurumlar ile Kur’ân öğretimi yaygınlaşmıştır.⁹⁵ Bu asırda İslam dünyasında kıraat çalışmaları artmış adeta kıraat ilminin altın çağı yaşanmıştır. Bu

⁸⁷ Pilgir, *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, 24.

⁸⁸ Mehmet Dağ, “Kıraat İlminin Akademik Serencamı”, *Ekev Akademi Dergisi* 56 (2013), 312.

⁸⁹ İnfirad yalnız olma manasındadır. Kıraat ısıtıldığında ise rivayetleri birbirine karıştırmadan okuma her rivayet için ayrı hatim indirme şeklinde yapılan bir tedrisattır.

⁹⁰ İndirac dahil olma arasına sıkıştırma manalarına gelir. Kıraat ıstılahında ise rivayetleri bir araya cem ederek okuma manasında kullanılmıştır. Necati Tetik, *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta’limi*, 65.

⁹¹ Tetik, *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta’limi*, 65.

⁹² Birişik, “Kıraat”, 25/425-432.

⁹³ Birişik, “Kıraat”, 25/25/427.

⁹⁴ Pakdül, *Ta’lim Tecvid ve “Kıraat*, 468.

⁹⁵ Mefail Hızlı, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987), 274.

tedrisatın Türk diyarına ulaşması ve etkin olarak uygulanması İbnü'l-Cezerî ile başlamıştır. Bursa Hüdâvendigar Camii'nde görev yapan Mü'min b. Ali b. Muhammed er-Rûmî (ö. 799/1429) de Şam'da kendisinden 783/1381 yılında icazet almış, Bursa'ya döndükten sonra devrin padişahı olan Yıldırım Beyazîd (ö. 805/1403)'e İbnü'l-Cezerî'den bahsederek ülkeye davet edilmesini teklif etmiştir.⁹⁶

Yıldırım Beyazîd'in davetine icabet eden İbnü'l-Cezerî hürmet ve ikramlarla karşılanmış, Bursa Ulu Cami bitişiğinde bulunan Dâru'l-Kurrâ'da vazifelendirilmiştir. O, başta on kıraatı esas alan en-Neşr fi'l-Kıraatı'l-Aşr olmak üzere üç önemli eserini Bursa'da te'lif etmiştir. Böylece Osmanlı devletinin kuruluşundan doksan altı yıl sonra kıraat ilmi resmi olarak okutulmaya başlanmıştır.⁹⁷ İbnü'l-Cezerî Bursa Yıldırım Beyazîd Dâru'l-Kurrâ'sında yaklaşık olarak yirmi yıl bu ilme hizmet etmiştir.⁹⁸ Ankara Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından esir düşmüş, Timur tarafından Türkistan'a götürülerek burada da uzun bir süre kıraat eğitimi vermiştir. Onun Orta Asya'ya götürülmesinin ardından Osmanlı'da kıraat eğitimi sekteye uğramamış, ortaya koyduğu eserler ve yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla bu eğitim devam etmiştir. İstanbul'un fethini takip eden süreçte Molla Gürani (ö. 1410/1488) bayrağı devralarak birçok Dâru'l-Kurrâ tesis etmiştir. Bu hizmetler sadece payitaht ile sınırlı kalmamış ülkenin çeşitli yerlerinde kıraat ilmi okutan müesseseler ile yaygın hale getirilmiştir.⁹⁹ Osmanlı'da resmî olmayan mekânlarda, tekkelerde, türbelerde, evlerde vb. yerlerde de aşere-takrîb eğitimi yapılmıştır.¹⁰⁰ Bu süreç cumhuriyetin ilan edilip medreselerin kapatılmasına kadar devam etmiştir.

4.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KUR'ÂN-I KERÎM VE KIRAAT EĞİTİMİ

Uzunca bir tarihî ve kültürel gelişim sürecinden geçerek XX. yüzyıla ulaşan Kur'ân ve kıraat eğitimi Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'si'ne kültürel bir miras olarak intikal etmiştir. Mekteb, küttâb, dâru'l-huffaz, dâru'l-kurrâ gibi kurumsal mekânlarda, camilerde, evlerde verilen Kur'ân ve kıraat eğitimi¹⁰¹ tevhid-i tedrisat kanunu çerçevesinde medreselerin kapatılmasıyla farklı bir hüviyet kazanmıştır. Bu bağlamda Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti veya şahsi vakıflarca yürütülen bütün medreseler ile birlikte

⁹⁶ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 100.

⁹⁷ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 109.

⁹⁸ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 101.

⁹⁹ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 471.

¹⁰⁰ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 125.

¹⁰¹ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 131.

Dâru'l-huffazlar da Maarif Vekâleti'ne devredilmiş, 1926 tarihinde ortaya çıkarılan Maarif Teşkilât Kanunu ile de tamamen kaldırılmıştır.¹⁰²

Birer ihtisas merkezi olarak eğitime devam eden Dâru'l-Kurrâlar bu tarihten sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uygulanan yaygın öğretim çatısı altında varlığını devam ettirmiştir. Tevhid-i Tedrisat kanununa istinaden kapatılan Dâru'l-huffazlar ve Dâru'l-Kurrâlar Maarif Vekâleti'ne bağlanmak istenmiş, dönemin Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin (ö. 1941) ısrarları ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uhdesine verilmiştir. Ne yazık ki bu kurumda mesleki ihtisas içeriğini yitirerek Kur'an Kursu kisvesine bürünmüştür. İhtisas düzeyindeki kıraat eğitimi ise oldukça az sayıdaki hocaların bireysel gayretleri ile devam ettirilmiştir.¹⁰³

Kıraat eğitiminin kesintiye uğraması sonucunda bu ilmin kaybolup gitmesinden endişe eden Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Yaşar Tunagür (ö. 2006) ve ekibi Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerden hoca getirmeyi düşünürken Üsküdarlı Ali Efendi'nin (ö. 1976) teklifiyle Trabzon'un Of ilçesinin Uğurlu beldesinde bulunan Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hoca'ya (ö. 1980) görev verilmiş, ilk kıraat kursu burada açılmış ve dört ay gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır.¹⁰⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı 28 Ocak 1974 yılına gelindiğinde Ankara'da resmî bir yapıda Kıraat İhtisas Kursu açmış, öğretici olarak da Hendekli Hâfız olarak bilinen Reîsülkurrâ Abdurrahman Gürses (ö. 1999) tayin edilmiştir. Fakat bir süre sonra rahatsızlanarak görevinden ayrılmak zorunda kalan Gürses'in yerine Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hoca getirilmiştir. İşte çalışmamıza konu olan Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu hoca da (ö. 2023) ve daha birçok kişi kıraatını Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocadan almıştır.

Tarihimizdeki darü'l-kurrâların eğitim sistemleriyle benzerlik gösteren ihtisas merkezleri ancak 1976 yılına gelindiğinde açılabilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak açılan İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde üç yıllık aşere, takrîb, tayyibe ihtisas kursları yarım asırdır eğitime devam etmektedir.¹⁰⁵

İlahiyat fakültelerinin kuruluşu 1900 yılında kurulan İstanbul Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'ne kadar dayanmaktadır. "İlahiyat Fakültesi" adı ise ilk defa 1925

¹⁰² Mustafa Çağırıcı, "Kur'an Kursu", *Kur'an kursu* (Ankara: İsam, 2002), 26/423-426.

¹⁰³ Nebi Bozkurt, "'Dârülkurrâ'" (İstanbul, 1993), 8/543-545.

¹⁰⁴ Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde 'Kur'an Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 56.

¹⁰⁵ Bozkurt, "'Dârülkurrâ'", 8/543-545.

yılında 925 tarihli Dârülfünun Tâlimatnamesi'nde yer almıştır. Bu fakülte kısa bir süre sonra yerine İstanbul Üniversitesinin kurulmasıyla kapatılmıştır. İlâhiyat Fakültesi de ortaöğretim kurumlarından din derslerinin kaldırılması, Diyanet İşleri teşkilâtında kadro bulunamaması ve sonuç olarak mezunlarının istihdam edilememesi gibi sebeplerle kapatılmıştır. Din öğretiminin içinde bulunduğu bu sıkıntılı ve kısır dönemde gönüllü ve büyük bir özveri ile öğrenci yetiştiren hoca efendilerin takdire şayan gayretleri sayesinde kıraat ilmi öğretilmeye devam edilmiştir. Cumhuriyet döneminde bu özellikleriyle öne çıkmış âlimlerden bazıları Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili dairesince hazırlanan 2257 no'lu yazısına göre şöyledir:

Zekai Zade Hâfız Ahmed Irsoy (1869-1943), Reîsu'l-kurrâ Üsküdarlı Ali Efendi (1885-1976), Hâfız Hasan Akkuş (1895-1972), Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Efendi (1901-1980), Reîsu'l-kurrâ Gönenli Mehmet (Öğütçü) (1903-1991), İsmail Hakkı Bayrı (1905-1972), Hâfız Rahmi Şenses (1906-1972), Reîsu'l-kurrâ Abdurrahman Gürses (1909-1999), Ahmet Arslanlar Hoca efendi ki kendisi İstanbul Eyüp Camii Eski İmamı Hatibi ve halen Reîsu'l-kurrâlık görevini sürdürmektedir.

1949 yılına gelindiğinde çok partili siyasi hayata geçilen Türkiye'de ihtiyaca binaen Ankara'da yeniden kurulan İlâhiyat Fakültesi'ni 1959 yılında açılan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü izlemiştir. İlâhiyat fakültelerindeki akademik teşkilâtlanma 1982-1983 öğretim yılından itibaren gelişme göstererek 1991-1992 yılında günümüzdeki halini almış ve fakat Kıraat bilim dalı o dönemlerde henüz müfredatta kendine yer bulamamıştır.¹⁰⁶ Buna karşılık kıraat ilmi İlâhiyat Fakültelerinde bulunan akademik bölümler arasında tefsir disiplini içerisinde bir alt birim olarak yer almıştır. Bu durum tabiatıyla kıraat ilminin kendini tam olarak ifade edememesi gibi neticeler doğurmuş, hatta kıraatın ilmi bir disiplin olup olmadığı tartışılır hale gelmiştir. Sonuç olarak bu ilmin İlâhiyat akademiasında gereksiz görülmesine, dahası itibar kaybetmesine yol açmıştır. Son dönemlerde birkaç İlâhiyat Fakültesinde akademik kadro kaygısıyla Kıraat Ana Bilim Dalları kurulmuş olsa da bilimsel alt yapısı zayıf olduğu ve dar bir alana sıkıştırıldığı için bütün fakültelerde yaygınlaştırılamamıştır.¹⁰⁷

5. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HÂFIZLIK EĞİTİMİ

¹⁰⁶ Halis Ayhan, "İlâhiyat Fakültesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/70.

¹⁰⁷ Dağ, "Kıraat İlminin Akademik Serencamı", 317.

5.1. HÂFİZLİĞİN TANIMI VE ÖNEMİ

Kur'ân-ı Kerîm son peygamber Hz. Muhammed'e nazil olan ve kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlığı muhatap alan ilahi bir kitaptır. Bu sebeple Hz. Peygamber vahyin en güzel şekilde muhafazası için büyük ihtimam göstermiştir. Ayetlerin muhafazası öncelikle hıfzetme, sonra yazdırma ve son olarak da sema-arz ile tashih edilerek sağlanmıştır. Bu çerçevede hıfzetme ameliyesi Arap kültüründe önemli bir yere sahip olan şifahi yöntem olan Kur'ân-ı Kerîm'i koruma safahatının ilk adımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde "Hâfızlık" olarak bilinen bu uygulama Allah'ın kitabının muhafazası adına yapılan önemli bir eğitim sürecidir.

Arapça'da "korumak, ezberlemek" mânasındaki hıfz kökünden türemiş bir sıfat olan hâfız kelimesi sözlükte "koruyan, ezberleyen" anlamına gelmekte olup Kur'ân'ın tamamını ezberleyen için bu kelime kullanılmıştır.¹⁰⁸ Hâfız kelimesi günümüzde ifade ettiği manayı Hz. Peygamber ve sahabe döneminden sonra kazanmıştır. İslamiyet'in ilk yıllarında Kur'ân'ı ezbere bilenler "Kur'ân'ı cem edenler" olarak adlandırılmışlardır.¹⁰⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de hıfz kökünden türeyen kırk iki kelime bulunmaktadır.¹¹⁰ İlk Kur'ân hâfızı Hz. Peygamber olup "Seyyidü'l-Huffaz" yani "hâfızların efendisi" olarak nitelendirilmiştir.¹¹¹

Burada şunu da ifade edelim ki Hz. Peygamber'in hâfızlığı bir beşer hâfızlığı gibi çaba ve uğraş gerektiren, bununla birlikte hata ve unutma ihtimali bulunan bir ezber ve hâfızlık değildi. Onun vahyi ezberlemesi kalbine ilka edilmek suretiyle olduğundan diğer insanlarda olduğu gibi kesbî değil vehbî idi.¹¹²

Kur'ân metni Hz. Peygamber tarafından ezberlemesinin ardından sahabe tarafından da ezberlenmiş ve bazı yazı malzemeleri üzerine yazılmıştır. Araplar arasında sözlü kültür yaygın olduğundan Kur'ân'ın muhafazası büyük ölçüde ezberleme suretiyle yapılmıştır. Diğer tespit yöntemleri bu aşamadan sonra uygulamaya geçirilmiştir.¹¹³ Bu manada Hz. Peygamber hayatı boyunca Kur'ân'ı ezberlemeyi teşvik etmiştir.

Bunun yanında Müslümanları Kur'ân'ı ezberlemeye yönelten sebeplerin başında buna teşvik eden, "*Ve andolsun biz Kur'ân'ı okumak, öğrenmek, ezberlemek, yaşamak,*

¹⁰⁸ Nebi Bozkurt, "Hâfız", (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/74-78.

¹⁰⁹ Bozkurt, "Hâfız", 15/74-78.

¹¹⁰ Dağ - Tetik, *Nüzül Dönemi Kur'ân Tarihi*, 133.

¹¹¹ Zurkanî, Muhammed Abdul Azim, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1999), I, 218.

¹¹² Dağ - Tetik, *Nüzül Dönemi Kur'ân Tarihi*, 149.

¹¹³ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 112.

*öğüt almak için kolay kıldık, fakat öğüt alıp düşünen var mı?*¹¹⁴ vb. âyetlerin Kur'ân'da bulunması gelmektedir.

Gelişen teknoloji sayesinde yazılı sesli ve görüntülü olarak Kur'ân metnini muhafaza etme imkanı bulunsa da hâfızlık eğitimi öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Zira onu gönüllerde ve zihinlerde taşımak çeşitli kayıt yöntemlerine göre çok daha pratik, işlevsel ve ulaşılabilir görünmektedir. Ses ve görüntü kayıtlarına zaman zaman ulaşma engeli olduğu düşünüldüğünde insanların zihninde ve gönlünde saklanan bir metin her an ulaşılabilir durumdadır. Bununla birlikte İlahiyat ve İslami ilimler alanında eğitim olarak çalışmalarını sürdüren kişilerin hâfız olmaları yapmış oldukları faaliyetlerinde hâfız olmayanlara nazaran hareket kabiliyetini artırabilir. Bu yönüyle de tercih edilen bir eğitim olarak görülmektedir.

Hâfızlık Eğitimi özü itibariyle ezbere dayalı olduğu için bu eğitime talip olan kişilerin ezber yeteneğinin iyi olması gerekmektedir. Bununla birlikte hâfızlık eğitiminin mevcut olan ezber yeteneğini geliştiren bir özelliğe sahip olduğu tecrübe edilmiştir. Nitekim konuyla ilgili yapılan birçok araştırma mevcuttur. Bu araştırmalardan birinin ulaştığı sonuçlar şöyledir: *Hâfızlık eğitimi alan öğrencilerin eğitim öncesinde ve sonrasında beynin yüksek fonksiyonları olan bilişsel becerileri inceleyen çalışmamızda eğitim sonrasında stres altında tepki verme hızı ve kalitesi, muhakeme yeteneğinin arttığı saptanmıştır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'i ezberleme sürecinde ayetlerin kesinliği ve değişmezliği nedeniyle içeriğinin gerçekliğini koruyarak doğru bir şekilde ezberleyebilmek büyük bir hassasiyet, dikkat ve konsantrasyon gerektirmektedir. Dikkatin artması ile birlikte beynin bilişsel becerilerinin de arttığı görülmektedir. Yine Kur'ân-ı Kerim'in ezberlenmesi tekrar olarak bilinir ki bu da nöronlar arasında sinapsları ve bağlantıları güçlendirir.*¹¹⁵

5.2. TARİHTE KUR'ÂN-I KERÎM HIFZI

Sahabe nesline baktığımızda birçok kişinin hâfız olduğu bilinmekle beraber sayıları hakkında günümüze ulaşan kesin bir rivayet bulunmamaktadır.¹¹⁶ Önde gelen hâfız sahabilerden olan Ebu Musa el-Eş'ari vali iken Basra'nın hâfızlarını çağırttığında, bu davete neredeyse üç yüz kadar hâfızın iştirak ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Yine kaynaklarda başka bir hâfız sahabe olan Ebü'd-Derda'nın, her gün sabah namazından

¹¹⁴ Kamer 55/17.

¹¹⁵ Necip Kutlu vd., "Hâfızlık ve Beyin", *Celal Bayar Üniversitesi Yayınları* 17/3 (2019), 362.

¹¹⁶ Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 215.

sonra öğrencilerini okutmaya başladığı ifade edilmektedir. Nitekim o, öğrencilerinin sayısının bazen 1600 kişiye kadar ulaştığını bildirmiştir.¹¹⁷ Hâfız sahabilerin sayı olarak fazla olduğunu düşündüren başka bir rivayet de hicri dördüncü yılda yaşanan Bi'ri Meûne vak'asında yetmiş kadar hâfız sahabinin şehit edildiği olayla ilgili gelen rivayetlerdir. Hicri on ikinci yılda meydana gelen Yemame Savaşı'nda ise yetmiş kadar sahabinin (başka bir rivayette beş yüz, yedi yüz veya daha çok) şehit olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁸ Bu aktarımlara toplu olarak bakıldığında hâfız olan sahabenin sayısının hiç de azımsanacak düzeyde olmadığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber risaleti boyunca Müslümanları hem Kur'ân'ı doğru bir şekilde öğrenmeye ve okumaya teşvik etmiş, hem de Kur'ân'la meşguliyetleri ile öne çıkarak kıraatlarını güçlendirenleri toplum nezdinde taltif etmiştir. Rasulullah, Kur'ân ehlini ve hâfızları sürekli olarak övmüş, herhangi bir görev vereceği zaman Kur'ân hâfızlarına öncelik vermiştir. Bu kişiler arasında Übey b. Kâ'b, İbn Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit ve Sâlim gibi ashab bulunmaktadır.¹¹⁹ Sahabe dönemini takip eden tabiin döneminde eğitim ve öğretim genel olarak Hz. Peygamber döneminde yapılan eğitim faaliyetlerinin genişletilmiş şekliyle ve devamı niteliğinde yapılmıştır.¹²⁰

5.3. GÜNÜMÜZDE KUR'ÂN-I KERÎM HIFZI

Müslümanlar tarih boyunca Kur'ân tilâvetini gelecek nesillere aktarmak için Kur'ân okulları açmışlardır. Bu okulların ilki Medine'de açılan Mahreme b. Nevfel adındaki Daru'l-Kurrâdır. Bu Kur'ân eğitim merkezi Hz. Peygamberin çeşitli lehçelerde yaptığı okuyuşlarının öğrenildiği bir ihtisas merkezi olarak tarihe geçmiştir.¹²¹ Hz. Peygamber'in zamanında başlayan Kur'ân öğretimi faaliyetleri Hulefa-i Raşidin döneminde de devam etmiştir. Kur'ân'ın cem edilmesine ve istinsah edilmesine paralel olarak camilerde ve kütaplarda yapılan eğitimlerin arttığı ve daha sistemli bir şekilde yapıldığı söylenebilir.¹²² Hâfızlık çalışmaları sonraki asırlarda cami ve dârülkurrâlar yanında medrese, dârülhuffâz, dârülhadis, ribât ve türbelerde de sürdürülmüştür.¹²³

¹¹⁷ Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 431.

¹¹⁸ Çetin, *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*, 216.

¹¹⁹ Birişık, "Kıraat", 25/425-432.

¹²⁰ Mehmet Altuntaş, "Kur'ân'ın Mekke'de Yazılması ve Medine'de Çoğaltılması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2018), 275.

¹²¹ Cahit Baltacı, "Cumhuriyet Döneminde Kur'ân Kursları", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2016), 181.

¹²² Mehmet Bahaüddin Varol, "Hülefai Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (2000), 486.

¹²³ Bozkurt, "Hâfız", 15/74-78.

Cumhuriyetin ilanı ve medreselerin kapatılmasının ardından Kur'ân kurslarının eğitim serüveni 1925 yılında bütçeye konulan elli bin liralık ödenekle başlamıştır. Bunun yanında hâfızlık eğitimi aynı zamanda gönüllü olarak öğrenci okutan hocalarla da devam etmiştir. Hiçbir karşılık olmadan çalışan bu kişiler öğrencilerin ailelerinden gelen hediye kabilinden şeyler ve gıda yardımı ile geçimlerini sağlamışlardır.¹²⁴

Öte yandan Cumhuriyet döneminde örgün din eğitimi tek elden Maarif Vekâleti aracılığıyla yürütülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla İmam Hatip Mektepleri ve ayrıca Dârülfünun bünyesinde İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Fakat bu okullar 1933 yılında kapatılmıştır. Söz konusu okulların eğitim müfredatında hâfızlık ya da kıraat gibi dersler bulunmadığından bu ilimler kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, bununla birlikte din hizmetlerini yürütme vazifesi tevdi edilen Diyanet İşleri Başkanlığı bu dönemde din hizmetini ifa edecek vasıflı eleman bulmakta zorlanmıştır.¹²⁵ Bahsedilen tarihlerde resmi kursların az sayıda olması ve yaygın olmaması gayri resmi kursların artmasına zemin oluşturmuştur.¹²⁶ Bu durum 1946'dan itibaren devlet kademelerinde de yankı bulmaya başlamıştır. 1950'den sonra din eğitimine duyulan ihtiyaç geniş bir toplumsal istek olarak daha yoğun biçimde açığa çıkmış, sonuçta İmam-Hatip okullarının açılmasına paralel olarak tamamı halkın katkılarıyla yapılan Kur'ân kursları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir.¹²⁷ 1965 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında çıkan Kanun sonrasında Kur'ân kursları bir yönetmeliğe kavuşmuştur. İlgili yönetmeliğe göre hâfız yetiştirmek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri arasında yer almıştır.¹²⁸

1997 yılına gelindiğinde sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş aynı zamanda Kur'ân Kursu ve öğrenci sayısı azalma eğilimi göstermiştir.¹²⁹ Kur'ân Kurslarına beş yıllık ilkökul diploması ile 1997'de son defa kayıt yapılmıştır. 1998 yılında ise ister beş yıllık diploma ile isterse de sekiz yıllık diploma ile hiçbir Kur'ân Kursuna yeni kayıt gerçekleşmemiştir.¹³⁰ Türkiye bu uygulama ile 1950 yılı öncesine geri dönmüş, başta din eğitimi ve hâfızlık olmak üzere meslek liseleri gibi okullar da bu durumdan olumsuz

¹²⁴ Şahin, *İslam Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 57.

¹²⁵ Ağırbaş, *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 132.

¹²⁶ Hüseyin Algur, *Hâfızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psikososyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 55.

¹²⁷ Çağırıcı, "Kur'ân Kursu", 26/423.

¹²⁸ Şahin, *İslam Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 58.

¹²⁹ Çağırıcı, "Kur'ân Kursu", 26/423-426.

¹³⁰ Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 266.

etkilenmiştir. Söz konusu dönemde birçok Kur’ân Kursu kapanmak durumunda kalmış, buna paralel olarak hâfız sayısında düşüş yaşanmıştır. Her şeyden önemlisi başta bu kurumlarda bulunan öğrenciler olmak üzere yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler ve velilerinin moral motivasyonu olumsuz yönde etkilenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından önce örgün eğitim statüsünde faaliyet gösteren ve birer ihtisas merkezi mahiyetinde bulunan Kur’ân Kursları bu tarihten itibaren yaygın din eğitimi verilen müesseseler olarak çalışmaya başlamış, halen aynı statüde eğitim hayatına devam etmektedir. Bu kurumlar değişen statüsü neticesinde Kur’ân okumayı öğreten sıbyan mektebi ya da birkaç gayretli hocanın hâfız yetiştirdiği kurumlar haline dönüşmüştür.¹³¹

Günümüze gelecek olursak Kur’ân Kurslarında öğretme ve öğrenme sürecinin nasıl yapılacağı Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hazırlamış olduğu “Kur’ân Kursları İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ve Kur’ân Kursu Yönergesi” ile “Kur’ân Kursları Öğretim Programları” yönetmelikleri ile belirlenmektedir. Bu yönetmelikte Kur’ân-ı Kerim’i yüzünden okumayı öğretme usulü, Kur’ân metnini işlek ve hatasız okumayı öğretme usulü ve tashih-i huruf eğitimi usulü ve ezber yaptırma usulleri ayrıntılı olarak açıklanarak kullanıcıların istifadesine sunulmuştur.¹³²

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın uhdesinde yürütülen programlar arasında bulunan hâfızlık eğitimi faaliyetlerinin verimli ve etkili sonuçlara ulaşabilmesi için kendilerine has öğretim programları vardır. Bu programlar 2020 yılına kadar eğitim hizmetleri genel müdürlüğü tarafından yürütülmekteyken bu tarihten sonra hâfızlık eğitimi daire başkanlığının kurulmasıyla diğer eğitimlerden ayrılmıştır. Birçok hizmet içi seminer ve çalıştay düzenlenerek hâfızlık eğitiminin problemlerine çözüm üretme, dahası eğitimin kalitesini artırma yolunda önemli adımlar atılmaktadır. Müfredata dahil edilen dini bilgiler, sosyal etkinlik ve rehberlik dersleri ile hâfız öğrencilerin ilmiyal bilgilerini artırmaları, sosyalleşmeleri ve girdikleri her ortamda kendilerini daha rahat ifade edebilmelerini amaçlamaktadır.¹³³ Böylece öğrenciler tekdüzelikten kurtularak, daha konforlu ve daha zinde bir ezber süreci deneyimlemektedir.

¹³¹ Baltacı, “Cumhuriyet Döneminde Kur’ân Kursları”, 185.

¹³² Ahmet Fatih Çaylı, *Kur’ân Kursu Öğreticilerine Göre Hâfızlık Eğitimi ve Problemleri* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005), 31-33.

¹³³ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hâfızlık Eğitimi Programı” (Ankara, 2024), 31.

5.3.1. Klasik Hâfızlık Yöntemi

Hâfızlık eğitiminin İlahiyat akademisinde dini ilimlerin başlangıcı olarak görüldüğü ve uygulandığı söylenebilir. İslami ilimlerde büyük eserler veren kişilerin biyografilerine bakıldığında eğitim hayatına ilk olarak Kur'ân okuma ve ezberleme ile başladıkları görülmektedir.¹³⁴ Hatta bu süreçte birçok hâfızın ilk hocası kendi babası olmuştur.

Özetleyecek olursak, hâfızlık eğitimi İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren büyük sevgi ve ilgiyle uygulanmış ve öneminden hiçbir şey kaybetmeden günümüze ulaşmıştır. Osmanlı döneminde Dâru'l-Kurrâlarda ve sıbyan mekteplerinde yaptırılan hâfızlık eğitimi 1924 yılından sonra hızını yitirmiş olsa da sonraki süreçte sınırlı sayıda açılan Kur'ân kursları bünyesinde aynı sistemde uygulanmaya devam etmiştir. Diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de her yıl oldukça fazla sayıda hâfız yetişmekte ve Türk halkının yoğun ilgisi eşliğinde birçok icazet töreni düzenlenmektedir. Günümüzde kurumsal anlamda bu eğitimi üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Ayrıca vakıf, dernek gibi oluşumların bünyesinde veya kişisel gayretlerle hâfız olanlar da bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye genelinde bulunan yatılı ve gündüzlü birçok Kur'ân-ı Kerim kursu ile mevcut ihtiyacı karşılamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen Hâfızlık Eğitim Programı öğrenci merkezli olma, öğrencilerin ezberleyebilme yeteneklerini göz önünde bulunduran esnek yapıya sahip olma, eğitim bilimleri ve teknoloji alanındaki yeni gelişmeleri göz önünde bulundurma, her öğrenciyi yeteneklerine göre değerlendirmeyi esas alma, öğrencilerin sosyalleşmesi için gerekli etkinliklere önem verme gibi niteliklere sahiptir. Bu program temelde hazırlık ve ezber olmak üzere iki bölüm şeklinde yapılandırılmıştır. Programın ilk üç dönemi hazırlık bölümü; sonraki altı dönemi ise ezber bölümünü oluşturmaktadır.¹³⁵

Hâfızlık eğitimi programının belli amaç, hedef ve kazanımları bulunmaktadır. Bunlar ise sırasıyla şöyledir:

- a. İslam'ın temel kaynağı Kur'ân-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun olarak okur.
- b. Kur'ân-ı Kerim okuyuş usullerini bilir ve uygular.

¹³⁴ Çağırıcı, "Kur'ân Kursu", 26/423-426.

¹³⁵ "Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022), 4.

- c. Kur’ân-ı Kerim’in tamamını usulüne uygun ezberler ve hâfız olur.
- d. Kur’ân-ı Kerim’den belli bölümleri (aşır, mihrabiye) tahkik usulüne uygun olarak okur.
- e. Kur’ân-ı Kerim’i Ramazan’da mukabele olarak cemaat huzurunda okur.
- f. İslam dininin inanç, ibadet, ahlâk esaslarını kısaca açıklar.
- g. İbadetler ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır.
- h. Din hizmetlerinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere sahip olur.
- ı. Peygamberimizin hayatını (siyer) kısaca anlatır.
- i. Kur’ân-ı Kerim’in ana konuları hakkında bilgi sahibi olur.
- j. Meal okuma ve anlama alışkanlığı kazanır.
- k. Özgüvenini, iletişim ve sosyal katılım becerilerini geliştirir.
- l. Değerlere ve insan haklarına saygılı bir birey olur.¹³⁶

2012 yılından itibaren devam eden on iki yıllık zorunlu eğitim uygulamasının bir sonucu olarak sekizinci sınıftan mezun olan öğrenciler Hâfızlık kurslarında eğitim alırken aynı zamanda açık liseye de devam edebilmektedir.¹³⁷

Klasik hâfızlık sistemi olarak adlandırılan ve yüzyıllar öncesine dayanan¹³⁸ yöntemde öğrencinin ezbere başlatılmadan önce Kur’ân-ı Kerim’i mahreç, sıfat ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde hatasız ve akıcı bir seyirde okuyabilmesi gerekmektedir. Böylece öğrenci metni çözmek için harcayacağı enerjiyi ezber yapmak için kullanabilir. Bu itibarla metin doğru bir şekilde okunmadan ezberlendiğinde galat okuyuşlar kaçınılmaz olmaktadır. Böyle bir durum öğrencinin moral ve motivasyonunu düşüren, hâfız olma sürecini geciktiren, aynı zamanda eğitim veren kurumun başarısını gölgeleyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Uzun yıllar boyunca uygulanarak günümüze kadar ulaşan hâfızlık eğitimi hususunda farklı yaklaşımlar ve metotlar bulunmaktadır. Sureleri esas alarak ezberletme, cüzler halinde ezberletme, sayfa sırası ile ezberletme gibi yöntemlerin yanında her cüzün son sayfasından veya ilk sayfasından başlayarak Kur’ân’ın tümünü

¹³⁶ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Programı” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024), 5.

¹³⁷ Suat Cebeci - Bilal Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Dergipark* 4/11, 27-52 (2006), 33.

¹³⁸ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 50.

ezberletme gibi yöntemler klasik uygulamalar arasındadır. Bunlar arasında en çok tercih edileni cüz sonundan başlayarak cüzün yirmi sayfasının tamamlandığı sistemdir.¹³⁹ Bu yöntemi kısaca anlatmak gerekirse; ilk önce birinci cüzden başlanarak her cüzün en son sayfası ezberlenerek otuzuncu cüze kadar her gün hocaya dinlettirilir. Buna “dönüş” adı verilir. Bunun ardından tekrar birinci cüze gelerek önceden ezberlenen birinci cüzün son sayfasından önceki sayfa ezberlenir. Bu sayfaya ham(çiğ) adı verilir. Bir önceki dönüşte ezberlenen sayfa tekrar edilir. Bu sayfaya da has(pişmiş) adı verilir. Otuzuncu cüze kadar bütün cüzler bir çiğ, bir pişmiş şeklinde iki sayfa olarak her gün hocaya dinlettirilir. Bu süre boyunca öğrencinin günlük dersi iki sayfadır. İkinci dönüş tamamlandıktan sonra birinci cüze geri dönülür. Öğrenci önceden ezberlemiş olduğu iki sayfayı tekrar eder ve onlardan önce gelen ve daha önce ezberlemediği sayfayı ezberleyerek günde üç sayfayı hocasına ders olarak okur. Bu dönüşte öğrencinin dersi bir ham (çiğ) iki has (pişmiş) olmak suretiyle üç sayfadır. Söz konusu dönüşler cüzün ilk sayfasına gelinceye kadar aynı şekilde devam eder. Yirminci sayfaya gelindiğinde (cüzün ilk sayfası) hâfızlık tamamlanmış olur. Bu safhada artık ezberlenen sayfaların tekrar edilmesi gerekmektedir. Bu tekrarlama işine “haslama” veya “pişirme” adı verilir.

Burada hemen şunu ifade edelim ki her dönüşte bir çiğ sayfası ezberleyebilen öğrencinin hâfızlığı yirmi kere dönmek suretiyle tamamlanmaktadır. Bununla birlikte ezber kapasitesi yüksek olan öğrenciler iki veya üç çiğ sayfası ezberleyerek hâfızlığı yirmi kere dönüş yapmadan daha kısa sürede tamamlama şansına sahip olabilirler. Bu sayede hâfızlık eğitiminin süresi kısaltmakta öğrencinin diğer eğitimlere başlaması kolaylaşmaktadır.

Hâfızlık eğitiminde karşılaşılan bir takım zorluk ve problemler de bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını kısaca değinmek gerektiği kanaatindeyiz.

Hâfızlık kurslarındaki geleneksel yöntem öğrencilerin Kur’ân kurslarında yatılı olarak devam etmesi şeklinde yapılandırılmıştır. Kurslarda uygulanan dört saatlik dini bilgiler, sosyal etkinlik ve rehberlik dersi dışında öğrencilerin bütün vakti ezber yapmakla geçmekte, sosyal ve kültürel başka meşguliyetlere fazla vakit kalmamaktadır.¹⁴⁰ Kimi kurslarda ezber yoğunluğundan dolayı bu etkinliklere zaman ayırlanamamaktadır.

¹³⁹ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 29.

¹⁴⁰ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 45.

Bunun yanında “ezber ya da hâfızlık hangi yaşlarda yapılması gerekir” sorusu da yanıt bekleyen önemli bir sorudur. Bu hususta farklı görüşler bulunmakla birlikte en ideal dönemin dört yaş ile on beş yaş arası olduğu kabul edilmektedir.¹⁴¹ Zorunlu öğretim süresinin uzamasıyla birlikte hâfızlık eğitime tabiatıyla yaşı büyük öğrenciler müracaat etmektedir. Bunun sonucu olarak da ezber kapasitesi düşük olan öğrenciler ile geçirilen eğitim sürecinin uzun ve yorucu geçmesi kaçınılmaz olmaktadır. Geleneksel eğitim sisteminde ezber için en uygun yaşın yedi ile on beş yaş arasında olduğunu kabul eden eğitimciler de bulunmaktadır. Büyük İslam düşünürü Gazzali (ö. 505/1111) çocuk yaşta her verileni alma kabiliyetini yüksek olduğunu ifade etmiştir. Klasik dönem İslam âlimlerinden İbnü'l-Cevzî ise (ö.116-1201) şu değerlendirmede bulunmuştur: “Ezberleme on beş yaşına kadardır. Daha sonra düşünceleri dağınık (sorumluluk meşguliyet artar) çünkü küçükken öğrenilen, kolay kolay unutulmaz. Ete ve kana karışır.”¹⁴²

Hâfızlık kurslarına müracaat eden öğrenci sayısının azlığı kaliteyi düşüren bir başka etken olarak görülmektedir. Önceleri sınavla öğrenci kabul eden hâfızlık kurslarında talep azaldığı için çoğunlukla müracaat eden tüm öğrencilerin kaydı yapılmak durumunda kalınmaktadır. Gelinek noktada Kur'ân kursları yeterli miktarda ve nitelikte öğrenci bulmakta zorlanmaktadır.¹⁴³

Son dönemlerde hâfızlık eğitime başlamadan önce kolay ayetleri anlayabilecek düzeyde Arapça öğrenilmesi konusu gündeme getirilmektedir. Mana bilgisine vakıf olmak kimi zaman ezber yaparken yardımcı bir unsur olarak görülse de kimi zaman öğrencinin metnin anlamına yoğunlaşarak lafız ezberine gerektiği şekilde odaklanamaması sonucunu doğurmaktadır. Mevcut hâfızlık eğitimi programlarında Arapça öğretimi yer almamaktadır. Hâfızlık kurslarında görev yapan hocalara göre hazırlık sınıfında ya da hâfızlık yapılırken Arapça öğretilmesi gerekli görülmemektedir.¹⁴⁴

Kur'ân kurslarında görev yapan öğreticilerin tamamına yakını, sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının, hâfızlık eğitiminin kalitesini düşürdüğünü aynı

¹⁴¹ Mustafa Atilla Akdemir, “Kur'ân Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hâfızlık”, *Usûl İslam Araştırmaları* 13 (2010), 27.

¹⁴² Mehmet Faruk Bayraktar, “Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'ân Kursları”, *Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'ân Kursları* (10. Kur'ân Sempozyumu, Ankara: Fecr Yayınları, 2007), 121.

¹⁴³ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 47.

¹⁴⁴ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 43.

zamanda sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının öğrenci sayısında gözle görülür bir düşüş meydana getirdiğini belirtmektedir. Hâfızlık eğitimi, çocuk ve ergen yaşlarda bulunan öğrencilerin sosyal yaşantılarına belli ölçüde kısıtlama getirdiği için çekici bir tarafı görülmemektedir.¹⁴⁵ Yapılan araştırmalara göre uzun süren emek ve gayretler sonucunda hâfızlığı bitiren öğrencilerin %85'inin alan dışı işlerde bulunduğu sadece %15'lik bir kısmının Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev aldığı tespit edilmiştir.¹⁴⁶ Bu bağlamda Hâfızlık kursları ve hâfız bireylere yeni bir statü kazandırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

5.3.2. Okulla Birlikte Hâfızlık Projesi

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından proje kapsamına alınan ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğünce belirlenen projeyi uygulayan okullar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünce tespit edilen Kur'ân kursları işbirliğinde gerçekleştirilen örgün eğitim ile birlikte hâfızlık eğitimi 2014 yılında İmam-Hatip ortaokulları bünyesinde uygulanmaya başlamış böylelikle hâfızlık eğitimi ile ortaokul eğitimi entegre edilmiştir. Bu uygulama ile klasik yöntemde süregelen hâfızlık eğitiminde okula ara verilmesi gibi bir durum ortadan kaldırılmış olarak görünmektedir. Çocuğunu hâfız olarak yetiştirmek isteyen fakat örgün eğitime ara vermesini istemeyen velilerin beklentilerine cevap veren bu sistemde öğrenciler sene kaybı yaşamadan hem hâfız olup hem de zorunlu eğitiminin ikinci kademesi olan ortaokuldan mezun olabilmektedir.

Bilindiği üzere hâfızlık eğitimi hazırlık ezber ve pekiştirme dönemi olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. Söz konusu projenin usul ve esaslarına göre hazırlık ve haslama kısmının örgün eğitim devam ederken, hâfızlık ezber aşamasının da Diyanet İşleri Başkanlığının bağlı Kur'ân-ı Kerim kurslarında okula bir yıl ara vererek tamamlanması gerekmektedir.¹⁴⁷ Bu sistem uyarınca öğrencilerin dördüncü sınıfı bitirdikleri yaz tatilinde projeye dahil olan bir Kur'ân kursunda “Hâfızlık Ön Hazırlık Dönemi” ne kayıt olup, beşinci sınıfın ikinci döneminde hâfızlığa başlatılmaları gerekmektedir. Altıncı sınıfta hâfızlığı tamamlamaları, yedi ve sekizinci sınıfa geçtiklerinde ise pekiştirme yapmaları beklenmektedir. Öğrencilerin ders durumları e-

¹⁴⁵ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 45.

¹⁴⁶ Cebeci - Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, 36.

¹⁴⁷ “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. ‘Okul-Kur'ân Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi’. Erişim: 28.07.2024 <http://hâfiz.meb.gov.tr/>.”, 2019, 18.

okul ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Kalite Takip Sistemi (KTS) üzerinden aylık çizelgeler ile takip edilir. Proje yatılı veya gündüzlü olarak uygulanabilir.

Hâfızlık eğitiminde, öğrencilere MEB Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde-32/4 kapsamında bir yıl izin verilir. Yönetmeliğin 14. maddesinde belirtildiği üzere okul eğitimine verilen bu aranın altıncı sınıfta verilmesi gerekmektedir. Bu seneden sonra okul eğitimine ara verilmesinin liseye geçiş döneminde akademik başarının etkilenmesine ve öğrencinin okuldan ve derslerden uzaklaşmasına neden olacağı öngörülmektedir. Örgün eğitime bir yıl ara veren hâfızlık proje altıncı sınıf öğrencilerine derslerden uzak kalmamaları için eğitim-öğretim yılı içerisinde veya ihtiyaç halinde yaz dönemlerinde; Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve İngilizce derslerinden destekleyici eğitimler verilir. Bu sistem sayesinde öğrenciler eğitimlerine ara vermeden hâfızlıklarını bitirip okullarından mezun olabilmektedir. Teorik olarak son derece cazip görünen bu sistemin bazı problemleri bulunmaktadır.¹⁴⁸ Kapasitesi yüksek olan öğrenciler problem yaşamasa da orta düzeyde kapasiteye sahip olan öğrencilerin akademik başarıları istenilen seviyenin altında gerçekleşmektedir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü “Okul-Kur’ân Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi” kapsamında hâfızlık programında kayıtlı bulunan öğrencilere de klasik hâfızlık yöntemi olarak bilinen dönüşlü sistem uygulanmaktadır. Proje kapsamında hâfızlık belgesini alan öğrenciler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen ve hâfızlık kazanımlarının korunup geliştirilmesine imkân tanıyan nitelikteki Anadolu İmam-Hatip liselerine yönlendirilir.¹⁴⁹

2023-2024 eğitim öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Din Eğitimi Genel Müdürlüğü işbirliğinde Yetenek Sınavı İle Hâfız Öğrenci Alan (Hâfızlık Pekiştirme Program/Proje Okulları) hayata geçirilmiştir. Bu okullar Türkiye’nin birçok ilinde planlanarak hâfız öğrencilerin istifadesine sunulmuştur. Büyük zaman ve çaba sarf edilerek sahip olunan hâfızlık payesini korumaya ve ilahiyat odaklı bir eğitim almak isteyen öğrencilere yönelik hazırlanan program “Kur’ân Eğitim Merkezi” adıyla hâfızlık belgesine sahip öğrencileri LGS sınavının yanında yetenek sınavı da yapmak

¹⁴⁸ Şahin, *İslam Kültür Tarihinde ‘Kur’ân Hıfzı’ Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 181.

¹⁴⁹ “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. ‘Okul-Kur’ân Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi’. Erişim: 28.07.2024 <http://hâfiz.meb.gov.tr/>.”, 2-5.

suretiyle kabul etmektedir.¹⁵⁰ Bu merkezlere kayıt olan öğrencilerin tümüne burs ve yurt imkânı sunulmaktadır. Ülke genelinde birkaç pilot ilde uygulamaya geçirilen merkezler veliler tarafından yoğun ilgi ile karşılanmıştır. Söz konusu merkezler; Rize Kur’ân Eğitim Merkezi, Ankara Kur’ân Eğitim Merkezi, İstanbul Pendik Kur’ân Eğitim Merkezi, Bursa Kur’ân Eğitim Merkezi, Adana Kur’ân Eğitim Merkezi, Gaziantep Kur’ân Eğitim Merkezi, Mardin Kur’ân Eğitim Merkezi, Sivas Kur’ân Eğitim Merkezi ve Van Kur’ân Eğitim Merkezi adıyla Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde eğitim vermektedir.¹⁵¹

Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere gerek klasik hâfızlık yöntemi gerekse örgün eğitimle birlikte yürütülen hâfızlık eğitimi yolu ile hâfız olmak için uzun bir süreç gerekmektedir. Bu süreci kısaltmak adına çeşitli çalışmalar ve araştırmalar yapılmış ve halen yapılmaya devam edilmektedir. Söz konusu çalışmalardan biri örgün eğitimle birlikte hâfızlık eğitiminin grupla yapılabilirliği fikrini ortaya atan ve geliştiren Osman Eğin’in desteğiyle uygulanmıştır. Bu çalışmada öğrenciler okul saatinden sonra haftada üç gün derse alınmış bu derslerde koro usulüyle her gün birer sayfa ham ezberi yaptırılmıştır. İlk hizi sene sonuna kadar klasik hâfızlık yönteminde uygulanmakta olan dönüşlü sistem ile bitirilmiş, yaz tatili geldiğinde öğrenciler çeyrek hâfız olmuşlardır. Bu safhada kampa alınan öğrencilere koro usulüyle olmak kaydıyla her gün yedi sayfa ham ezberlettirilmiştir, böylece okul döneminde yapılan 5 sayfa ezberden sonra 7 sayfa ilave ile bir ay zarfında on ikinci dönüş tamamlanmıştır. Kampın ikinci ayında her cüzden geriye kalan sekiz sayfa ham her gün birer cüz olmak şartıyla bir ayda ezberlettirilmiştir, böylece 20 dönüşü ezberlettirilerek hâfızlık bitirtilmiştir Öğrencilerin motivasyonunun sağlanması amacıyla eğitim süresi boyunca sosyal ve kültürel etkinliklerle desteklenmiştir.¹⁵²

Bu projenin diğer hâfızlık modellerinden ayrılan yönü ezberlerin öğretici ile beraber tâlimli bir şekilde yapılması olarak ifade edilmiştir.¹⁵³ Ezberlenen sayfalar fem-i muhsin bir hoca tarafından koro halinde yaptırıldığı için hata ve galat okuyuş ihtimali

¹⁵⁰ “2023-2024 Eğitim Öğretim Yılı Hâfızların Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri Hâfızlık Programı/Projesi Öğrenci Âlimi Usul ve Esasları Kılavuzu”, ts.

¹⁵¹ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı”.

¹⁵² Gülsüm Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi: Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2020), 69-72.

¹⁵³ Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi: Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği*, 85.

neredeyse yok denecek kadar azalmaktadır. Bu husus sistemin en faydalı yönü olarak görülmüştür. Bu uygulamaya göre ham sayfalar öğretici gözetiminde yapılmakta tekrar ve sağlamlaştırma merhalesi öğrencinin kendi inisiyatifine bırakılmaktadır. Ayrıca günlük ezberlenen sayfalar bütün öğrencilerden tek tek dinleme yapılmaksızın karışık seçmeler halinde dinlenmektedir. Öğrencilerin ezberledikleri sayfayı eşleştikleri arkadaşıyla karşılıklı olarak birbirlerine dinletmeleri sebebiyle sayfaların sağlamlığının kontrol edilmesi öğrencilere bırakılmaktadır¹⁵⁴ Söz konusu sistemin olumsuz yönlerinden biri de ezberler grup halinde yapıldığından dolayı bazı derslere katılamayan öğrenciler bu sayfaların ezberini kaçırmış olacağından kendilerinin tamamlaması gerekmektedir. Çalışmanın hiçbir yerinde grupta bulunan öğrencilerden kaç tanesinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan hâfızlık tespit sınavında belge aldığı konusuna açıklık getirilmemiştir.

¹⁵⁴ Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi: Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği*, 86.

İKİNCİ BÖLÜM

KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU’NUN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE EĞİTİMCİ YÖNÜ

1. DOĞUMU VE YETİŞMESİ

Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu 01.03.1943 tarihinde Trabzon ili, Of ilçesinin Uğurlu (Çifaruksa) kasabasında altı çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Osman Efendi küçük yaşlardan itibaren evlatlarına Kur’ân-ı Kerim’i, iman ve ibadet esaslarını öğretmeye gayret eden bir kişiydi. Âlimlere ve ilme karşı büyük sevgi besleyen Osman Tanrıkulu dönemin önde gelen âlimlerinden biri olan Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocaya oğlunu kendi elleriyle teslim etmiştir.¹⁵⁵

Annesi Fatma hanım hamileliği esnasında işittiği bir Kur’ân sesine hayran olup evladının hâfiz olması için dua etmiştir. Bu ses Kahvecioğlu Hâfiz İbrahim’in sesidir. Fatma hanım bunun için evladının adını “İbrahim” vermiştir. İbrahim Tanrıkulu hoca annesinin duası vesilesiyle kıraat ilmine nail olduğunu hamdederek defalarca ifade etmiştir.¹⁵⁶

İbrahim Tanrıkulu hocaefendi “Molla Ömeroğulları” ismiyle tanınan bir sülaleye mensuptur. Çok küçük yaşlarda babasından ve mahalledeki hocalarından Kur’ân-ı Kerim okumayı öğrenen İbrahim Tanrıkulu, beş yaşında Kur’ân-ı Kerim’i hatmetmiştir. Altı yaşında iken evlerine gelen hâfiz bir akrabasına hâfiz olma ile ilgili merakından bahseden İbrahim Tanrıkulu, kendi kendine hâfızlık ezberlerinin ilk sayfası olarak gösterilen sayfayı ezberlemeyi denemiştir. Akşam eve gelen babasına sayfayı dinletmiş ve böylece hâfızlığa başlamıştır.¹⁵⁷ Sekiz yaşına geldiğinde köylerinde bulunan medresesinde Kur’ân, kıraat ve çeşitli İslami ilimleri okutan Mehmet Rüştü Âşıkkutlu (ö.1980) Hoca Efendi’nin riyasetinde hâfızlığa başlamış ve on yaşında iken hıfzını bitirmiştir. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hoca tarafından mukabele okumak için Erzurum’a gönderildiğinde ise sadece on iki yaşındadır. Ertesi sene ramazan ayında kendisine verilen mukabele görevi için Zonguldak’a gitmiştir. Hâfızlık icazetini aldıktan sonra on

¹⁵⁵ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

¹⁵⁶ Burak Yılmaz, “Köklerin Hikayesi İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, *TRT Diyanet* (04.02.2016).

¹⁵⁷ Yılmaz, “Köklerin Hikayesi İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, *TRT Diyanet* (04.02.2016).

dört yaşında iken köydeki bir arkadaşı ile birlikte Arapça öğrenmeye başlamıştır. On altı yaşında kendisine hocası tarafından köyünün camisinde imamet vazifesi verilmiştir.¹⁵⁸

Zaman içinde Arapça eğitimini tamamlayan İbrahim Tanrıkulu hizmet etme ihtiyakı içinde göreve başlamıştır. İlk olarak Konya ili Yunak ilçesi Beş Işıklı Köyü'nde bir yıl, ertesi sene Rize Der pazarı'nda bir yıl köy imamlığı yapmıştır. 1963 yılına gelindiğinde yirmi yaşında iken askerlik yapmak için Ankara'ya gitmiştir. Buradaki görevlerinde göstermiş olduğu başarıdan ötürü kendisine tayin istek hakkı verilmiştir. Kendi seçimi ile geldiği İstanbul Sağmalcılar kışlasında on altı ay askerlik yaparak vatani görevini tamamlamıştır. Askerlik süresi boyunca haftalık izinlerinde bol bol İstanbul'daki camilerde görevli olan karilerin kıraatlarını dinleyen hocaefendi artık İstanbul'da yaşamaya karar vererek görevini yapabileceği mekan arayışı içerisine girmiştir. Asker olduğu dönemde almış olduğu "Telem Operatörlüğü"¹⁵⁹ belgesi ile PTT memurluğu için başvuru yapsa da ortaokul diploması bulunmadığı için işe kabul edilmemiştir. İbrahim Tanrıkulu hocaefendi ilerleyen yıllarda söz konusu işe kabul edilmemesinin kendisi için hayır olduğunu, o işe kabul edilmesi halinde şu anki Kur'an hizmetine nail olamayacağını hamd ile ifade etmiştir.¹⁶⁰

2. TAHSİL HAYATI

İbrahim Tanrıkulu hocanın altı yaşında başlayan eğitim hayatı uzun yıllar devam etmiştir. İlk olarak babasında başladığı hâfızlık eğitimini Osmanlı döneminin sayılı Kurrâlarından Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocaefendi nezaretinde tamamlayarak belgesini almıştır. Hâfızlık eğitiminden sonra 14-18 yaşları arasında yine aynı hocadan Arapça eğitimi almıştır. 1963 tarihinde Âşıkkutlu hocaefendinin medresesinden icazet alan İbrahim Tanrıkulu 1966-1968 yılları arasında cami görevlisi iken aynı zamanda İmam-Hatip ortaokulunu bitirmiştir.¹⁶¹ Aynı sene Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu "Tekamül Kursu"nu başarıyla tamamlamıştır. 30.04.1976 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi'nde açılan üç yıl süreli "Aşere-Takrib-Tayyibe" kursuna katılarak 1979 tarihinde Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hocaefendiden kıraat icazeti

¹⁵⁸ Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024).

¹⁵⁹ Telem, Bir metnin doğrudan doğruya gönderilmesini ve alıcı olarak basımevi harfleriyle yazılmasını sağlayan bir araçtır.

¹⁶⁰ Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024)

¹⁶¹ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

almıştır.¹⁶² 07.09.1982 yılında İmam-Hatip Lisesinden mezun olan hocaefendi son olarak 06.09.2004 tarihinde İlahiyat Önlisans Diplomasını almaya hak kazanmıştır.

3. AİLESİ VE YAŞADIĞI ÇEVRE

İbrahim Tanrıkulu'nun babasının adı Osman, annesinin adı ise Fatma'dır. Kendisinden başka beş kardeşi daha bulunan İbrahim Tanrıkulu doğumundan askerlik zamanı gelinceye kadar Of ilçesine bağlı Uğurlu mahallesinde (Çifaruksa köyü) yaşamıştır.¹⁶³ Trabzon'a bağlı Of ilçesi ilmi gelişmelerin fazlalığı ve halkın ilmi faaliyetlere katılımı noktasında adından çokça söz ettiren ilçelerden biridir. Söz konusu ilçede yetişen birçok âlim Türkiye genelinde hizmet etmiş, bununla birlikte sayısız öğrencileri ile ülkede dini hayatın şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir.

Of ilçesinin âlimleri arasında Hudekzâde Numan Efendi (1860-1922), Gargar Müslim Efendi (1851-1938), Kagoşim Efendi (?), Çalekli Dursun Efendi (1883-1977), Mehmet Rüştü Âşıkutlu (1901-1980), Hacı Hasan Efendi (1909-1982) gibi isimler en tanınmış olan âlimlerdendir.¹⁶⁴ Dindar ve okuma yazma oranı yüksek olan bu ilçede bazı sebeplerle medreselerdeki eğitim kesintiye uğramış olsa da gelinen noktada ilçenin bu özelliği devam edegelmiştir. "Of lu Hoca" namıyla meşhur olan âlimler Karadeniz insanının özelliklerinden olan esprili yaklaşımları, çalışkanlık, zekilik, cesaret gibi nitelikleri ile öne çıkmaktadır.¹⁶⁵ Bölgede Nakşibendi Tarikatı yaygın olarak bilinmektedir. Nitekim Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi de ilk medrese tahsilini Of'da bulunan Çifaruksa beldesinde almıştır.¹⁶⁶

İbrahim Tanrıkulu 1963 yılına kadar yaşadığı Çifaruksa'dan askerlik sebebiyle ayrılmış ve yaşamının kalan kısmını geçireceği İstanbul'a yerleşmiştir. Muhtelif camilerde yaptığı kısa süreli görevlerinin ardından uzun yıllar vazife yaparak emekli olacağı Kadıköy/Göztepe Gözcübaba Camii'ne tayin edilmiştir. İbrahim Tanrıkulu hoca yirmi altı yıl bu camide İmamet görevini yürütmüş, mahalleli ile arasında kuvvetli bir bağ oluşmuştur. Mahalle sakinlerinden bazılarına göre çocuklarının hocası, bazılarına

¹⁶² Şükrü Öztürk, *Trabzonlu Kur'an Hâdimleri: Cumhuriyet Döneminde Kur'an'a Hizmet Eden Bazı Simalar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 433.

¹⁶³ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

¹⁶⁴ Mustafa Tunçer, "Of lu Hocaların Yetiştikleri Medreseler, Talebe ve Medrese Sayılarına İlişkin Bazı Rivayetlerin Analizi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9/16 (2017), 2.

¹⁶⁵ Tunçer, "Of lu Hocaların Yetiştikleri Medreseler, Talebe ve Medrese Sayılarına İlişkin Bazı Rivayetlerin Analizi", 4.

¹⁶⁶ Mehmet Günaydın, "Of Medreselerinin Tarihi Fonksiyonelliğine Bakış", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 118.

göre ise kürsüden va'zeden iyi bir hatip olarak iz bırakmıştır. Yakın camilerde görevli bulunan meslektaşları olan merhum Mehmet Akça ve İsmail Akman ile iyi ilişkiler kurmuş, mahalle eşrafının desteği ile faaliyete geçirmiş olduğu Gözcübaba Kur'an Kursu'nun hizmetleriyle alakalı istişareler yapmıştır.¹⁶⁷ Bu iki meslektaşının kızlarının hâfiz olmalarına destek olmuş, hafta sonu izinlerinde beraberinde kursa götürmüştür.¹⁶⁸

4. RESMÎ GÖREVLERİ

İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi ilk olarak 14.05.1966 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kısıklı Çilehane Camii'nde (Aziz Mahmut Hüdayi) vekil imam olarak resmi görevine başlamıştır. Akabinde 1968 yılında müezzin kayyım olarak asaleten aynı camiye tayin edilmiştir. Burada bir yıl görev yaptıktan sonra 1969 yılında Kadıköy Yeldeğirmeni Rasimpaşa Camii'ne geçiş yapmıştır. 1970 yılında tayin edildiği Feneryolu (Recai Yahya) Camii'nde beş buçuk yıl müezzin-kayyımlık vazifesine devam etmiştir. 1976 İstanbul Kadıköy Gözcübaba camiinde İmam-Hatip kadrosu ile göreve getirilmiştir. Bu sırada Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi'nde Kıraat eğitimine devam ederek icazet almıştır. Söz konusu cami İbrahim Tanrıkulu'nun İmam-Hatip olarak hizmet vereceği son görev yeri olmuş, kendisi yaş haddinden dolayı bu camiden 2008 yılında emekli olmuştur.

Emekli olduktan sonra hizmetlerini sonlandırmayan hocaefendi, 1980'li yıllarda kız çocuklarına Kur'an kurslarında önceleri din dersleri vermiş,¹⁶⁹ ilerleyen yıllarda hâfizliğe hazırlık, hâfizlik, tâlim, tashih-i huruf dersleri ile devam etmiştir. İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi, Göztepe Gözcübaba Cami İmam-Hatipliği görevi ile eş zamanlı olarak İlim ve Fazilet Vakfı'na ait Üsküdar, Bulgurlu ve Pendik Kız Kur'an Kursları'nda,¹⁷⁰ Fatih İlim ve Kültür Vakfı'na ait Suadiye Tuba ve Şeyhli Tuba Kız Kur'an kurslarında hocalık, zaman zaman da idarecilik görevini üstlenmiştir. Bunlarla da yetinmeyen İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi bu görevlerine ek olarak İzmit İmam-

¹⁶⁷ Şeyma Akça Balta, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 31.01.2025).

¹⁶⁸ Ferda Akman, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).

¹⁶⁹ Meral Günel, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

¹⁷⁰ Günel, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

Hatip Lisesi'nin son sınıf öğrencilerine yaz tatillerinde Kur'ân-ı Kerim ve Tashih-i Huruf eğitimi vermesi için görevlendirilmiştir.¹⁷¹

1996 yılı itibari ile Göztepe Gözcübaba Erkek Kur'ân Kursu'nu açan Hocaefendi kendi beyanına göre bu kursta on yedi adet kıraat-ı aşere, altmış sekiz adet aşere, takrib, tayyibe icazeti vermiş, iki yüzden fazla hâfız öğrenci mezun etmiştir.¹⁷²

5. TALEBELERİ

Eser kelimesi zihinlerde ilk olarak yazılmış bir kitabı ya da çizilmiş bir resmi çağrıştırır. Halbuki, yetiştirilmiş bir insan, oluşturulmuş bir kurum, çeşitli alanlarda ortaya çıkarılan maddi manevi her unsur eser kelimesinin kapsamına dahildir. İşte İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın eserleri bu kabilden eserlerdir. Kıraat ilminin öneminin bilincinde olan, bu ilmi okuyan ve okutan ve birçok öğrencisi, kendisinin en büyük eseri ve sadaka-i cariyesi olarak ortadadır.

İbrahim Tanrıkulu Hoca yetiştirdiği her öğrencinin Kur'ân-ı Kerim'e hizmet noktasında özveri ve gayretle çalışmasını can-ı gönülden istemiş, hatta vasiyet etmiştir.¹⁷³ Bununla birlikte kabiliyetleri noktasında birçok öğrencisini farklı alanlara yönlendirdiği de görülmüştür. Nitekim kıraat eğitimine devam etmek istemeyen öğrencileri başka eğitimleri alarak farklı görevlerde bulunması bunun göstergelerindendir. Sözgelimi onun Seyit Yağmur isimli öğrencisi hâfız bir hakim olarak memlekete hizmet etmeye devam etmektedir. Aynı şekilde başka bir öğrencisi olan hâfız Yasin Alpdündar bir cumhuriyet savcısıdır.¹⁷⁴

İbrahim Tanrıkulu hoca'nın tahsil hayatı başlığında da bahsedildiği üzere hâfızlık ve kıraat eğitimi dışındaki eğitimlerinin tümünü uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirmiştir. Bu durumun sıkıntılarını birebir yaşamış bir kişi olarak İbrahim hoca öğrencilerini mutlaka örgün eğitim kapsamındaki okullara yönlendirmiştir.¹⁷⁵ Eğitimin

¹⁷¹ Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024).

¹⁷² Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024); Şükrü Öztürk, *Trabzonlu Kur'an Hâdimleri: Cumhuriyet Döneminde Kur'an'a Hizmet Eden Bazı Simalar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 433.1996

¹⁷³ Tayyip Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

¹⁷⁴ Seyyit Yağmur, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 26.02.2025).

¹⁷⁵ Fatma Karagöz Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

bir muhit işi olduğu düşünülduğünde onun bu tavsiyesi öğrencilerinin eğitimli bir çevreye sahip olmasını arzu ettiğini göstermesi adına çok değerlidir.

Yaptığımız araştırmalara göre İbrahim Tanrıkulu hocanın kıraat okuttuğu öğrencilerinin sayısı yüz civarındadır.¹⁷⁶ Bu öğrencilerden bazıları hakkında kısa kısa bilgi vermek uygun olacaktır.

Hocanın talebelerinden biri Prof. Dr. Emin Âşıkutlu'dur. 1960 yılında Trabzon Of ilçesinde doğan Âşıkutlu, 1971-1973 yılları arasında, babasının amcası olan meşhur kurrâ ve âlim Mehmet Rüştü Âşıkutlu'nun son hâfızlarından biri olarak hıfzını tamamlamıştır. 1979 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olan Emin Âşıkutlu, 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni birincilikle bitirmiştir. Aynı yıl Bursa Merkez Ebdâl Camii'nde İmam-Hatip olarak ilk resmi görevine başlamıştır. Daha sonra Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı'nda 1985 yılında yüksek lisansını, 1992 yılında doktorasını tamamlamıştır. 1985 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak başlamış, 2007 yılında Profesör olmuştur. 1980 yılında Mehmet Rüştü Âşıkutlu'dan Aşere okumaya başlayan Emin Âşıkutlu, Âşıkutlu Hocaefendi'nin aynı yıl Ağustos ayı sonlarında vefat etmesi üzerine yarım kalan kıraat öğrenimini, mezkur üstadın son kıraat talebelerinden Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu'dan ikmal ederek 2008 yılında Aşere-Takrib-Tayyibe icazeti almıştır. Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz Hoca'dan klasik Arapça ve İslamî ilimler dersleri okumuş ve icazet almıştır. 1989 yılında Kahire Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rifat Fevzî Abdülmuttalib'in derslerine katılarak hadis icazeti almıştır. 1982 yılında Mekke-i Mükerrreme'de yapılan Uluslararası Hâfızlık Yarışması'na Türkiye'yi temsilen katılmış ve dünya üçüncüsü olmuştur. 1993-1994 eğitim-öğretim yılında Bulgaristan/Sofya İslam Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış, 2016 yılı itibariyle de Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nden kurucu dekanlığını yaptığı Karadeniz Teknik Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ne naklen geçiş yaptı. Halen Trabzon Üniversitesi'nin Rektörlüğünü asaleten ve bu üniversiteye bağlanan İlahiyat Fakültesi'nin dekanlığını vekâleten yürütmektedir. Hadis alanında yayımlanmış kitap, makale ve bildiri türü çalışmaları yanında Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde yayımlanmış birçok ansiklopedi maddesi bulunmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Fatih Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

¹⁷⁷ <https://ilahiyat.trabzon.edu.tr/Share/0B65D1A240A93E2F5BF56DC911219DAD> (Erişim 02 Şubat 2025).

Hocaefendinin bir diğ er talebesi Fatih Aydın'dır. Aydın, 1985 yılında Konya'da doğmuş, hıfzını memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve 1999-2002 yılları arasında kıraat ilmini tahsil etmek için İbrahim Tanrıkulu hocaya müracaat etmiştir. Göztepe Gözcübaba Kur'ân Kursu'nda Aşere, Takrib ve Tayyibe eğitimini tamamladıktan sonra Konya'ya dönen ve İmam-Hatip Lisesi ile eş zamanlı olarak Arapça eğitimi alan Fatih Aydın, İbrahim hocadan almış olduğı kıraat ilmini öğretmeye başlamıştır. 2007 yılında Konya Hadim kasabasına imam olarak atanmış, burada iki yıl görev yaptıktan sonra İbrahim Tanrıkulu hocanın önerisi üzerine Nevşehir'e gitmiştir. Fatih Aydın kıraat ilmini hocasından aldığı tarihten itibaren altı yılı Konya'da, on beş yılı Nevşehir'de olmak üzere yirmi bir yıldır aktif olarak okutmaktadır. Halihazırda Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kur'ân Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaktadır.¹⁷⁸

Hocaefendinin akademisyen öğrencilerinden biri de Enes Temel'dir. 1986 yılında Kastamonu'da doğmuş olan Temel, Kastamonu Merkez Kur'ân Kursu'nda hıfzını tamamladıktan sonra 2006 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okurken fakülte ile eş zamanlı olarak Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu riyasetinde Kıraat-ı Aşereyi tamamlamıştır. 2011 yılında mezuniyetinin ardından Kastamonu'da dört ay imamlık yapmış, akabinde Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı İlmî Araştırmalar Merkezi'nde (İLAM) araştırmacı olarak görev almıştır. 2014 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını tamamlamış, 2015 yılında Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olmuştur. 2023 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Taberi Tefsirinin Kültürel Antropolojik Okunması" konulu tezi ile doktor unvanını almıştır. Halihazırda Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda doktor öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.¹⁷⁹

İbrahim Tanrıkulu hocanın bir diğ er öğrencisi hâfız İshak Danış'tır. 1969 tarihinde Trabzon'un Of ilçesinde doğan Danış, hâfızlığını aynı beldede Balaban Kur'ân-ı Kerim kursunda tamamlamıştır. 1991 yılında Arapça eğitiminden icazet alan İshak Danış 1993 yılında Rize İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. 2000 yılında Ali Şahin hocadan aşere-i takribi tamamlayarak icazet almış, 2006 yılında ise İbrahim

¹⁷⁸ Fatih Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

¹⁷⁹ Enes Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

Tanrıkulu hocadan Tayyibe eğitimi almıştır. Beyoğlu Kasımpaşa Büyük Piyale Paşa Camii'nde İmam-Hatip olarak vazife yapan İshak Danış 2019 yılından bu yana İstanbul Büyük Çamlıca Camii imam hatibi olarak görev yapmaktadır.¹⁸⁰

Hocanın önde gelen bir diğer talebesi Fatih Kılıçoğlu'dur. 1982 yılında Çorum'da doğmuş olan Kılıçoğlu, 1992 yılında İlkokulu bitirmiş, hıfzını Of ilçesinde tamamlamıştır. 1998 yılında ortaokul ve 2003 yılında liseden mezun olan Fatih Kılıçoğlu, 1999-2002 yılları arasında İbrahim Tanrıkulu hocadan Kıraat-ı Aşere, Takrib ve Tayyibe ilmini tahsil etmiştir. "2003 yılında Ezanı Güzel Okuma" dalında Türkiye birinciliği, aynı yıl içinde yapılan "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma" yarışması Türkiye birinciliği, 2010 yılında din görevlileri arasında yapılan "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma" yarışmasında Türkiye ikinciliği bulunmaktadır. İstanbul Pendik ve Ataşehir'de birkaç yıl imam olarak görev yaptıktan sonra İbrahim hoca ile istişareleri neticesinde 2013 yılında Üsküdar Boğaziçi Kur'ân Kursu öğreticiliğine geçiş yapmıştır. Burada çalıştığı üç yılın ardından 2016 yılında İstanbul Sancaktepe Sancaktar Kur'ân Kursu'nda yedi yıl hâfız yetiştirmiş, ardından 2019 yılında Üsküdar Aziz Mahmut Hüdayi Camii İmamı ve Aziz Mahmut Hüdayi Külliyesi idarecisi olarak tayin edilmiştir ve halen bu görevini devam ettirmektedir.¹⁸¹

Tanrıkulu Hocanın bir başka öğrencisi de Mahir Demirkol'dur. 1978 yılında Almanya'da doğmuş olan Demirkol, 1984 yılında ailesi ile birlikte Bolu Yeniçağa ilçesine yerleşmiş, ilkokulu Yeniçağa'da okumuştur. 1992 yılında Yeniçağa Kur'ân Kursu'nda hâfızlığını tamamlamış, 1992-1995 Yılları arasında Sultanbeyli Merkez Kur'ân kursunda Arapça, Hadis, Tefsir dersleri almıştır. 1990-1999 yılları arasında İstanbul Göztepe Gözcübaba Kur'ân kursunda İbrahim Tanrıkulu hocanın riyasetinde aşere, takrib ve tayyibe ilmini okumuştur. Bu zaman zarfında İbnü'l- Cezeri'nin "Mukaddime" ve "Tayyibe" adlı eserlerini ezberlemiş, Kur'ân ı Kerim'i iki kez yazarak icazet almıştır. 2004 yılında Bolu merkeze bağlı Demirciler köyünde İmam-Hatip olarak göreve başlamış, 2006 yılında İstanbul Üsküdar'a müezzin kayyım olarak atanmıştır. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuş, 2015 yılında Kur'ân Kursu Öğreticiliğine geçmiştir. 2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kastamonu Eğitim Merkezi'ne Kur'ân-ı Kerim öğretmeni olarak atanmış ve halen burada görevine devam etmektedir. Müşabih ayetlerin tespiti ve kodlamalarıyla ilgili

¹⁸⁰ <https://www.biyografi.net/kisi-ishak-danis-4480/> (Erişim 02 Şubat 2025).

¹⁸¹ Fatih Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

uzun yıllar çalışmalar yapmış ve kitaplar yazmıştır. Türkiye'nin değişik illerinde hâfızlık kodlamaları ve hâfızlık süreçleri hakkında seminerler vermiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır; Akademik Hâfızlıkta Aile, Çocuk ve Hoca İlişkileri, Hâfızlık Soru Bankası, Ayetler Işığında Hayatımıza Dokunan Kur'ân-ı Kerim, Hâfızlığı Kodlama Metodları, Hâfızlıkta Cüz İçi Sayfaları Yönetme Yöntemleri, Hâfızlığın Yol Haritası, Hâfızlıkta Sayfaları Birbirinden Ayırıcı Kullanımlar, Hâfızlığına Bir De Bu Gözle Bak, Hâfızlık Çalışmalarında Plaka Sistemi, Hâfızlık Usulü Meal Soru Bankası.

Yine Hocaefendinin bir diğer önde gelen talebesi Tayyib Hoş'tur. Hoş, 1996 yılında Çorum'da dünyaya geldi. İlköğretimini memleketinde tamamladı. İmam hatip olan babasının yönlendirmesiyle hâfızlık eğitimi almak için İstanbul'a geldi. Gözcübaba Kur'ân Kursu'nda hâfız olduktan sonra bir sene Arapça eğitimi aldı. Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi'ni açıktan okuduktan sonra Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ön lisans programını bitirdi ve Lisans tamamlama programı ile Bayburt İlahiyat Fakültesi'ne geçiş yaptı. Aşere, Takrib ve Tayyibe eğitimlerini ikmal edip, İbrahim Tanrıkulu hoca'dan icazet alarak kendisine kalfalık yapmaya başladı. 2017 yılında İstanbul'da vekil imam olarak başlamış olduğu imam hatiplik görevine 2018 yılında atanması sebebiyle kalfalık vazifesinden ayrıldı. Üç yıl memleketi olan Çorum'da imam hatiplik yaptıktan sonra 2021 yılında Ankara Beştepe Millet Camii'ne imam hatip olarak görevlendirildi. Dört yıldır bu görevde bulunan Tayyib Hoş'un 2012 yılında katılmış olduğu Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması'nda sırasıyla İl Birinciliği, Bölge Birinciliği ve Türkiye Birinciliği dereceleri bulunmaktadır.

6. AHLAKİ YÖNÜ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

İbrahim Tanrıkulu hoca çok konuşmayı sevmez, gereksiz yere konuşmazdı. İfade etmek istediği şeyleri muhatabına kısa ve öz bir şekilde anlatırdı. Girdiği her ortamda Kur'ân'ın izzetini taşıyor olmanın verdiği sorumlulukla hareket ederdi. Kur'ân'dan aldığı ve her Kur'ân üstadında bulunması gereken vakarı bizatihi üzerinde taşırdı.¹⁸²

İbrahim Tanrıkulu hoca'nın kalfalığını yapmış öğrencilerinden biri olan Ankara Beştepe Millet Camii imamı Tayyip Hoş hoca kendisini şöyle anlatmaktadır: *"Hocaefendi çok ferasetli bir müslümandır. Bunları söylemek bizim haddimiz değil ama*

¹⁸² Ferhat Kars, "Kur'ân Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

*hocaefendi çok haysiyetli ve çok namuslu bir müslümandı. Yani o Kur'ân'ın izzetini, bakışlarıyla, hareketleriyle oturmasıyla, kalkmasıyla bütün azalarıyla taşırdı.”*¹⁸³

Kur'ân hocasına yakışmayacak kılık kıyafet, davranış ve konuşmalarına hiçbir zaman şahit olunmazdı. Giyim tarzı sade ve uyumluydu ve hocalık yapan öğrencilerinin de buna dikkat etmelerini öğütlerdi.¹⁸⁴ Onun yaşantısı her daim Kur'ân ehli bir kişinin bulunması gereken çizgideydi.¹⁸⁵ Şayet öğrenci velileri tarafından kendisine bir hediye takdim edilirse bunları mutlaka öğrencilerin kullanımına tahsis ederdi.¹⁸⁶

İbrahim Tanrıkulu hoca'nın en belirgin, ayırt edici kişilik özelliği samimiyeti idi. O, ihlaslı bir mü'min, işini aşkla ve ibadet şuuru içinde yapan bir hocaefendi idi. Hayatında önem verdiği iki şeyden birincisi Kur'ân, ikincisi de namazdı. Sevdiğini bu iki şey için sever, sevmediğini de bu iki şeyde gördüğü eksiklikten dolayı sevmezdi.¹⁸⁷

6.1. LATİFE YAPMAYI SEVMESİ

İbrahim Tanrıkulu Hoca sert ve ciddi görünüşünün altında son derece naif, nüktedan ve kolaylıkla ünsiyet kurulabilen bir karakterde idi.¹⁸⁸ Karadeniz insanı olması hasebiyle şakacı bir yönü de bulunan İbrahim hoca, bu sayede sosyal ortamlarda kendini sevdiren bir yapıya sahipti. Eğitimin ciddiyetinden asla taviz vermeden öğrencileriyle şakalaşır, derslerde monotonluktan uzak dururdu. İbrahim Tanrıkulu hoca şakanın dozunu kaçırmadan saygı çerçevesinde bir iletişim geliştirmiştir. Onun bu yaklaşımı hiçbir öğrencisini lakayt davranışlara ve saygısızlık yapmaya sevketmemiştir. Bu itibarla İbrahim Tanrıkulu zannedilenin aksine talebesini korkudan tir tir titreten bir hoca değil, şefkat ve merhameti kuşanmış, babacan ve esprili bir hocadır.¹⁸⁹ Kimi zaman onun kafiyeli konuşmalarına şahit olunmuştur.¹⁹⁰

¹⁸³ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

¹⁸⁴ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

¹⁸⁵ Şeyma Çebi, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

¹⁸⁶ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

¹⁸⁷ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

¹⁸⁸ Fâzıl Âşıkkutlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi", (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.05.2025).

¹⁸⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

¹⁹⁰ İlknur Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

6.2. VEFASI

Bir kişi ile hayatta iken de ölümünden sonra da ilgiyi ve sevgiyi devam ettirmek manasına gelen vefa, her insanda bulunmayan bir haslettir. Bu duygu İbrahim hocanın şahsında tam manası ile tezahür etmiştir. Kendisini arayıp soran, ziyaretine gelen öğrencilerini zaman zaman kendisinin de araması bunun bir göstergesidir.¹⁹¹ İbrahim Tanrıkulu “İnsanın üstadını hatırlamaması aldığı ilme karşı bir nankörlüktür.”¹⁹² diyerek vefalı olmanın önemini vurgulamıştır.

Prof. Dr. Emin Âşıkutlu İbrahim hocayı şöyle anlatmaktadır: “*Merhum İbrahim Tanrıkulu hocamızın komşusu ve aynı zamanda hocası olarak Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamıza içten gelen derin bir bağlılığı sevgisi ve saygısı vardı. Her vesile ile onu hatırlar, hatırlatır ve hayranlığını dile getirirdi. Kur’ân ve din hizmetlerinde eğitim ve öğretimde onu örnek alır ve gösterirdi. Bu konudaki ciddiyeti, gayreti ve samimiyeti hocasına benzerdi.*”

1976 yılında Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocanın İstanbul’a gelerek Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi’nde kıraat okutmaya başladığında hac görevinde bulunan İbrahim Hoca, kursa katılamamıştır. O dönemde merhum Âşıkutlu hocanın kolu kırık ve ailesi de memlekette olması sebebiyle hem hocasının kişisel işlerinde yanında olmak, hem de kıraat ilmini tahsil etmek için İstanbul İl Müftülüğü’ne yapmış olduğu müracaatlar iki defa reddedilse de yılmamış, üçüncü girişiminde muvaffak olmuştur. İbrahim hoca, “Onun kucağında büyüdüm. Hocam benden çekinmez.” diyerek kurs süresince hem Mehmet Rüştü Âşıkutlu¹⁹³ hocanın ilminden istifade etmiş, hem de kişisel hizmetlerinde yardımcı olarak hayır duasını almıştır.¹⁹⁴

Her sene Ağustos ayının son Pazar günü memleketi Of’da Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocanın yaşamış olduğu köyde kendisinin sene-i devriyesi, aynı zamanda da köyde bulunan kursun talebelerinin icazet merasimi yapıldı. Söz konusu günlerde Türkiye’nin her yerinden Âşıkutlu hocanın sevenleri toplanır, okunan hatimler de onun

¹⁹¹ Nurten Çankaya İrday, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi” (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 26.12.2024).

¹⁹² Çebi, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi” (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

¹⁹³ Mehmet Günaydın, “Kıraat Âlimi Mehmet Rüştü Âşıkutlu’nun Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları”, *Dini Araştırmalar* 2/6 (2000), 179-185.

¹⁹⁴ Mehmet Perk, “İbrahim Tanrıkulu ve Kıraat Eğitim Öğretim Usulü (Bir Şeyhü’l-Kurrâ İle Röportaj Örneği)”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (2018), 10.

ruhuna ithaf edilirdi. İbrahim Tanrıkulu hoca bu programlara mutlaka katılır, bununla birlikte kıraat okutmak için birkaç öğrenci seçip İstanbul'a getirirdi.¹⁹⁵

İbrahim Tanrıkulu hoca Ataşehir Küçükbakkalköy mahallesinde merhum hocası Mehmet Rüştü Âşıkkutlu ismi ile bir cami ve Kur'ân Kursu'nun yapımında öncü olmuş ve Kur'ân Kursu'nda birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kendisinin bu vefalı davranışı talebelerinde makes bulmuş, Fatih Aydın adlı öğrencisi vesilesi ile Nevşehir/Acıgöl'de açılan Kur'ân Kursu'na "Şeyh'ül-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu Kur'ân Kursu" adı verilmiştir.¹⁹⁶ Açılışını Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın gerçekleştirdiği kurs bölgedeki en geniş kapasiteli Kıraat ve Hâfızlık Kursu olarak hizmet vermektedir. Aynı şekilde bir başka kur'ân kursu Trabzon/Ortahisar'da "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Gündüzlü Erkek Kur'ân Kursu" adıyla öğrencisi Celil Yorgun öncülüğünde faaliyete geçmiştir.¹⁹⁷ Bu bağlamda İbrahim Tanrıkulu hocanın öğrencileri vefatının sene-i devriyesi olan 2024 yılı Nisan ayında toplanarak bir Kur'ân meclisi ve anma programı tertip etmişlerdir. Küçükyalı Emek Camii İmam Hatibi ve Emek Kur'ân Kursu öğreticisi Ferhat Kars isimli öğrencisinin koordine ettiği programa merhum İbrahim hocanın ailesi, talebeleri ve sevenleri katılmış, katılımcılar tarafından Kur'ân tilâveti ve dualar yapılmış bununla beraber hatıra paylaşımları gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁸

6.3. İSTİŞAREYE ÖNEM VERMESİ

İbrahim Tanrıkulu hoca ders esnasında ilmi konularda öğrencileri tarafından yapılan itirazları dikkate almış ve saatler süren müzakerelerde bulunmuştur. Zihinlerde soru işareti bırakmayacak duruma gelene kadar istişareyi sonlandırmamıştır. Öğrencilerinin itirazlarına çok kıymet vermiş, onları sabırla dinlemiştir. Yöneltilen eleştiriler karşısında suhulet ile düşünerek karar vermiş, yeri geldiğinde kırk yıllık bilgisini dahi sorgulayıp, gözden geçirmiş, asla dediğim dedik bir tavır içinde bulunmamıştır. Bu çerçevede onun talebeleri ilmi konularda fikirlerini rahatlıkla ifade etme yetkisine sahip olmuştur.¹⁹⁹ Bilimsel disiplinlerde tek bir doğrunun peşinden

¹⁹⁵ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

¹⁹⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

¹⁹⁷ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

¹⁹⁸ Ferhat Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

¹⁹⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

gitmek yerine diğer seçeneklerin de araştırılmasının gerekliliği düşünüldüğünde İbrahim hocanın kıraat alanında bilimsel bir yaklaşım ile eğitim öğretim yaptığı söylenebilir.

6.4. SAMİMİYETİ

Sert bir mizaca sahip olan İbrahim Tanrıkulu'nun sertliğinin altında yatan babacan ve şefkatli tavrı talebeleri tarafından mutlaka hissedilirdi. Talebeleri onun kızmasından asla alınmaz, kendilerinin iyiliğini düşündüğünden hiçbir zaman şüphe duymazlardı. Zannedilenin aksine hocalık vasfını tamamen şefkat ve merhamet üzerine bina etmiş bir insandı.²⁰⁰ Bu özelliği sayesinde öğrencilerini ne kendinden ne de okuttuğu ilimden soğutmadan eğitimini devam ettirmiştir.²⁰¹

Öğrencileri ile kurs dışında da münasebetini devam ettirmiş, onları kimi zaman kendi evinde ağırlamış, kimi zaman farklı mekanlarda bir araya gelmiştir.²⁰² Bilhassa gurbetçi olanlara ayrı bir ihtimam göstermiştir.²⁰³ İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencilerinden bazılarının evlenmelerine vesile olmuş kimilerinde bizzat nikahını kıyarak eğitimlerinden sonraki hayatlarında da yanlarında olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda iki kız öğrencisinin nikahını kıymıştır.²⁰⁴

6.5. MİSAFİRPERVERLİĞİ

Misafirin bereketini önemseyen İbrahim Tanrıkulu hocanın evi akşamları misafirsiz kalmaz, kimi zaman mahalleden kimi zaman da arkadaşlarından ve meslektaşlarından birçok ziyaretçileri olurdu. Onun çekirdek aile olarak geçirdiği akşamlar çok nadirdi.²⁰⁵ Evinde misafir ağırlamaktan onur duyan İbrahim Tanrıkulu'nun aile efradı da samimiyet ve güler yüzle misafirleri kabul eder, kim olursa olsun gelen misafiri reddetmez ve ellerinden geldiğince izzet-ü ikramda bulunmayı severlerdi. Evlerine gelen misafirde hiçbir zaman çekingenlik oluşmaz, kendisini çok rahat

²⁰⁰ Hasan Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

²⁰¹ Çebi, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

²⁰² Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

²⁰³ Nuray Kara, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.01.2025).

²⁰⁴ Hümeysra Günalp, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).

²⁰⁵ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

hissederdi. İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın kimi zaman il dışından gelen yatılı misafirlerini kendisine çok yakın oturan oğlunun ve gelininin evinde ağırladığı olmuştur.²⁰⁶

İbrahim hoca ziyaretine gelen öğrencilerinin evlerine bizzat gider, hayır duada bulunurdu.²⁰⁷ Özel olarak okuttuğu iki kız öğrenciden biri olan Meral Günel'in ifadesine göre dersten sonra sofrasında ağırlandıkları günler azımsanmayacak kadar fazla sayıdadır.²⁰⁸

İbrahim Tanrıkulu hocanın evinde bayramlar misafir kabulü ile geçerdi. Bayram namazını müteakip gelen misafirlerini kahvaltı sofrasında ağırlayan İbrahim Tanrıkulu hocanın evi bayram süresince dolar taşardı. Kimi zaman otuz kişiye varan kalabalık bir misafir grubu ile bayram kahvaltısı yapan İbrahim hoca bayram süresince evinden ayrılmaz misafirlerini kabul ederdi.²⁰⁹

6.6. CÖMERTLİĞİ

İbrahim hoca çok özverili, fedakar ve cömert birisiydi. Öğrencilerinin anlattığına göre İbrahim hocanın cebinde her zaman sadaka için ayrılmış bir miktar para olur, yeri geldiğinde onu hemen tasadduk ederdi.²¹⁰ Onun cömertliği sadece maddi bir cömertlik olarak görülmemelidir. Zamanından, kendisinden, her şeyinden cömertçe tasadduk eden bir insandı. Kimi zaman kıraat eğitimi için öğrencinin kursa gelmesini beklemek yerine bizzat evlerine giderek eğitim verdiği zamanlar olduğunu düşündüğümüzde söz konusu eğitime vermiş olduğu ehemmiyeti anlamak çok zor olmasa gerektir.²¹¹

6.7. İHLASLA ÇALIŞMASI VE GAYRETİ

Kur'ân eğitimini bir bütün olarak nitelendiren İbrahim Tanrıkulu hoca, birçok işi aynı anda yapmaya muvaffak olan ender hocalardandır. Her biri diğerinin altyapısı

²⁰⁶ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²⁰⁷ Serap Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

²⁰⁸ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

²⁰⁹ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²¹⁰ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²¹¹ Çebi, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

mahiyetindeki üç ilim olan hazırlık, hâfızlık ve kıraat eğitimini tek elden yürüterek kaliteli işler ortaya çıkarmayı önemsemiştir.²¹²

İbrahim Tanrıkulu hocanın 2007-2013 yıllarında kıraat eğitimini aynı anda üç farklı grupta birlikte yürüttüğü olmuştur. Sabah saatlerinden öğlene kadar kursta kıraat okutan İbrahim hocanın öğleden sonra da farklı farklı ders halkalarına kıraat okuttuğu dönemler görülmüştür.²¹³ İbrahim Tanrıkulu hocalık hayatının bu döneminde neredeyse üç kişinin yapabileceği işi tek başına üstlenmiştir. Birincisi hazırlık sınıfının ders programının yürütülmesi, ikincisi hazırlık eğitiminde başarılı olan öğrencilerin hâfızlığa başlatılması, hâfızlık sürecinin koordine edilmesi, öğrencilerin moral ve motivasyonunun yükseltilmesi, üçüncü ve en yorucu kısmı ise kursun idaresidir. Bilindiği üzere yatılı bir kursun idarecisi olmak bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Ailelerinden uzakta bulunan öğrencilerin neredeyse bütün sorumluluğu kurstaki görevlilere aittir. Söz konusu görevler iâşe, ibate, personel, öğrenci, veli gibi her biri ayrı donanım gerektiren konular olması bir yana ciddi emek ve fedakarlık gerektiren bir iştir. İbrahim hoca ilerleyen yaşına rağmen yüksünmeden bu hizmetleri üstlenmiştir.

Öğrencilerinden emekli vaiz ve yazar Fatma Bayram, İbrahim Tanrıkulu hocayı şöyle anlatmaktadır: *“Sonraki yıllarda üniversiteye gittim. Fakültede ve dışarıda pek çok ders aldım, pek çok hoca tanıdım ama hiçbiri İbrahim hoca gibi iz bırakmamıştır hayatımda. Hasbîliği, almadan vermeyi, ilme saygıyı, mütevazı bir hayatı paylaşmayı, disiplini, talebeye değer vermeyi ve hepsinin öncesinde Kur’ân’ı doğru okumaya adanmış bir ömrü iz bırakacak şekilde sadece onda gördüm.”*²¹⁴

Pazartesi günleri İbrahim hocanın izin günü olup aynı zamanda en yoğun günüydü.²¹⁵ İzinli olduğu günlerde dahi kursta bulunan, beş vakit namazını camide kılmaya gayret eden hocaefendi için mesai mefhumu bulunmamaktaydı. Kendi ifadesiyle, *“Kursun dibinde (lojmanda) oturup da cemaate gelmemek olmaz.”* diyerek yaşantısı ile öğrencilerine örneklik teşkil etmiştir.²¹⁶

²¹² Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²¹³ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²¹⁴ Fatma Bayram, *Bir Vaizenin Günlüğü* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004), 70.

²¹⁵ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²¹⁶ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

Yoğun kar yağışı olduğu günlerde bile şartlarını zorlayarak karlara bata çıka kursa giden İbrahim hoca için hiçbir şey dersi aksatma sebebi olamazdı. Derse devamlılık en çok önem verdiği konulardandı. Bu bağlamda hayatının en zor anlarında bile Kur'ân hizmetini kesintiye uğratmayan İbrahim hocanın evladını defnettiği günün ertesi günü dahi derse gittiği bilinmektedir.²¹⁷ Damadını elim bir kazada kaybettiğini derste öğrenen İbrahim hoca, “Ölenle ölünmez, biz kelimullahın dersindeyiz.” diyerek metanetini korumuş, ders bittikten sonra cenazeye katılmıştır. Bu hadise onun Kur'ân-ı Kerim eğitimini ne kadar ciddiye aldığını gösterir mahiyettedir.²¹⁸ İbrahim Tanrıkulu hocanın hayatında bazı büyük acılar da yaşanmıştır. Bunlardan biri de kızını ve küçük torununu bir zehirlenme sonucunda kaybetmesidir. Bu büyük acıya rağmen İbrahim hocanın tevekkül hali eksilmemiştir. Taziye ziyaretlerinde konuşma mevzularından birinin de kıraat olması ziyarete gelen kişilerin dikkatinden kaçmamıştır.²¹⁹

Hz. Peygamber bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: “Size iki şey bırakıyorum. Onlara sınımsız sarıldığınız sürece yolunuzu asla şaşırırmazsınız: Bunlar, Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünnetidir.”²²⁰ İbrahim Tanrıkulu, bu hadisi şerifin mucibince genel olarak Kur'ân ve özel olarak da kıraat ilminin öğretilmesi ve gelecek nesillere aktarılması hususunda azami gayret göstermiştir.

6.8. ANNE VE BABALARA TAVSİYELERİ

İbrahim Tanrıkulu hoca kursa ziyarete gelen öğrenci velileriyle bizzat ilgilenir, mümkün olduğunca izzet ve ikramda bulunduktan sonra müsaade isteyene kadar da onu misafir ederdi.²²¹ İl dışından gelen ve kalacak yeri olmayan öğrenci velilerini zaman zaman evinde ağırlardı.²²² O, maddi konularda öğrencilerinin iâşe, ibate gibi akla gelebilecek her türlü ihtiyaçlarını karşılar, hiçbir eksiklerini bırakmazdı. Kurs tatile girdiğinde öğrencileri evlerine gönderirken yol masraflarına varıncaya kadar düşünürdü.²²³ Buna mukabil öğrencilerinin ailelerinden çocukların tahsil hayatında

²¹⁷ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²¹⁸ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²¹⁹ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

²²⁰ Muvatta, “Kader”, 3.

²²¹ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²²² Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²²³ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

yanında ve her daim destekçi olmalarını isterdi. Derse devam konusunda oldukça hassas olan İbrahim Tanrıkulu, özel olarak okuttuğu bazı öğrencilerini bayramın birinci günü dahi derse gelinmesi şartıyla talebeliğe kabul etmiş, derse gelmedikleri bir gün bizzat evlerine gitmiştir. Velileri ile hususen konuşarak eğitimin devam ettiği süre zarfında kız öğrencilerinden herhangi bir iş beklentisinde olmamalarını rica etmiştir.²²⁴

Bununla birlikte hâfızlık eğitimi için istidadı olmayan öğrencilerini zorlamamış, aileleri ile konuşarak onların başarılı olabilecekleri ve kendilerini gösterebilecekleri alanlara yönlendirilmelerini tavsiye etmiştir. Kur'ân eğitimine çok küçük yaşlarda başlanılmasının gerekliliği üzerinde durmuş, bir çocuğun okuma ve yazma melekesine sahip olduğu dönemden itibaren Kur'ân eğitiminin verilmesi gerektiğini savunmuştur.²²⁵

Nitekim günümüzde bu yönde olumlu gelişmeler yaşanmış ve semereleri de alınmaya başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 yılında erken çocukluk dönemine yönelik değerler eğitimi esas alan “Kur'ân Kursları Öğretim Programı” (4-6 Yaş Grubu) hazırlanmıştır. 4-6 yaş Kur'ân-ı Kerim kursları eğitim programının İbrahim Tanrıkulu'nun söz konusu görüşüyle örtüştüğü söylenebilir. “Muhatap kitlenin gelişim özelliklerini dikkate alan, yüzde seksen değerler eğitimi, yüzde yirmi de Kur'ân-ı Kerim öğretimi kapsayan program çocuklarımızın Rabbimizi, Peygamberimizi, kitabımız Kur'ân'ı, yüce dinimiz İslam'ı öğrenmelerinin yanı sıra dua, şükür, merhamet, iyilik, sevgi, paylaşma, sorumluluk, doğruluk, vatan, bayrak, şehitlik, gazilik gibi değer ve erdemleri tanıyarak zihin ve duygu gelişimlerine uygun din ve ahlak gelişimi göstermelerini amaçlamaktadır.”²²⁶

7. BİR BABA OLARAK İBRAHİM TANRIKULU HOCA

Bu bölümde İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi'nin nasıl bir baba olduğuna yönelik en detaylı bilgileri bizzat kızının dilinden vermek yerinde olacaktır:

Ben Asuman Tanrıkulu. Merhum Şeyhul-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu Hocaefendinin kızıyım. Eğitimciyim. Aynı zamanda bir evladım. “Bir baba olarak İbrahim Tanrıkulu hoca” hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

²²⁴ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

²²⁵ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²²⁶ Kadir Dinç, “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'ân Kursları”, <https://yayin.diyanet.gov.tr/> (Erişim 10 Mart 2025), 1.

O sadece büyük bir ilim adamı değil, aynı zamanda şefkatle, merhametle, ilgiyle donanmış bir babaydı. Çocuklarının gözünde önce bir baba sonra bir âlimdi. O, evinde Kur'ân'ın azametini temsil eden, aynı zamanda bütün evlatlarına hayırla dua ve nasihat eden bir yürekti.

Bizlere karşı çok disiplinliydi ama bu disiplin aşırı katılık değildi. İlgiyle kurulan bir düzen, vakar içinde yürütülen bir eğitimdi. Bütün evlatlarını küçük yaşlarda okuma yazma başta olmak üzere, Kur'ân'ı Kerim, tecvid ve dini bilgiler ve en önemlisi ahlaki davranışlarda kendisi eğitmişti. Hatalarımıza asla göz yummaz eğitici uslubuyla, gerekli nasihat ve örneklerle bizlere yol gösterirdi. Hep dürüst ve çalışkan, gayretli olmaya teşvik ederdi. Tembelliği ve boş vakit geçirmeyi hiç hoş görmezdi.

İmamlık görevinin yanı sıra yoğun öğrenci okutma çabası vardı. Benim çocukluk dönemimde hatırladığım, evde kız öğrenciler, camide erkek öğrenciler olmak üzere sürekli devam eden bir okutma temposu vardı.

Bu dönemlerde ben ilkokula giderken, her gün kısa bir süre vakit ayırıp sen hâfız olacaksın inşallah diyerek ileriye dönük Kur'ân ve tecvid bilgilerini en ince ayrıntısına kadar öğretmişti. Daha sonra 5.sınıftan mezun olunca kendi himayesinde eğitim verdiği Kız Kur'ân Kursu'nda hâfızlığımı ikmal ettirdi. Akabinde tahsil hayatınada yönlendirerek halen devam ettiğim hâfız hocalığı gibi şerefli bir göreve gelmeme vesile oldu.

Yoğun ilmi meşguliyetine rağmen evlatlarının dünyasına ilgisiz kalmadı. Çocukluğumuzda ve genç yaşlarımızda belli ziyaretlere götürür, ihtiyaç duyduğumuz her şey ile bizzat kendisi ilgilenir, ihtiyaçlarımızı tedarik ederdi.

Doğayı çok severdi, “tebdili mekanda ferahlık vardır bir nefes alÂlim” diyerek zaman zaman, çok uzun vakitler olmasada doğa gezisine götürürdü. Daha sonra hepimizin mükellef yaşları geldiğinde herkesin sorumluluğunu kendi üzerine vererek, sadece ilmi konularda değil, hayata dair gerekli her şeyi öğrenmemize teşvik ederdi.

Bizleri Kur'ân'ın ruhuyla büyüttü. Hepimiz hâfız olmasakta Kur'ân'a gönül vermemiz için hep dua ederdi. Her güzel işimizi Allah'tan bilir, gururlanmaz şükrederdi.”Bu senin başarın değil, Rabbinin lütfu” diyerek bizleri tevazuya yönlendirirdi. Bizler için sık sık hayır duada bulunur, dünya güzelliklerinden ziyade, ahiret huzurunu öğütleyerek şahsiyetli bir müslüman olmayı hedef gösterirdi.

Babam aynı zamanda çok misafirperverdi. Onun misafirperverliği Kur'an ehline olan sevgisinin bir yansımasıydı. Kim olursa olsun, kapısına gelen kimseyi geri çevirmezdi. Talebe, hoca, genç, yaşlı ayırt etmeksizin misafirlerine ilgiyle yaklaşırdı. Özellikle hâfız olanları ayrı bir muhabbetle karşılar, "Kur'an ehli bize emanettir" derdi.

Evine gelen herkes hocanın sofrasının çok bereketli olduğunu söylerdi. Sofrasında sadece yemek değil, Kur'an'dan, kıraatlerden, hatıralardan bahseder, kısa ama derin nasihatlerde bulunduğunu ifade ederlerdi. Misafir onun nazarında bir yük değil, bir rahmet vesilesiydi.

Ziyaretçileriyle sohbeti uzatır, acele etmezdi. Her misafirini evinden uğurlarken kendilerini özel ve değerli hissettirir, dua ile uğurlardı. Özellikle hâfızlara, "Kur'an'la ömrünüz bereketlensin" diye dua eder, gençlere ise "Salih arkadaşlar bulun, Kur'an'ı bırakmayın" diye öğütte bulunurdu.

Evde yüksek sesle konuşmazdı, sözünü ölçerek söylerdi. Kur'an'a gösterdiği ihtiram sadece ders halkalarında değil, evde de hissedilirdi. Mushafı gelişi güzel tutulmaz, üstüne başka bir kitap konulmaz diye büyük küçük herkese söylerdi. Kur'an'ı tutması taşıması bile çok özenliydi. Evimizde Kur'an sadece bir ders kitabı değil, bir hayat rehberiydi. Her konuda mutlaka Kur'an'dan ayetle örnek vererek tebliğ yapardı. Bunun yanında içten duaları ve bizlere de "duayı bırakma evladım öğütleri" onun manevi hayatının bir pusulası olmuştu.

Evladı olarak ve aynı zamanda bir eğitimci olarak babamın benim hayatımı etkileyen yönü, gösterişsiz, sade ama istikrarlı bir Kur'an hizmeti sunması oldu. Ne reklama, ne de alkışa hiç meyli olmadı. Bu duruş bende ve bütün evlatlarında "sadece Allah için yaşamak" fikrini güçlendirdi.

Resmi olarak imamlık görevinden emekli olduğunda, "Makamdan çekildik, Kur'an'dan değil". Hoca olmak memuriyet değil, gönül işidir" diyerek emeklilik sürecinde daha yoğun tempoyla okutmalarına devam etmişti. Emeklilik onun için bir geri çekilme değil, yeni bir boyuta geçişti. Onun için Kur'an'a hizmet bir ömür boyu sürecek bir ahitti. Kur'an'la başlayan ömrünü Kur'an'la mühürlemek istiyordu. Kur'an hizmetinden ve ümmetin duasından hiçbir zaman emekli olmadı. Bu derin Kur'an sevdalığı onu tanıyan herkesin hâfızalarında ve kalplerinde derin bir iz bıraktı.

Uzun yıllar boyunca ağır tempolu Kur'an'a hizmet yolculuğunun artık sonlarına gelme işaretleri hastalığıyla beraber baş gösterdi. Hastalık süreci onun sabrını,

tevekkülünü ve Rabbine olan derin bağlılığını en açık şekilde ortaya koyan zamanlardı. Sürekli Kur'an okuyor, Kur'an'ını başucundan hiç ayırmıyordu. Hatimlerin birini bitirip hemen diğerine başlıyordu. En son hatimde Tevbe suresini okuyup kalmıştı...

Hastalığının son zamanlarında, yaklaşmakta olan ayrılığı hissetmiş gibi daha çok sükunete bürünmüştü. Sürekli bir tefekkür halindeydi. Yanına birilerinin girip çıkmasına müsaade etmiyor aşırı derecede rahatsızlık duyuyordu. Hastalık süreci, Allah'a tam teslimiyetin, sabrın, şikayetsizliğin ve Kur'an'a sadakatın canlı bir örneğiydi. Hem yaşarken, hem vefatı yaklaşırken Kur'an'a sınıksız tutunmuş, bu dünya hayatını Allah kelamıyla mühürlemişti.

Geride binlerce hâfız, nice talebe, dualarına mazhar olmuş bir aile ve Kur'an'a sadakatle bağlanmış bir nesil bıraktı. Hastalığı ve vefatı bir üzüntüden çok bir teslimiyet dersi, bir "Kur'an ehlinin vedası nasıl olur"? sorusunun cevabı gibiydi.

Evlatları için adeta gölgesinde huzur ve güven veren bir dağ gibiydi. Varlığı sadece ilmiyle değil, vakarı, edebi ve Allah'a olan teslimiyetiyle güven verirdi. Kur'an'ın sesi ve yaşantısıyla yoğrulmuş bir baba figürü olarak, evlatlarının kalbinde silinmeyecek izler bıraktı. Rabbim onun hatırasını hayırla yaşatmayı bizlere nasip eylesin. Ruhu şad olsun mekanı cennet olsun. (amin)²²⁷

8. İLMÎ KONULARDAKİ HASSASİYETİ

İbrahim Tanrikulu hoca tecvit ve kıraat eğitimi nasıl daha kolay bir şekilde öğretilbilir düşüncesi ile hem yeni başlayanlara hem de konunun uzmanlarına yönelik iki ayrı kitap hazırlama gayreti içinde bulunmuştur. İbnü'l-Cezerî'nin mukaddimesi gibi çalışmalardan, Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocanın ve diğer kıraat hocalarının uygulamalarından elde edilmiş tecrübelerle sadece teorik bilginin değil, pratiğe yönelik bilgilerin yer aldığı kitapların hazırlanması konusu üzerinde zaman zaman durmuştur.²²⁸ Söz konusu çalışma her ne kadar düşünce aşamasında kalmış olsa da İbrahim hocanın eğitime verdiği ehemmiyeti göstermesi açısından önemlidir.

Erkeklerin arasında Kur'an-ı Kerim ve kıraat eğitiminin yaygın olarak öğretildiğini fakat kız öğrenciler arasında Kur'an-ı Kerim'i sahih bir okuyuşla okuyabilecek düzeyde eğitim verilmediğini söylemiş, kız öğrencilere de bu eğitimin

²²⁷ Asuman Tanrikulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²²⁸ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

verilmesi ve onların arasında da iyi Kur'ân-ı Kerim okuyabilecek kişiler bulunmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Allah'ın izniyle bunu kendisinin yapacağını ifade etmiştir.²²⁹

İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencilerinin almış oldukları ilmi aktarmalarını, özellikle ilahiyat fakültelerinde bulunan kıraat kürsülerinde yer almalarını arzulamıştır. Kıraat ilminin tarih içindeki gelişimini de göz önünde bulunduran İbrahim hoca İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân ve kıraat ilimleri ile yeteri kadar meşgul olunmadığı düşüncesini taşımaktadır. Bu sebeple öğrencilerine Kıraat Ana Bilim Dalı kürsülerinde yer almalarını tavsiye etmiştir.²³⁰

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktor öğretim üyesi olduğu zamanlarda İbrahim Tanrıkulu hocada kıraat okuyarak icazet alan kıraat hocası Prof. Dr. Mustafa Atilla Akdemir onun ilmi hassasiyetini şöyle anlatmaktadır: *“İbrahim hocamız ilmi geleneklere bağlı, tavizsiz ve ihlasla eğitim öğretim işini sürdürürdü. Tecvid ve kıraat ile ilgili konuları dönemindeki hocalarla müzakere etmeyi sever ve gördüğü problemleri çözümleme yolunda müdahaleler yapardı. Tavizkar ve mütesahil görüşleri tasvip etmez, hızlı celallenir, Karadenizli olduğunu hissettirirdi.”*²³¹

Genel olarak dini konularda, özel olarak da kıraat eğitiminde gördüğü eksiklikleri dile getirir, geniş çevresi sayesinde gereken kişilere ulaşırdı. Hiçbir zaman nemelazımcılık yapmaz, geciktirmeden ne gerekiyorsa söyler, elinden geleni esirgemezdi. Onun bu davranışı öğrencileri tarafından da takdirle karşılanmıştır.²³²

Dağıstan'da bulunan Derbent İslam Üniversitesi Öğretim Üyesi ve İslami İlimler Bölüm Başkanı Murat Sadıkov Dağıstani adlı öğrencisi kendisini şu şekilde anlatmaktadır: *“Hayatını Kur'ân hizmetine adayan, doğru bildiğinden vazgeçmeyen, dik duruşlu, Kur'ân eğitimi açısından gerçek dava adamı diye hocamızı vasfedebilirim.”*²³³

²²⁹ Müzeyyen Cesur Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

²³⁰ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²³¹ Mustafa Atilla Akdemir, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.01.2025).

²³² Çebi, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

²³³ Murat Sadıkov Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

9. EĞİTİM VE ÖĞRETİM BECERİLERİ

İbrahim Tanrıkulu hocanın İmam-Hatip vasfı ile Gözcü baba camii kürsüsünde yapmış olduğu tefsir dersleri ve vaaz programları ilgiyle takip edilmiştir. Öğrencilerinden aktarılan bilgilere göre tefsir derslerinde Fâtiha Suresinden başlayarak Rum Suresi'ne kadar geldikten sonra yaşadığı dönemin siyasi şartları sebebiyle derslerine devam edememiştir. Sadece cami cemaatiyle sınırlı kalmayan bir kitleye hitap eden İbrahim hoca ihlası ve samimiyeti ile halk tarafından sevilen biri haline gelmiştir.²³⁴ Cemaatinin ve dostlarının destekleri ile Gözcübaba caminin altında bir yatılı erkek Kur'ân-ı Kerim, hâfızlık ve kıraat kursunu faaliyete geçirerek Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden özenle seçip İstanbul'a kıraat eğitimi için getirmiş olduğu talebelerinin her türlü iâşe ve ibate ihtiyaçlarını temin etmiştir.²³⁵

Gözcübaba Erkek Kur'ân Kursu'nun açılmasıyla İbrahim Tanrıkulu hocanın hayatı cami, kurs ve lojman üçgeni içinde devam etmiştir. Sabah namazı ile başlayıp akşam geç saatlere kadar süren mesaisi içinde bazen yorgunluktan nerede uyuduğunu bilmeyecek duruma geldiği zamanlar da olmuştur.²³⁶ Öğrencilerin mahzun olmamalarını sağlamak, memleket hasretini azaltmak ve kursta aile sıcaklığı oluşturmak için adeta insanüstü gayret sarfetmiştir.²³⁷ Bu bağlamda yemekleri belli bir standarda getirebilmek amacıyla aşçıyı defalarca değiştirmiştir. Mevsimine göre çıkan ilk sebze, meyveyi hemen kursa almış, öğrencilerinin mahrumiyet yaşamamasına özen göstermiştir.²³⁸ Yıllarca hizmet ettikten sonra yaş haddinden emekli olduğu Gözcübaba Camii ve Gözcübaba Erkek Kur'ân Kursu'nun 2006 yılında yıkılması İbrahim Tanrıkulu Hocanın hizmetlerini kesintiye uğratmamıştır. 2007-2008 yıllarında ilk olarak Küçükalyı'da bulunan Emek Camii Kur'ân Kursu'nda eğitime devam etmiş, sonrasında Küçükbakkalköy Merkez Kur'ân Kursu'na geçmiştir. 2013-2016 yılları arasında Ümraniye Hekimbaşı civarında eğitimine devam etmiştir.²³⁹ Ardından Hüdayi

²³⁴ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

²³⁵ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²³⁶ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²³⁷ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

²³⁸ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²³⁹ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

Vakfı'nda iki gruba kıraat okutan İbrahim hocanın kıraat okuttuğu en son adres Muhammedü'l Emin Vakfı olmuştur.²⁴⁰

İbrahim Tanrıkulu Hoca öğretim usulünde ifrat okuyuşundan uzak durmuştur. Yüksek sesle ve abartılı nağmelerle yapılan okuyuşları eleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim tilâveti esnasında çehrede gereksiz mimiklerin oluşmasını yanlış bulmuştur.²⁴¹ Öğrencilerinden aldığımız bilgilere göre kendisinin ders işleme usulü başka hocalarda olduğu gibi teorik bilgiyi verip gerisini öğrenciye bırakmak şeklinde olmamıştır. Bilakis ders esnasında okuyuşta veya telaffuzda dikkat çekilmesi gereken hususları gerekçelendirerek öğretme yolunu tercih etmiş ve bunu önemsemiştir. Bu yöntem ile öğrencide son derece kalıcı dokunuşlar yapmaya muvaffak olmuştur. Daha pratik olarak gördüğü bu yöntem sayesinde öğrencilerinin kısa sürede hedefe ulaşmasını sağlamış, bıkkınlık oluşmasına meydan vermemiştir. İbrahim Tanrıkulu Hoca bu yönüyle o dönemde kıraat ve tashih-i huruf okutan hocalardan ayrılmaktadır.²⁴²

Derse giriş saatleri konusunda oldukça dikkatli olan İbrahim Tanrıkulu, kalfalığını yapan öğrencilerine “*Birilerinin gözetlemesi değil, Allah'ın kaydı önemlidir.*” diyerek rehberlik etmiştir. Öğreteceği derse mutlaka bir gün önceden hazırlık yapmıştır. Kalfalığını yapan öğrencilerine kimi zaman ders anlattıran İbrahim Tanrıkulu bir gün önceden dersi evvela kendisi dinlemiş, gerekli düzenlemeleri yapmış, sonra da sınıfa anlattırmıştır. Onlara sınav sorusu nasıl hazırlanır, sınav kağıdı nasıl okunur gibi konularda da rehberlik etmiştir. Kadıköy Ahmet Sani Gezici Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi Din Kültürü ve Ahlak bilgisi öğretmenlerinden Hümeysra Günalp “*Hocam beni öğretmen yaptı.*” diyerek talebeliğinden sonraki kalfalık döneminde onun engin tecrübelerinden faydalandığını minnetle ifade etmiştir.²⁴³

İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın öğrencilerine hocalarının karşısında nasıl ders vermeleri gerektiği konusunda da uyarıları olmuştur. Bu bağlamda kalfalığını yapan öğrencilerine de ders anlatırken tahtada nasıl ve nerede duracakları konusunda tavsiyeleri olmuştur. Tahtanın kullanımından tutun, ders anlatımı esnasında sınıfın arka kısımlarına doğru hocanın gezinmesi gerektiğine varana kadar öğütler vermiştir. Onun

²⁴⁰ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁴¹ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²⁴² Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²⁴³ Günalp, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).

kalfalarına öğütlemiş olduğu bir diğer önemli husus ders anlatılırken ellerin asla arkada bağlanmaması gerektiğidir. İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın eğitim anlayışında bir hocanın masası olmamalıdır. Masada oturan hocanın sınıfta hakimiyeti sağlayamayacağını bu sebeple iyi bir hocanın dersini anlatırken mutlaka ayakta anlatması gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁴⁴

İbrahim Tanrıkulu bir Kur'ân hocasının sınıfta mutlaka Kur'ân okuması gerektiğini vurgulamıştır. Kur'ân-ı Kerim eğitim metodunda müsafefe yönteminin önemi ve vazgeçilmez bir yöntem olduğu, bu işle meşgul olan kişiler tarafından bilinmektedir. İbrahim Tanrıkulu hoca çoğunlukla bu yöntemi kullanmıştır.

İlerleyen yaşına rağmen çocukla çocuk olan hoca efendi derse ilk girdiğinde bir hikâye veya fıkra anlatır, yaptığı esprileri bir yönüyle derse bağlar, adeta sınıfa neşe saçardı.²⁴⁵ Bununla birlikte ciddiyeti bozmadan dersini işler, öğrencilerinin derse hazırlıklı gelmelerini önemserdi.²⁴⁶

Derslerde, okuyuşta yapılabilecek ifrat ve tefrit hataları biraz da tiyatral şekilde vurgulayarak gösterir, iki olmaması gerekene vurgu yaptıktan sonra olması gerekeni anlaşılmasını sağlardı. Hem kulağa hem de göze hitap eden bu uygulama dikkatli bir talebenin eğitimi için çok etkili bir öğrenme yolu olurdu.²⁴⁷

Öğrencilerinin verdiği bilgilere göre İbrahim Tanrıkulu hoca'nın literatür ve tarih bilgisi üst düzeydedir. Nitekim ders aralarında zaman zaman öğrencilerine bu konulardan bahsederdi. Öğrencilerinin tarihi konularda bilgili olmalarını isterdi. Vatanına ve İslam dinine faydalı olmak isteyen bir hocanın ihtisas alanına hâkim olmasının yanında tarih bilgisine sahip olmasını da önemserdi.²⁴⁸

İbrahim Tanrıkulu hoca Kur'ân eğitimi yanında talebelerini cami hizmetleri hususunda da yetiştirmiştir. Namazlarda müezzinlik yaptırarak öğrencilerin hem sosyalleşmelerini hem de cemaat huzurunda tilâvet heyecanını yenmelerini sağlamıştır. Arada hatalı okuyuşlara rastladığında her zamanki tavizsizliğinden ödün vermeyen

²⁴⁴ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²⁴⁵ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁴⁶ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²⁴⁷ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

²⁴⁸ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

İbrahim hoca öğrencisini odasına çağırıp, farketdiği hatayı aradan zaman geçmeden düzeltmiştir. Belli seviyeye gelen öğrencilerini zaman zaman kendi camisinin dışında Sultan Ahmet Camii, Osmanağa Camii, Süleymaniye Camii gibi İstanbul'un en önemli ve kalabalık camilerine müezzinlik yapmak için göndermiştir.²⁴⁹

Yukarıda bahsi geçen Kur'ân eğitiminde bütünlüğü sağlamak adına Arapça eğitimine de önem vermiştir. Nitekim kursa periyodik olarak Arapça hocası getirerek kıraat eğitimi alan öğrencilerinin Arapçaya hâkim olmalarını ve dolayısıyla mana yönünden de gelişmelerini sağlamıştır.²⁵⁰ Yine o, Arapça hadis gibi dersler yapılması için kursa farklı hocalar davet ederek öğrencilerini çeşitli yönlerden geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu hocalardan biri de o yıllarda genç bir hoca olan Fatih Çollak hocadır. Fatih hoca Gözcübaba Kur'ân Kursu'nda kıraat eğitimi alan öğrencilere makam ve aşır okuma usulünü öğretmek için davet edilmiştir.²⁵¹ Reisü'l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin talebesi olan ve aynı zamanda 29 Mayıs Üniversitesi'nde görev yapan Dr. Fatih Çollak, İbrahim hocayı şu şekilde anlatmaktadır: *"Kendisi ile zaman zaman görüşürdük. Hukukumuz ve dostluğumuz vardı. Bir hocanın başka bir hocayı kendi kursunda kendi sınıfına davet ederek hocam siz de burada böyle bir çalışma yapın demesi onun kendi ilmine verdiği değeri, bunun yanında bize olan muhabbetini, verdiği değeri göstermektedir. Ayrıca bu hocadan da alacağınız şeyler vardır demesi o hocanın fazileti ve erdemi cümlesindendir. Ben bu güzel ahlakı İbrahim hocada gördüm. Ders işleyişi esnasında Kur'ân'ın hatırına zaman zaman çıkışları ve sinirlendiği durumlar yaşandığı olmuştur. Fakat sonra öğrencisinin gönlünü almasını bilmiştir. Talebesini hem maddi hem manevi yönden gözetmiş, kollayıp takip etmiştir."*²⁵²

Lafzını korumaya muvaffak olunamayan bir kitabın manasını koruyabilmenin muhal olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bu bağlamda kıraat ilminin konusu daha çok işin teknik yönü ile alakalıdır. Çeşitli Kur'ân ilimleri arasında söz konusu özelliği ile bilinen kıraat ilminin sahih kaynaklardan istifade edilerek aktarılması hayati önemi haizdir. Bu sebeple İbrahim Tanrikulu hoca sadece ilmini aktarmakla kalmamış, icazet

²⁴⁹ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁵⁰ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁵¹ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

²⁵² Fatih Çollak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).

vermiş olduğu her öğrencisini kıraat eğitimini öğretebilecek birer hoca vasfında yetiştirmiştir.²⁵³

İbrahim Tanrıkulu hocanın 2007-2013 yıllarında kıraat eğitimini aynı anda üç farklı grupta birlikte yürüttüğü olmuştur. Sabah saatlerinden öğlene kadar kursta kıraat okutan İbrahim hocanın öğleden sonra da farklı farklı ders halkalarına kıraat okuttuğu dönemler görülmüştür.²⁵⁴

Şunu da eklemek gerekir ki İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencisinin ahlak, edep ve görgü kuralları bakımından eğitimini önemsemiş, gerek hal diliyle gerekse de ders arasında yaptığı konuşmalarla bu konulara vurgular yapmıştır. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelmiş, farklı kültürlere sahip ve çocuk yaşta ailesinden uzak kalmış öğrencilerin ihtiyacı olan ahlak ve kültürü büyük ölçüde yaşantısı ile örnek olarak gerçekleştirmiştir. Kur'ân ehli olmanın gereklerini bizzat İbrahim hocanın örnekliğinde öğrenen talebeleri hem yaşantılarında, hem de getirildikleri görevlerde parmakla gösterilen kişiler olmuşlardır. Onun öğrencilerinin kulaklarında ve hâfızalarında yerini koruyan şu unutulmaz sözüne değinmek uygun olacaktır: *"Bal akan yerden lağım akmaz. Sizin ağzınızdan bal akıyor, ağzınızı kirletmeyin."*

10. ÖĞRENCİLERİNİ MOTİVASYON YÖNTEMLERİ

Kendine has pedagojik yöntemleri bulunan İbrahim Tanrıkulu hoca, uzun ders saatleri boyunca öğrenciyi sıkmadan ders işleyebilirdi. Sınıfa rehavet çöktüğünde, hemen bir fıkra anlatarak veya konuyu değiştirerek dikkatleri kendisinde toplardı. Kimi zaman da eski hocalardan veya kendi hatıratından bahsederek üç, beş dakika içinde öğrencisini derse adapte ederdi.²⁵⁵ Burada hemen şunu da belirtelim ki İbrahim hocanın konuya hâkim olması, şefkat ve merhamet temelli bir yöntem izlemesi sınıfın motivasyonunu artıran en önemli unsurlardandır. Öğrencinin hocasındaki birikimi ve yetkinliği görmesinin güvenini artırarak motivasyon sağladığı bilinen bir gerçektir. Buna mukabil ders işleyen kişinin sergilemiş olduğu acemice davranışlar öğrenci tarafından hemen farkedilerek motivasyonu olumsuz yönde etkileyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁵³ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²⁵⁴ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²⁵⁵ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

İbrahim Tanrıkulu hocanın motivasyon becerilerinden ilki şefkat ve merhamet temelli bir eğitimi öncelemiş olmasıdır. İkincisi ise konusuna tamamen hâkim olması, öğrenciler tarafından kendisine yöneltilen soruları cevapsız bırakmaması olarak gösterilebilir. Sorularına tatmin edici cevaplar alan öğrencilerin dersteki motivasyonları daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir.²⁵⁶

Bu konuyla ilgili kalfalığını yapmış olan öğrencisinin dilinden İbrahim hocanın kendi ifadelerini içeren bir anektodu aktarmak yerinde olacaktır: *“Uşağım, dedi size şimdi bir şey diyeceğim. “Ben kaç yaşındayım?” dedi. O zaman da yetmiş iki, yetmiş üç yaşlarına gelmişti hocamız, biz kıraat talebesiyiz. “Bakın oğlum” dedi. “Benden burada sadece kıraat ilmini alırsanız olursunuz bir kurrâ, yetmiş yaşınıza gelince olursunuz bir İbrahim Tanrıkulu amca” dedi. Ardından “Şayet benden bu ilmi alırken hayat tecrübemi de alır, benden bildiklerimi de alırsanız yirmi, yirmi beş yaşınızda olursunuz İbrahim Tanrıkulu, ondan sonra da kendiniz olursunuz. Ondan sonra yetmişinize geldiğinizde hocanızı geçersiniz, daha iyisi olursunuz, ben sizi bunun için okutuyorum. Benden sadece kıraatimi almayın. Ne buluyorsanız onu alın.” diyerek sözlerine son verdi.*²⁵⁷

Ders alırken öğrencinin içinde bulunduğu ruhsal durumu göz önünde bulunduran İbrahim Tanrıkulu, bu özelliğiyle birçok öğrencinin hâfızasında ve gönlünde yer etmiştir.²⁵⁸ Genel olarak tavizsiz tutumuyla bilinen ve tanınan İbrahim hoca yeri geldiğinde öğrencilerini cesaretlendirecek bazı tavırlar sergilediği de olmuştur.²⁵⁹ Talebelerinden Diyanet İşleri Başkanlığı Kastamonu Eğitim Merkezi'nde Kur'ân ve kıraat hocası olarak görev yapan Mahir Demirkol'un onunla ilgili bir hatırası şöyledir: *Ben kıraat okuduğum dönemde İmam-Hatip Lisesi mezunuydum. Diğer öğrenciler de tashih-i huruf okuyor ve hâfızlık tekrarı yapıyorlardı. Ders bittikten sonra onlar top oynamaya çıkıyor, hocamız beni kendi odasına alıp özel olarak çalıştırıyordu. Tabii ben Kur'ân-ı Kerim yazıyorum, dersten sonra da yorucu oluyor. Odasında yazımı yazarken bir taraftan söyleniyorum ya işte bu saatte yazı mı yazılır ders mi yapılır gibilerinden.*

²⁵⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²⁵⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁵⁸ Fatma Algın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).

²⁵⁹ Algın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).

*Sonra kendisi içeriye girdi kulağıma eğilerek “Kurrâ hâfız Mahir Demirkol” nasıl olur dedi. Tabi ben o sözden sonra büyük bir heves ve heyecanla yazmaya devam ettim.”*²⁶⁰

İbrahim Tanrıkulu hoca sınıfa ilk girdiğinde hemen derse başlamaz bir süre konuşup şakalaştıktan ve öğrencinin motivasyonunu sağladıktan sonra derse geçerdi. İlerlemiş yaşına rağmen çocukla çocuk olurdu.²⁶¹ Öğrencisini sahiplenir, destekler ve onun Kur’ân’a hizmet edebileceği kurum ve kuruluşlara yerleşmesine yardımcı olurdu. Bununla birlikte öğrencilerinin bu ilmi sadece Allah rızası için öğrenmelerini ve ihlas ile hizmet etmelerini beklerdi.²⁶² İcazet verdiği öğrencilerinden görev alan ve hakkını vererek hizmet edenler ile iftihar eder, zaman zaman görev yerlerine ani ziyaretler yapardı.²⁶³ İlim camiasında ehliyetli olduğu görülen bir kimseye icazet verilmesinin gerekliliğini belirtirken, hak etmeyen bir kişiye icazet verilmesini de haksızlık olarak kabul edilmektedir.²⁶⁴ İbrahim Tanrıkulu kıraat okumaya gelen kişilerin hangi amaçla bu ilme talip olduklarını analiz eder, dünyevi bir amaç, şan, şöhret gibi şeylerin peşinde olanları okutmak istemezdi. Özellikle namaz hususunda oldukça hassastı.²⁶⁵ Namazsız dünyası olanın bu ilmi okumasının bereketi olmaz derdi.²⁶⁶ İbrahim hoca öğrencilerini sadece maddi olarak desteklemekle kalmaz, manevi destek olarak kabul edilen tazarru ve niyazlar ile her namazından sonra hocalarına ve talebelerine dualar ederdi.²⁶⁷

11. KUR’ÂN-I KERİM’E HİZMETİ VE SAYGIYI HAYATININ MERKEZİNE ALMASI

İbrahim Tanrıkulu, başta yaşantısı olmak üzere her yönüyle hayatını Kur’ân’a göre tanzim etmiş bir insan olarak dikkat çekmektedir. Adeta gecesini ve gündüzünü buna göre ayarlamış, kendini Kur’ân talebesi yetiştirmeye adanmıştır. İlerleyen yaşına rağmen sabah namazından sonra kursa gelir, dersini bitirir, ardından hemen diğer

²⁶⁰ Mahir Demirkol, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.12.2023).

²⁶¹ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁶² Günalp, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).

²⁶³ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

²⁶⁴ Durmuş Arslan, "Kıraat İlminde İcazetname Geleneği ve Bir İcazetname Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 296.

²⁶⁵ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²⁶⁶ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

²⁶⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

derslerine katılmak için ayrılmırdı. İlahiyat fakültesi öğrencisi²⁶⁸ veya araştırma görevlisi²⁶⁹ olup kıraat öğrenmek isteyenleri de geri çevirmemiş, grup dışı olarak kurs haricinde kişiye özel kıraat dersleri vermiştir. Aynı anda farklı birkaç gruba ders yapan İbrahim Tanrıkulu hoca günün sonunda nerede uyuduğunu bilmeyecek bir durumda gecelemiştir.²⁷⁰

Bilindiği üzere Kur'an'ın yazılması ve okunması kıraat ilminin konusudur ve bu ilim söz konusu teknik yönünden dolayı çok büyük önemi haizdir. Bu sebeple âlimler kıraat ilmini gelecek nesillere aktarma vazifesini önemsemiş, onların gayretleri ve Allah-ü Teala'nın inayeti sayesinde asırlar boyu devam eden bir zincir şeklinde günümüze ulaşmıştır. İbrahim Tanrıkulu hocanın yapmış olduğu mücadelenin sebebi de bu zincirin halkalarından biri olmakla kalmayıp, zincirin halkalarını artırmaya matuf bir çaba olarak görülebilir.

Kur'an'a saygıyı hep önde tutan İbrahim Tanrıkulu hoca, kendisinin olduğu kadar yanında bulunan talebelerinin de Kur'an'a saygı konusunda tavizsiz olmalarını istemiş hem yaşama hem de yaşatma anlamında Kur'an'ın emir ve yasaklarını uygulamayı elinden geldiğince öncelemiştir. Mushaf yönü ile bakıldığında ise Kur'an'a yazı yazılmasına ve sayfaların arasında kâğıt, çiçek, yaprak vb. saklanmasına gönlü razı gelmemiştir.²⁷¹ Onun Kur'an-ı Kerim'e saygı anlayışı lafzını hatasız bir şekilde okuma ve okutma ile hükümleri ile amil olma şeklinde tezahür etmiştir.²⁷²

Kur'an'ı okuma, okutma ve de manasını anlama hususlarında göstermiş olduğu hassasiyete binaen Kur'an-ı öğrenme noktasında üst düzey gayret gösteren kişilere saygı duymuş ve ödüllendirilmeleri gerektiğini savunmuştur. Nitekim hâfızlık eğitimi ve problemleri ile alakalı bir araştırma yapan Hacer Akın isminde bir araştırmacı kendisiyle görüşmeye gelmiş ve kırk beş yaşından sonra hâfız olduğunu ifade etmiştir. Bu gayreti takdir eden İbrahim hoca bu kişiye hemen çıkarıp bir cumhuriyet altını hediye etmiştir. Kendisinin daha büyük hediyelere layık olduğunu lakin bu hediye

²⁶⁸ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²⁶⁹ Akdemir, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.01.2025).

²⁷⁰ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁷¹ Aysun Ekin, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²⁷² Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

kabul etmesi gerektiği konusunda ısrar etmiştir.²⁷³ Bu hadise onun Kur'ân eğitimine vermiş olduğu önemi gösteren sayısız örnekten sadece bir tanesidir.

Kur'ân-ı Kerimlerin zedelenmesini, yazılıp çizilmesini, sayfalarının kıvrılmasını hoş karşılamamış, “Bu bakkal defteri değil, Allah kelamı” diyerek ellerinde bulunan kitabullahın değerini bilmeleri hususunda öğrencilerine rehberlik etmiştir.²⁷⁴

İbrahim Tanrıkulu hoca, ders dinlediği esnada başka bir şey ile meşgul olmaz belli saygı kuralları çerçevesinde oturur, öğrencisini kendisine göre konumlandırır, dersi bu şekilde alırdı. Kalfalığını yapan öğrencilerine de böyle yapmalarını salık verirdi. O öğrencinin de bir gün hoca olduğunda, kendi hocasından görmüş olduğu hal üzere ders yapacağını öngörerek gerekli uyarıları yapardı²⁷⁵

12. ÇAĞDAŞI OLAN ÂLİMLERLE İRTİBATI

İbrahim Tanrıkulu hoca kendisinden yaşça büyük olan âlimlere çok hürmet ederdi. Bunlardan biri de Of ulemasından Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocanın ilk talebelerinden biri olan Mahmut Sarıcaoğlu hoca idi. İbrahim hoca Âşıkkutlu hocadan aşere okumadan evvel kendisinden altı cüz aşere okumuştur.²⁷⁶ Mahmut hoca zaman zaman kursa gelir, derslere girer, İbrahim hoca ile hasbihal ederdi.²⁷⁷ Kimi zaman Mahmut Sarıcaoğlu hoca ile bir araya gelerek ilmi çalışmalar yaparlardı. Kur'ân ve kıraat eğitimini geliştirme adına daha başka neler yapılabileceğini müzakere ederlerdi. Karşılıklı muhabbetlerine istinaden İbrahim Tanrıkulu kendisine “abi” şeklinde hitap ederdi.²⁷⁸

İbrahim Tanrıkulu hoca merhum Reîsü'l-Kurrâ Gönenli Mehmet Efendi hoca ile irtibat halindeydi. Gönenli Mehmet Efendi olarak bilinen Mehmet Öğütçü hoca İbrahim hocanın evine gelmiş, özel olarak hâfızlık yaptırıp, kıraat-ı aşere okuttuğu iki kız

²⁷³ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²⁷⁴ Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

²⁷⁵ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁷⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

²⁷⁷ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

²⁷⁸ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

öğrencisi için hazırlanan mütevazı icazet töreninde öğrencilerini dinleyip icazetlerini onaylamıştır.²⁷⁹

Günümüz kıraat otoriteleri arasında gösterilen Dr. Eymen Ruşdi Suveyd ile de irtibatı bulunan İbrahim Tanrıkulu hoca onun diğer Arap hocalara göre daha klasik çizgide eğitim verdiğini vurgulamıştır. Özellikle Mısır, Suudi Arabistan, Hicaz bölgesi hocalarının okuyuş ve tedrisatlarında bazı tecvid kaidelerini uygulama noktasında farklılıklar bulunmaktadır. Örnek verecek olursak iklab, ihfa-i şefevi gibi bazı kuralların uygulanışı farklılık göstermektedir. Fakat Eymen Ruşdi Suveyd hocanın bu akımdan etkilenmediğini, dahası kıraat ilmine sahip çıktığını ifade etmiştir.²⁸⁰

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. İsmail Lütfü Çakan Hoca zaman zaman kursa gelerek hadis dersleri yapar,²⁸¹ Ali Sula Hoca kursundaki öğrencilere Arapça dersi verirdi. Emin Saraç Hoca, Ramazan Pakdil Hoca,²⁸² Süleymaniye Camii imamı Mehmet Sevinç Hoca, Sultan Ahmet Camii imamı Emrullah Hatipoğlu Hoca, Pertevniyal Valide Sultan Camii imamı Muharrem Arslantürk ve Osmanağa Camii imamı Süleyman Hoca ile görüşürlerdi.²⁸³ 2017 yılında vefat eden, aynı zamanda Emrullah Hatipoğlu hocanın abisi olan Abdullah Hatipoğlu Hoca ile aynı hocada (Mehmet Rüştü Âşıkkutlu) hâfızlık yapmış olması ve aynı memleketten olmaları hasebiyle tanışır ve görüşürlerdi.²⁸⁴

Gümüşhaneli Araştırma Yardımlaşma ve Eğitim(GAYE) Vakfı mütevelli heyeti başkanlığını yürütmekte olan Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit Hoca'nın torununa hâfızlık yaptıran İbrahim Tanrıkulu Hoca kendisiyle irtibat halindeydi.²⁸⁵ İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın Diyanet İşleri Başkanlığı ve milletvekilliği yapmış olan Tayyar Altıkulaç ile

²⁷⁹ Bayram, *Bir Vaizenin Günlüğü*, 72.

²⁸⁰ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

²⁸¹ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁸² Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁸³ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁸⁴ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

²⁸⁵ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

iletişimi bulunmaktaydı.²⁸⁶ İrtibatı olan bir başka âlim olan Mehmet Ali Sarı Hoca kendisinden tayyibe icazeti almıştır.²⁸⁷

2005 yılında Haseki eğitim merkezinde tâlim hocası olarak görevlendirilen Ramazan Pakdil, öğrencilerine dudak tâlimi öğretmeden önce bu husustaki teorik bilgileri Ali Rıza Sağman ve Abdurrahman Çetin hocaların kitaplarından incelediğini, akabinde de dudak tâliminin uygulanışı hususunda birkaç hocaya müracaat ettiğini belirtmiştir. Her biri kendi alanında otorite hâline gelmiş hoca efendilerin öğrencilerinden olanlar arasında İbrahim Tanrıkulu hoca da yer almaktadır.²⁸⁸

Kendisi ile muhabbeti olan bir başka hoca da Üsküdar Yıldırım Bayezid Cami İmam-Hatibi Mustafa Demirkan Hoca idi. Kesik bacak İsmail Bayrı Hocadan icazetli Mustafa Demirkan Hoca hem İstanbul Tarîki, hem de Mısır Tarîki okumuş, günümüzün önde gelen Kurrâlarından biridir.²⁸⁹ Mustafa Demirkan Hoca ile karşılıklı olarak icazet vereceği öğrencileri dinlerlerdi.²⁹⁰ İbrahim Tanrıkulu Hoca “Talebe hocayı okuyuşuna alıştıır.” derdi.²⁹¹ Kıraat, tâlim ve hâfızlık dersi veren hocaların her gün aynı öğrencinin ezberini dinlediğini düşündüğümüzde aynı hatayı her gün ard arda aynı öğrenciden duymakla kulak aşinalığı kazanabilir. Bu durum zaman içerisinde hocanın farkındalığının azalmasına sebebiyet verebilir. Söz konusu yöntem dışarıdan farklı bir bakış açısı ile bakılarak öğrencinin zayıf kalan yönlerini tespit etmek adına oldukça faydalıdır. Bu sayede hoca ve aynı zamanda talebe gün yüzüne çıkmamış zaaf noktalarını görüp düzeltme imkânını elde eder.

13. İLİM TALEBESİ BULMAK İÇİN GÖSTERDİĞİ ÇABALAR

1997-1998 Eğitim-Öğretim yılında kesintisiz eğitime geçildikten sonra kurslarda öğrenciler azalmış hatta bazı kurslar kapanmak durumunda kalmıştır. Kur’ân kursları açısından oldukça sıkıntılı günler yaşanan bu dönemde İbrahim Tanrıkulu hoca bizzat gidip müftülüklerle görüşerek Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden İstanbul’a öğrenci

²⁸⁶ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²⁸⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

²⁸⁸ Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kıraat*, 135.

²⁸⁹ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

²⁹⁰ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁹¹ Çebi, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).

getirmiştir.²⁹² Yıllık izinlerinde kendisine ve ailesine ayıracağı vakitte şehir şehir dolaşarak öğrenci seçimi yapmak İbrahim Tanrıkulu için bir fedakarlık değil, ibadet mesabesindeydi.²⁹³ Farklı memleketlerden getirdiği talebelerin şu anda Türkiye'nin çeşitli yerlerinde birçok kademede hizmete devam ediyor olmaları Yüce Allah'ın onun bu gayretlerini bereketlendirmiş olduğunun göstergesi olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu öğrencilerin birçoğu hazırlamış olduğumuz tezin bilgilendirme aşamasına katkı sunarak bir nebze de olsa hocalarına olan vefa borcunu ödeme gayreti içinde olmuştur.

14. ÇEŞİTLİ SEYAHATLERİ

İbrahim Tanrıkulu, 1996 yılında on sekiz gün izin alarak Malezya'ya gittiği bilinmektedir. Bu seyahatinin sebebi olarak şu olay gösterilebilir: 1994 yılında Malezya'dan Suadiye Tuba Kız Kur'ân-ı Kursu'na beş tane öğrenci gelmiş ve kısa sürede hâfızlıklarını tamamlayarak ülkelerine geri dönmüşlerdir. İbrahim Hoca bu öğrencilerin eğitimini kalfalarından Müzeyyen Cesur Özkoçak ile birlikte üstlenmiş ve vermiş oldukları bir yıllık hazırlık eğitimi ve Türkçe eğitiminden çok iyi verim almışlardır. Sonrasında hâfızlık eğitimine alınan Malezyalı öğrenciler hâfızlıklarını sadece dört ayda bitirmişler, bu durum Malezya'da şaşkınlıkla karşılanmıştır. Malezya'da hâfızlık süreci altı, yedi yıl arasında tamamlanmakta olduğundan Türkiye'deki eğitim sistemini görmek üzere Malezya'dan bir grup İbrahim Tanrıkulu hocanın yanına gelerek bilgi almışlar ve kendisini ülkelerine davet etmişlerdir. Malezya'dan gelen heyetin daveti üzerine İbrahim hoca kalfası Müzeyyen hoca ile birlikte 1996 senesinde Malezya'ya gitmiştir. İbrahim Tanrıkulu orada Türk eğitim sistemiyle alakalı bilgilendirmelerde bulunmuş, konuyla alakalı bazı yerel televizyonlarda izahlar yapmıştır. Nitekim kalfası Müzeyyen Cesur Özkoçak Hoca Malezya ziyareti ile ilgili şu bilgileri vermiştir: *"İbrahim Tanrıkulu Hoca Şeyhu'l-Kurrâ olduğu için Malezya'da çok güzel karşılandık. Osmanlı'nın torunları olarak karşılandık, güzel otellerde kaldık, çok ciddi maddi manevi ikramlar gördük. Hocamızın oradaki konuşmasından çok etkilendiler ve birçok kişi görüşmek istedi. Herkes kendi*

²⁹² Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁹³ Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024).

*şehrine götürmek istedi. Oralarda seminer verilmesi istendi. Görüşmelerimiz tamamlandıktan sonra umre yapıp geri döndük.”*²⁹⁴

İbrahim Tanrıkulu hocanın planlamaları ve yönlendirmeleriyle 1999 senesinde Müzeyyen Cesur Özkoçak tekrar Malezya’ya gitmiştir. Bu seyahatte Türk hâfızlık sistemine uygun Kur’ân-ı Kerim kursu açılmış, Osmanlı’dan itibaren devam eden Türk hâfızlık geleneğine göre hâfızlık nasıl yapılır, nasıl devam ettirilir gibi konular üzerinde durulmuştur. Söz konusu kurs birçok hâfız öğrenci mezun etmiş ve halihazırda eğitim hayatına devam etmektedir. Zaman içinde mevcut kursa yenileri eklenmiş şu anda üç, dört kurs Türk sisteminde hâfızlık eğitimi yapmaktadır. Malezyalılar Türkiye ve Türkiye’deki hocaları ile irtibatlarını kesmemiş, halen görüşmeye devam etmektedirler.²⁹⁵

Hatice Şahin’e ait “İslam Kültür Tarihinde ‘Kur’ân Hıfzı’ Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri” adlı doktora tezinde Malezya’da hâfızlık eğitimi veren diğer kursların yanında bu kurstan da şu şekilde bahsedilmiştir: “*Malezya’da uygulanan farklı sistemlerden birisi de Türkiye’den alınmıştır. Tuba Kız Kur’ân Kursu’nda eğitim almak için Türkiye’ye gönderilen öğrenciler burada uyguladıkları metodu Malezya’da denemişler ve devam ettirmişlerdir. Bununla ilgili Malezya’da “Kasma Kur’ân Kursu” meşhurluğunu korumaktadır. Bizim araştırmalarımıza göre birtakım farklılıklar olsa da Türkiye’deki sistem korunmaya çalışılmaktadır. Metot Tuba kursundan alındığı için o isimle tanınmıştır. Ancak aslında Türkiye’deki genel sistem uygulanmaktadır.*”²⁹⁶

İbrahim Tanrıkulu hoca hayatı boyunca beş defa hac beş defa umre yapmıştır. 2005 yılında kısa bir Hollanda seyahati gerçekleştirmiştir. Kur’ân-ı Kerim hocası olmasının vermiş olduğu kulak hassasiyetiyle Hollandalıların ana dillerinde bulunan “h” harfinin Arap alfabesindeki hırıltılı “ha” harfiyle çok benzeştiğini ve Hollandalıların “h” harfini seslendirmelerine hayran kaldığını öğrencilerine bir hatıra olarak anlatmıştır.²⁹⁷

²⁹⁴ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

²⁹⁵ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

²⁹⁶ Şahin, *İslam Kültür Tarihinde ‘Kur’ân Hıfzı’ Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 140.

²⁹⁷ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

Çalışmamız ile alakalı görüşme gerçekleştirdiğimiz öğrencileri İbrahim Tanrıkulu hocanın Türkiye özelinde de birçok seyahati olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹⁸ 1997-1998 Eğitim-Öğretim yılında kesintisiz eğitime geçildikten sonra kurslarda öğrencilerin azalması sonucu bazı kurslar kapanmak durumunda kaldığı için o sıkıntılı dönemde İbrahim Tanrıkulu hoca bizzat gidip müftülüklerle görüşerek Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden İstanbul'a öğrenci getirmiştir.²⁹⁹ Bu zorlu süreçte yıllık izinlerinde kendisine ve ailesine ayıracağı vakitte şehir şehir dolaşarak öğrenci seçimi yapmıştır.³⁰⁰

²⁹⁸ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

²⁹⁹ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

³⁰⁰ Osman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024).

15. VEFATI

Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın Kur'ân-ı Kerim'e hizmet ile doldurduğu ömrünün son yılları rahatsızlıkla geçmiştir. 2020 yılında hastalanan İbrahim Tanrıkulu hoca bu hastalıktan dolayı bir yıl süreyle evinden dışarıya çıkamamıştır. Takip eden iki yılda rahatsızlığı artarak devam etmiş ve 25.04.2025 tarihinde vefat etmiştir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii'nde büyük bir cemaat eşliğinde kılınan cenaze namazının ardından rahmet-i rahman'a uğurlanmıştır. İbrahim Tanrıkulu İstanbul/Nakkaştepe'de bulunan aile kabristanlığına defnedilmiştir. Rabbim hocamıza Fâtiha'nın ağırlığınca rahmet eylesin.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURRÂ HÂFİZ İBRAHİM TANRIKULU'NUN EĞİTİMDE KULLANDIĞI METOTLAR

1. EĞİTİMDE KULLANDIĞI METOTLAR

1.1. KIRAAT EĞİTİM METODU

İbrahim Tanrikulu hoca Mısır Tarîki Şeyh Ataullah mesleği³⁰¹ üzerine kıraat okumuş ve okutmuştur. İbrahim Tanrikulu hocanın kıraat eğitim metodu geleneksel tedrisat üzere olup, rahle-i tedrisinden geçtiği Mehmet Rüştü Âşıkkutlu'nun eğitimini öğrencilerine uygulamıştır. Zorlu ve uzun bir süreç olan bu eğitimde her biri çocuk yaştaki öğrencilerini motive etmek için kimi zaman eski hocaların uygulamalarından bahseder, kimi zaman fıkralar anlatır, kimi zaman ise öğrencileri ile şakalaşır.³⁰²

İbrahim Tanrikulu hoca kıraat ilmini öğrencileri vasıtasıyla gelecek nesillere aktarırken geleneksel eğitim tarzını öncelemiştir. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu merhumun metoduna sadık kalmakla beraber birkaç fer'i konuda değişiklik yapma ihtiyacı duymuştur. Bir örnek vermek gerekirse İbrahim Tanrikulu hoca Kıraat-ı Aşereye başlatmadan *Mukaddimetü'l-Cezeri* adlı eserin ezberlenmesini şart koşarken, Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocanın böyle bir uygulamasına rastlanmamaktadır.³⁰³

1.2. HAZIRLIK EĞİTİMİ

Kıraat ilmini almak için kendisine müracaat eden öğrencinin öncelikle sağlam bir hâfızlık yapmış olması gerekiyordu.³⁰⁴ Hâfızlık ezberi sağlam olmayan öğrenci kıraat eğitimine başlayamazdı. Hazırlık eğitiminin süresi öğrencinin hazırbulunuşluluk düzeyine göre değişiklik göstermekteydi.³⁰⁵ Altı ay ile sekiz ay arasında³⁰⁶ sürecek olan eğitim için hazırlık sınıfına alınan öğrenciye sırasıyla şu basamaklardan geçiyordu:

a. Tashih-i Huruf dersi ve uygulamaları,

³⁰¹ Karaçam, "2. Kur'ân ve Kıraat Sempozyumu", 59.

³⁰² Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

³⁰³ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³⁰⁴ Mahir Demirkol, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.12.2023).

³⁰⁵ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

³⁰⁶ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

b. Tâlim ve tecvid uygulamaları,

c. İbnü'l-Cezeri'nin "Mukaddime" adlı eserinin ezberlenerek uygulanması,

d. Hâfızlık tekrarı,

e. Klasik kıraat eserlerini anlayabilecek dürâvizeyde Arapça ve Osmanlıca eğitimleri verildikten sonra "Kıraat-ı aşere" okutma aşaması.³⁰⁷

1.3. KIRAAT-I AŞERE EĞİTİMİ

Kıraat-ı aşere eğitimi, on kıraat imamı ve bunların yirmi râvisinin arasında meydana gelen ihtilafların öğrenildiği bir eğitimidir. Aşere usulünün konuları şu şekildedir: İstiâze ve Besmele, Med, Cem'î mimi (Sıla), Hemze, idğâm, Feth, Beyne, İmâle, Terkîk, Tefhîm, Tağlîz, Zâid ve İzâfet Ya'sı.³⁰⁸

İbrahim Tanrikulu öncelikle Mehmet Rüştü Âşikkutlu hocanın Osmanlıca yazılmış muhtasar eseri olan "Aşere Kaideleri"ni ezberlettikten sonra aşere eğitimine geçirirdi.³⁰⁹ Bu eserin ezberlenmesi onun olmazsa olmazıydı. Böylelikle öğrenci vücuhât çıkarma yolunda ilk adımı atmış olurdu. Bu aşamaya gelindiğinde İbrahim Tanrikulu hoca aşere eğitiminde önce yazdırır, sonra ezber olarak dinler, son olarak da mana verdirerek anlamlarını pekiştirirdi.³¹⁰

Hazırlık safhasında koro usulü ile çalışma yaptırırken, kıraat-ı aşere, takrib ve tayyibe eğitiminde birebir ders almayı tercih etmiştir. Kıraat-ı aşere, takrib ve tayyibe eğitimi veren hocalara bakıldığında kimi hocaların yazdırma ve ezberletme yaptırmaksızın fotokopi nüshalarından koro usulü ile yüzünden okuttukları görülmektedir.³¹¹ Fakat İbrahim Tanrikulu hocanın yönteminde bu uygulamaya rastlanmamaktadır. İnfırad usulü ile Bakara Suresi 39. ayetin sonuna kadar yazdırıp okuttuktan sonra İndirac usulü ile hatimi tamamlatırdı.³¹² Bu özelliği ile kıraat ilmi tedrisinde bulunan diğer âlimlerden ayrılmaktadır. Nitekim hem kendisinin kıraat okuttuğu yıllarda hem de günümüzde yapılan kıraat tedrisatında Kur'ân-ı Kerim'i

³⁰⁷ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³⁰⁸ Ağırbaş, *Kırâat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 178-338.

³⁰⁹ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

³¹⁰ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

³¹¹ "Diyanet İşleri Başkanlığı Aşere Eğitim Programı" (Diyanet İşleri Başkanlığı Diyanet Akademisi Eğitim Programları ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, 2024), 6.

³¹² Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

başından sonuna kadar yazdırıp, aynı zamanda ezberleterek eğitim veren üstat bulunmamaktadır. İbrahim Tanrıkulu hocanın asıl ehemmiyet verdiği mesele kıraat ilminin ezbere okutulmasıdır ve bundan asla taviz vermemiştir. Kimi zaman da öğrenci gruplarının seviyelerini ve meşguliyetlerini göz önünde bulundurur, aşereden yedi veya sekiz cüz yazdırır, geri kalanını ezbere dinleyerek hatimi bitirtirdi.³¹³ Talebenin kapasitesini göz önünde bulundurduğunun göstergesi olan bu uygulama İbrahim Tanrıkulu hocanın pedagojik bir yaklaşım ile eğitim verdiği düşüncemizi desteklemektedir.

1.4. TAKRÎB EĞİTİMİ

Takrîbü'n-Neşr kitabı İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) kıraat-i aşereye dair *en-Neşr* adlı eserinin yine aynı müellif tarafından yapılan muhtasarıdır.³¹⁴ Kıraat ilminin öğretiminde imamların râvilerini ve râvilerin tarîklerini iki ile sınırlamak suretiyle uyguladıkları kıraat usulleri³¹⁵ “takrîb eğitimi” olarak adlandırılmaktadır. Buna göre kıraat imamlarından her birinin ikişer râvisi, her bir râvinin ikişer tarîki, her bir tarîkinde ikişer tarîki arasında ortaya çıkan vucuhati muhtelifeyi ele alan eğitime “Takrîb” adı verilmektedir.³¹⁶ Kıraat eğitim ve öğretiminde takrîb usulünün konuları Kıraat imamları, râvileri, tarîkleri ve med konularıdır.³¹⁷ Takrîb demek “aşru'l- kübra” yani tayyibenin münderecatıdır. Kıraat-ı aşere eğitimini bitiren öğrenci takrîb eğitimine³¹⁸ başlatılırdı. İbrahim Tanrıkulu bu safhada da aşere eğitiminde uygulamış olduğu yazdırma ve ezberletme metodunu benimsemiştir. Söz konusu eğitimde yukarıda bahsettiğimiz gibi bazı öğrenci gruplarına baştan sona yazdırıp ezberletirken bazı gruplara ise iki cüz yazdırdıktan sonra yazdırmaksızın sadece ezber dinleme suretiyle hatmi tamamlattırdı.³¹⁹ O her bir öğrencisinin “suret çıkarma” adı verilen kıraat imamı, râvi ve tarîklerinin okuyuşlarını belli bir sistem esas alınarak yazılı olarak zapt etmek anlamına gelen yöntem ile ihtilafları tek tek bularak yazıp ezberlemesini isterdi. Ertesi gün de bu yazılan defteri eline alarak hem talebenin ezberlemiş olduğu sayfayı dinler,

³¹³ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³¹⁴ Abdulhamit Birişik, “en-Neşr” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33/19-20.

³¹⁵ Birişik, “Kıraat”, 25/425-432.

³¹⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023); Ağırbaş, *Kırâat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 353-365.

³¹⁷ Ağırbaş, *Kırâat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*, 353-365.;

³¹⁸ Birişik, “Kıraat”, 25/425-432.

³¹⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

hem de yazılmış olan Kur’ân metnini tashih ederdi. Bununla da yetinmeyen İbrahim hoca kendi defteri ile karşılaştırma yapardı.³²⁰

İbrahim Tanrıkulu hoca kıraat öğrencilerinin eğitimin başlarında en az bir sayfa vücuhat çıkarıp yazarak ezberlemeleri gerekmektedir. Bir cüz tamamlandıktan sonra artık bir sayfanın üzerine çıkmaları gerektiğini söyler, biraz daha hızlanmalarını beklerdi. İbrahim Tanrıkulu Hoca kıraat dersi aldığı esnada öğrencinin çıkarmış olduğu vücuhatlarda hatalı bir yer varsa Zübdetü'l-İrfan kitabı açılır orada bulunamayan meseleler Umdetü'l-Hallan ve İthaf-u Fudalai'l- Beşer adlı eserlerden bakılarak çözüme kavuşturulurdu. Meryem suresinin başına kadar bu şekilde devam edilir, Meryem suresine gelindiğinde müzakere ve mütalaalar artardı.³²¹

1.5. TAYYİBE EĞİTİMİ

İbnü'l-Cezerî “*en-Neşr*” adlı eserinde verilen temel bilgileri *Takribü'n-neşr fi'l-kırââtî'l-'aşr* adlı eserinde muhtasar bir hale getirmiştir. Zaman içinde öğretimde kolaylık sağlama amacıyla manzum formunu te'lif etmeye ihtiyaç duymuştur. Kıraat-ı aşere konusunda manzum olarak neşredilen *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-'aşr* birçok kütüphanede gerek el yazması olarak, gerekse matbu haliyle bulunmaktadır.³²² Söz konusu eser *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-'aşr* adıyla miladi 1397 yılında kaleme alınmıştır. Tayyibe, İbnü'l-Cezerî'nin on imam yirmi râvi ve 120 Tarîki bütün vecihleriyle 1019 beyit ile anlattığı eseridir.³²³ Eser, bünyesinde çeşitli rumuzları ihtiva etmesi, muhtasar bir şiir kitabı olması, sayfalar arasında sıklıkla metnin öncesi ve sonrasına atıflar yapılması nedeniyle anlaşılması zor bir metindir. İbnü'l-Cezerî'nin manzum eserleri arasında en hacimli ve muhteva bakımından da en zengini olan eser beyit sayısına istinaden “*Elfiyye*” olarak da bilinmektedir.³²⁴ Türkiye'de bu eserin manasını anlama noktasında Âşikkutlu hoca hem okutarak, hem de şerh ve haşiye yazarak çok büyük katkı sağlamıştır. Mehmet Rüştü Âşikkutlu hoca aşere ve takrib eğitimi almadan tayyibe adlı eserde bulunan rumuzların ve işaretlerin anlaşılmasının

³²⁰ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³²¹ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023). Tayyibe *Takribü'n-Neşr* adlı kitabın nazım formunda neşredilmiş halidir.

³²² Yaşar Akaslan, *Bir İlm-i Kıraat Klasîği: Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırââtî'l-'Aşr* (Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi) c17 s3 280.

³²³ Birişik, “en-Neşr”, 33/19-20.

³²⁴ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İzmir: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 241.

mümkün olmayacağını ifade etmiştir.³²⁵ Ülkemizde tayyibe eğitiminde “*Tayyibetü'n-Neşr*” isimli eser kullanılmaktadır. Âşıkkutlu hocadan sonra Türkiye’de mezkur ilmi okutan âlim kalmamakla beraber, sadece kendisinden muciz olan başta İbrahim Tanrıkulu hoca, Safvan Çakıroğlu, Hüseyin Harputoğlu gibi hocalar bu eseri okutmaya devam etmiştir.³²⁶ Burada hemen şunu da belirtelim ki İbrahim Tanrıkulu hoca Tayyibe metnini sadece okutmakla kalmamış, bazı talebelerine ezberletmeye de muvaffak olmuştur.³²⁷ Mevcut durumda bu eseri hakkıyla okutabilecek kıraat üstadı neredeyse yok gibidir. Okutan birkaç hoca da Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocanın icazet silsilesinden gelen kişilerdir.³²⁸

1.6. KIRAAT-I AŞERE EĞİTİMİNDE KULLANDIĞI KAYNAKLAR

İbrahim Tanrıkulu hoca eğitiminde klasik kaynakları kullanmayı öncelemiştir. Klasik eserler uzun yıllar boyunca tedris, tecrübe ve tevarüs edilerek günümüze ulaşan, konuların temeli niteliğindeki eserlerdir. Bu eserler;

Kıraat-ı Aşere eğitiminde;

a. Hamid b. El-Hac Abdü'l-Fettah el-Paluvî'ye (ö.1192/1778) ait Zübdetü'l-İrfan Fi Vücuhi'l-Kur'ân,

b. Molla Mehmet Emin Efendi'nin (ö. 1859) Umdetü'l-Hallan Fi İzahı Zübdetü'l-İrfan,

c. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu'nun (ö.1980) muhtasar “Aşere Kaideleri”,

Takrib eğitiminde;

a. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Ed-Dimyati El-Benna'ya (ö.1117/1705) ait İthaf-u Fudalai'l-Beşer Bi'l-Kıraati'l-Erba'a Aşer,

b. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu'nun muhtasar “Takrib Kaideleri” kitabını kullanmıştır.

³²⁵ İbrahim Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 9.

³²⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³²⁷ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

³²⁸ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

Tayyibe eğitiminde ise Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun "Tayyibe Şerhi" İbrahim Tanrıkulu hoca'nın kullanmış olduğu başlıca kaynaklardandır.³²⁹

Bu kaynakların dışında kütüphanesinde bulundurduğu sayısız eserin arasında zaman zaman ihtiyaç duyduğunda ise, Abdülfettah es-Seyyid Acmi el-Mersafi (ö.1890)'ye ait "Hidayetül-kari ila Tecvidi Kelami'l-bari", Muhammed Mekki Nasr El-Cüreysi'ye ait "Nihayetül Kavil Müfid fi İlmi Tecvid", tahkikini Ziyad Nakşibendi'nin yapmış olduğu "Hidayetül-Müstefid fi Ahkamit-Tecvid" isimli eserlere müracaat etmiştir.³³⁰

"Kalemsiz ilim olmaz" düsturunca yazarak eğitim vermeyi uygun bulan İbrahim Tanrıkulu hoca³³¹ bu kaynakları öğrencinin bizatihi kendisinin kullanarak vücuhât-ı muhtelifeyi çıkarmasını beklerdi. Yapılan bu ameliyeye "suret çıkarma" adı verilirdi.³³² Bu çerçevede "suret çıkarma" kıraat imamlarının, ravi ve Tarîklerinin okuyuşlarındaki farklılıkları belirli bir sistemi esas alarak yazılı bir şekilde zapdetme olarak ifade edilebilir.

Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Peygamber hayatta iken ezberleyen sahabilerden biri olan Ebû'd-Derda'nın, Şam'daki mescitlerde ve Ümeyye Camii'nde bu yöntemlerle Kur'ân eğitimi verdiği ve hâfız yetiştirdiği bilinmektedir. Onun sisteminde öğrenciler onar kişilik gruplara ayrıldıktan sonra her grubun başına "arif" olarak adlandırılan biri geçirilir, böylece eğitim devam ederdi.³³³ İbrahim Tanrıkulu hoca da yeni başlayan öğrencilerini daha önce mezun etmiş olduğu yetişmiş öğrencilerine yönlendirerek büyüklerinden istifade etmelerini sağladı.³³⁴ Bu yönüyle İbrahim Tanrıkulu'nun usulü sahabe döneminde uygulanan yöntem ile örtüşmektedir. Günümüzdeki Kur'ân eğitimine

³²⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³³⁰ Temel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).

³³¹ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

³³² Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

³³³ Hatice Şahin, "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hâfızlık Tedrisatı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/2 (2011), 206.

³³⁴ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

bakıldığında ise bu yöntemin hâfızlık kurslarında “Belletmen” veya yeni uygulamaya göre “Destek Eğitim Personeli” adı altında halen kullanımda olduğu görülmektedir.³³⁵

İbrahim Tanrıkulu hocanın kurslarında mezun öğrenciler için oluşturmuş olduğu ihtisas sınıfı sayesinde mütalaa dersleri mahreç, tâlim ve tecvit bakımından kendi eğitiminden geçen hocalara emanet edilmiştir. Bu uygulama uzun süren yoğun çalışmalar sonucunda elde edilmiş olan düzgün ağız yapısını koruma adına çok önemli bir uygulama olarak görülmektedir.³³⁶

Diyanet İşleri Başkanlığının, hizmet içi kıraat kurslarına dair hazırladığı programa göre eğitim faaliyetleri için aşere ve takrîb olmak üzere iki süreç (bölüm) söz konusudur. Burada aşere için 4; takrîb için de 6 olmak üzere toplamda 10 dönem yer alır. Her dönem 12 haftadır ve haftada 24 saat ders yapılır. Üçer aylık 4 dönem, haftada 24 saat üzerinden uygulanacak şekilde toplam 1152 krediden oluşmaktadır.³³⁷

2. HÂFIZLIK EĞİTİM METODU

2.1. HÂFIZLIĞA HAZIRLIK EĞİTİMİ

2.1.1. Kursu Başlayan Her Öğrencinin Seviyesini Tespit Etmesi

Allah-ü Teala kullarını farklı özelliklerde, farklı yapılarda ve farklı kapasitelerde, bazı avantaj ve dezavantajlar ile yaratmıştır. Öğrencilerin sosyal-kültürel yapıları, verilen bilgileri alış ve görüşleri de farklılıklar arz etmektedir. Bu çeşitliliklerin dikkate alınması başarıyı getiren faktörlerden en önemlisi olarak görülebilir. Bu bağlamda kapasiteyi aşan görev ve sorumluluklar kişide bıkkınlık ve isteksizlik oluşturabilir. Buna mukabil kapasite düzeyinin altında kalan görevlerin tembellik ve rehavete yol açması kaçınılmaz olmaktadır. Yıllara dayanan tecrübesiyle öğrenciyi çeşitli açılardan yetenek ve kabiliyetlerine göre tanıma özelliği bulunan İbrahim Tanrıkulu hoca, kursa gelen her öğrenciyi ilk olarak kendisi okuturdu. Böylelikle öğrenciler istidadına göre sınıflandırılarak hâfızlık yapma kapasitesi belirlenmekteydi. Yeteneği olmayanlar bu eğitim için zorlanmamaktaydı ki bu yöntem pedagojik açıdan son derece önemli bir husustu.³³⁸

³³⁵ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı”, 10.

³³⁶ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³³⁷ “Diyanet İşleri Başkanlığı Aşere Eğitim Programı”, 5.

³³⁸ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

2.1.2. Hazırlık Eğitimine Başlama

İbrahim Tanrıkulu hoca mahreç tâlim ve tecvid öğretiminin yoğun olarak yapıldığı dönem olan hazırlık eğitimine azami önem vermiştir. Hazırlık sınıflarını okuturken zaman zaman altmış kişiden fazla öğrencisi olduğu görülmüştür. Günümüzde Diyanet İşleri başkanlığına ait Kur'ân kurslarında hazırlık ve hâfızlık sınıflarında sekiz ila on iki arasında kayıtlı öğrenci bulunduğu³³⁹ düşünüldüğünde İbrahim hocanın yaklaşık altı hocanın işini üstlendiği görülmektedir.

2.1.2.1. Mahreç Uygulamaları

Bu bölümde bütün harflerin çıkış yerlerini anlatmak yerine İbrahim Tanrıkulu'nun üzerinde durduğu ve daha çok öne çıkardığı harflere değinmemizin uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Kur'ân-ı Kerim eğitimi yüzyıllar boyunca sema ve arz yolu ile fem-i muhsin bir üstattan ahzedilerek titizlikle gelecek nesillere aktarılmıştır. Aynı titizliği sürdüren İbrahim Tanrıkulu hocanın Kur'ân eğitiminde en fazla mahreçler konusuna ehemmiyet verdiği bütün öğrencileri tarafından bilinir ve ifade edilir.³⁴⁰ O, harfleri öğretmeye başlarken ilk olarak üçe ayırmış, istifale (ince) ve isti'lâ (kalın) ve itbak(en kalın) harfleri göstermiştir. İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime adlı eserinde belirttiği şekliyle;

وَحَرْفُ الْإِسْتِعْلَاءِ فَحَمٌ وَأَخْصَصَا

لِإِطْبَاقِ أَقْوَى نَحْوِ قَالَ وَالْعَصَا

*“İsti'lâ harflerini kalın yap, hususiyle itbak harflerini daha kuvvetli yap. Bu harflerde mutbaka sıfatı olduğu için. Yani bu harfler okunurken dil ağzın tavan kısmına tabaklanır. Bunun için sada isti'lâ harfinden daha kalın çıkar.”*³⁴¹ ilkesini uygulardı.

İbrahim Tanrıkulu hoca harflerin öğretimine başladığı andan itibaren mahreç ve sıfatları ile birlikte öğretmeyi tercih etmiştir. Harflerin yalın hallerinde dahi lazımlî ve arızî sıfatlarını ihmal etmeden ilerlemeyi uygun görmüştür.³⁴² O, bilhassa ayetlerin anlamını değiştirmesi veya olumsuz yönde etkilemesi muhtemel olan harflerin

³³⁹ “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi”, 2025, 11.

³⁴⁰ Kılıçoğlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).

³⁴¹ Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, çev. Hüseyin Harputoğlu (İstanbul, 2004), 38.

³⁴² Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

mahreçlerine daha fazla ehemmiyet vermiştir.³⁴³ Kur'ân öğretirken çoğunlukla dikkat çektiği harfler ise şöyledir: Kur'ân-ı Kerim harflerinin isti'lâ-i ârıza sıfatı bulunan iki harfi olan (ل) Lâm, (ر) Ra harflerinin üzerinde dikkatle durmuştur. Bu harflerin telaffuzunda sakın halleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. (ل) Lâm harfinin sakın olduğu durumda sarsılmaması gerektiğini belirtmiş, (و) Ra harfinde ise içerdiği tekrîr sıfatından ötürü çok fazla tekrara düşülmemesi gerektiği üzerinde durmuştur.³⁴⁴ O kadar ki; (و-ل) (Lâm- Ra) “isti'lâ-i arıza, ayrılmaz ikili hasta” şeklinde bir nitelendirme yaparak bu yöntemin akılda kalıcı olmasını hedeflemiştir.³⁴⁵

Kalın Harfler (isti'lâ) olan (ح) Ha, (ص) Sad, (ض) Dad, (غ) Ğayn, (ط) Tı, (ق) Kaf, (ظ) Zı harflerinin yerinden çıkarılmasını önemserdi.

Ülkemizde (ض) Dad harfinin yerinden çıkarılmadığını düşünen İbrahim Tanrıkulu bu harfin sesinin (ظ) Zı harfi ile benzeşmemesi konusuna dikkat çekmiştir. Bu harfin mahreci İbnü'l Cezerî'nin Mukaddime adlı eserinde şu şekilde verilmiştir:

و الضَّادُ مِنْ حَاقَّتِهِ إِذْ وَلِيَا

“Dilin yan tarafından takip eder, soldan veya sağdan yani dilin yan tarafının azı dişlere yanaşması ile (ض) Dad harfi çıkar.³⁴⁶ Bu harfin bazı tecvid kitaplarında kalın D-Z karışımı bir sesle okunması gerektiği ifade edilmiştir.

(ع) Ayn ve (ح) Ha harfleri doksanlı yılların başlarına kadar tecvid kitaplarında dahi kalın harf kategorisinde yer alırken, İbrahim Hoca İbnü'l-Cezerî'nin “Mukaddime” adlı eserine istinaden ince okutmuştur.³⁴⁷ İbrahim Tanrıkulu'nun aksine ülkemizdeki önemli kâriflerden İlhan Tok hoca bu iki harfi “vasat kalın” olarak nitelemektedir ve ince okumamaktadır.³⁴⁸ Ramazan Pakdil hocanın tâlim, tecvit ve kıraat isimli kitabında (ح)Ha harfi kalın bir harf olarak nitelenmiş ve öğrencilerin bu harfi bir hocanın ağzından öğrenebileceği ifade edilmiştir. İbrahim Tanrıkulu hocanın (ح) Ha harfinin

³⁴³ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

³⁴⁴ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁴⁵ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 12.

³⁴⁷ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³⁴⁸ Şeyma Çelik, *Hâfız İlhan tok ve Kur'ân Eğitimindeki Yeri* (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 9.

mahreci hususunda İlhan Tok ve Ramazan Pakdil hocaların görüşlerine katılmadığı anlaşılmaktadır.

Hazırlık sınıfına kayıt yaptıran öğrenciye ilk olarak harflerin mahreçlerinin çıkış yerlerini anlatan ve kendi ifadesiyle “*dil anlaşmamız*” olarak nitelendirdiği on yedi maddelik tabloyu ezberleterek başlamıştır. İbnü’l-Cezeri’nin el-Mukaddimetü’l-Cezeriyye³⁴⁹ adlı eserinden hazırlanmış olan ve Kur’ân-ı Kerim harflerinin mahreçlerinin nasıl ve nereden çıkartılacağını anlatan on yedi mahrecin yazılı olduğu bu nüshayı ezberlemeyen öğrencisi yoktur. Bilindiği üzere selef ulemasından el-Halil b. Ahmed (ö. 130/747), Mekkî b. Ebî Tâlib, (ö.437/1045) Ebu’l-Kâsım el-Hüzelî (ö. 465/1072) ve İbnul-Cezerî harflerin mahreçlerini on yedi olarak kabul etmişlerdir.³⁵⁰

Harflerin mahreçleri ile birlikte itbak, isti’lâ, istifâle sıfatlarına da öğrenciyi teorik bilgiye boğmadan müşafehe yöntemi ile değinmiştir. Mahreç tablosu ezberlenmeden ve mahreçler tam olarak yerleşmeden Elif-Bâ okutmaya geçmemiştir. Çoğunlukla on iki günde tamamlanan ezberleme sürecinden sonra Elif-Bâ eğitimine geçmiş, bu safhada fazla zaman harcamamış, bir ay gibi bir sürede talebesini mahreçler ve sıfatları ile birlikte elif cüzüne hakim bir seviyeye getirmiştir.³⁵¹

İbrahim Tanrikulu hoca öğrencilerine eğitim verirken aynı zamanda nasıl öğretilmesi gerektiğini de göstermiş olurdu. Yani o “bakın bunu bu şekilde öğreteceksiniz” diye değil, tamamen tavrıyla ve tarzıyla “bu iş bu şekilde öğretilir” şeklinde karşı tarafa altını çize çize göstermiş oluyordu. Böylece doğru sesi verirken yanında yanlış sesi de vererek aradaki farkı göstererek öğrencinin farkındalığını artırarak başarıya ulaşmıştır.³⁵² Bu uygulama İbrahim Hoca’dan öğrencilerinin tevarüs etmiş olduğu bir usul olarak araştırmacı da dahil olmak üzere birçok öğrencisi tarafından uygulanagelen bir yöntemdir.

2.1.2.2. Elif Cüzü Okutma Tekniği

Öğrencilerini almış oldukları ilmi öğretecek seviyeye getirmeyi hedefleyen İbrahim Tanrikulu hoca, mezunlarına elif cüzünün nasıl okutulacağını öğretmiştir. Burada söz konusu derse ait birkaç noktaya değinmek yerinde olacaktır. Kendine has

³⁴⁹ Tanrikulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 11.

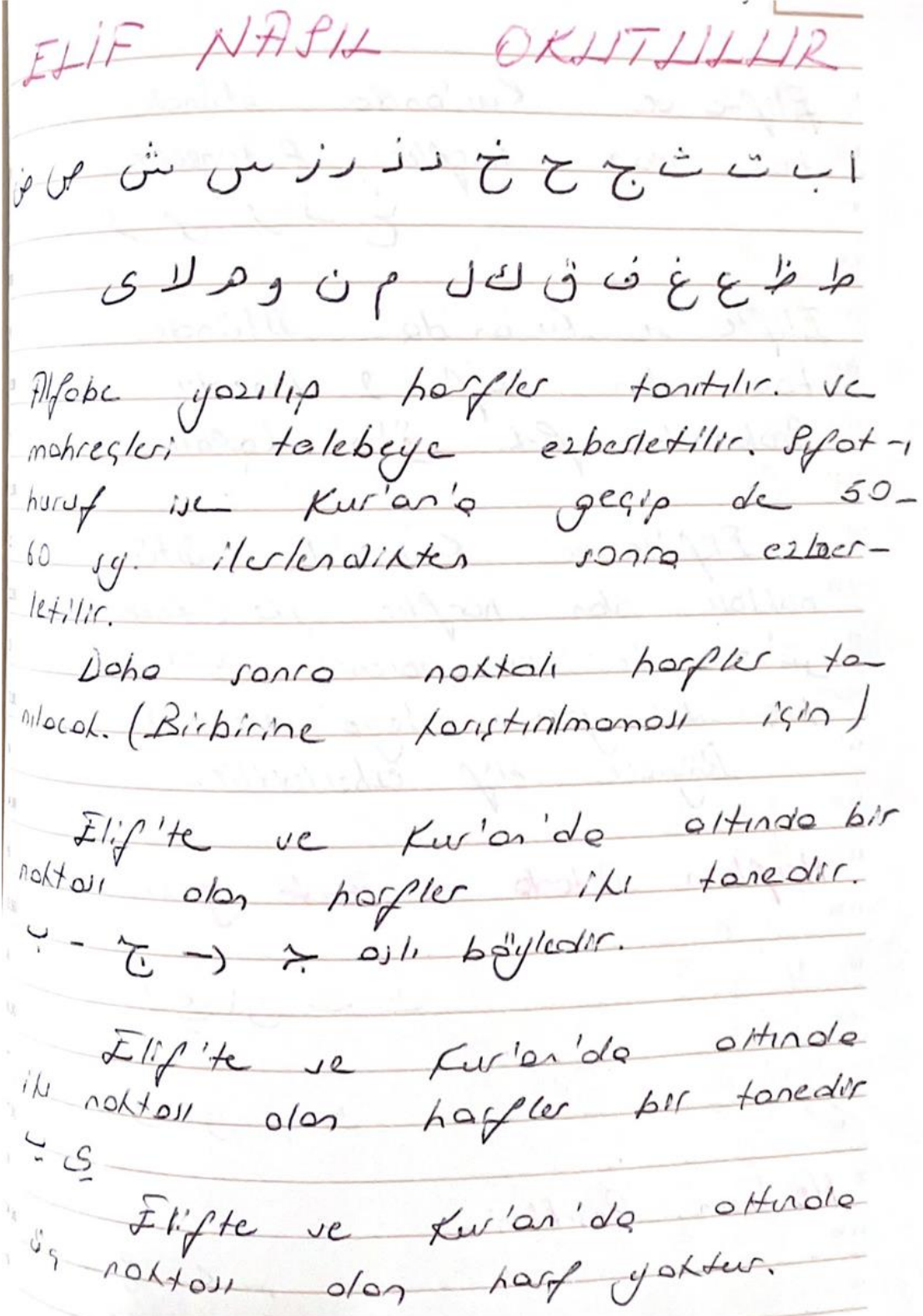
³⁵⁰ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 192.

³⁵¹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

³⁵² Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

üslubu ile öğrencilerine yazdırdığı defterden birkaç sayfayı paylaşmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

Resim 1. Öğrenci Defter Örneği I

8 Elifte ve Kur'anda istinade bir nok
8.30 talı olan harfler: 8 tane dir.
9 ن ف غ ظ ص ز ز خ

10 Elifte ve Kur'an'da üstünde iki nokta
10.30 taşı olan harf 2 tane olur. ع ve ق
11 Aralarındaki fark ق'ın kafası vardır ع

12 Elif 'te ve Kuran 'da "tünde "ü
12.30 noktası olan harfler iki tane dir. ث ث
13 ع عnin "ث" vardır. ث ث
13.30 his dişi yaktan veya bir dişi vardır. ث ث
14 Böylece elif ezberletilir.
14.30

15. Haftanın Ortadoğu ve Pasifik yazılıları =

شے = بی بی (بی) ان کے

17
17.30

بہر حسب (ای) ن ت ت

18 He'lerin Peritleri =

18.30

19

page 2

Resim 3. Öğrenci Defter Örneği III

8 Heceye girilir = Heceye girildiğinde
8.30 harflerin mabreçleri nitelikleri bozul-
9 moden heceletilecek.
9.30

10 Elif Cüzünü Okutma Süresi
10.30 Bütün bunlar sınıfa anlatıldıktan
11 sonra sınıfın %70'i konuları kavra-
11.30 dıktan sonra elif kavramı kabul
12 edilir. Böylece 20 kişilik bir sınıftan 15
12.30 öğrenci kavramısa heceye geçilir. Elif
13 iki haftada en fazla üç haftada
13.30 öğrenilebilir. Bu sınıfın kabiliyet ve
14 hevesine bağlıdır. Elif cüzü ise iki
14.30 ~~haftada~~ ayda biter.
15 K. Kerim'e geçildiğinde fatiha
15.30 ve ال üttten okutulur. Arta sayfaya
16 geçince onun bir-iki sayetini ince
16.30 bir bölüm ile herkes okumalıdır. Diğer
17 sayete geçildikten sonra çocukları
17.30 fazla sıkılatmaya gerek yoktur.
18 Zamanla yerleşir. Kelimelerdeki hatalar
18.30 en kısa yoldan gösterilir. Uzun bir
19 kelimelerin sonundaki hata için kelim
nin en başından başlatmaya gerek yoktur.

Ptesi/Mon.	Ocak/January	Şubat/February	Mart/March	Nisan/April	Mayıs/May	Haziran/June
Salı/Tue.	2 9 16 23 30	6 13 20 27	6 13 20 27			
	3 10 17 24 31					

Resim 4. Öğrenci Defter Örneği IV

Hareke Tanıtımı =

üstün e ötü üü

_____ Harf ekleni

erre i

1 harfin üstünde olursa üstün denir. Harfe -e- sesi verir.

2 harfin altında olursa erre denir. Harfe -i- sesi verir.

3 g'ö besseyen işaret her zaman üsttedir. Harfe u veya ü sesi verir. İşte bunlara hareke denir.

Bü = ü Bi = i BE = e X

Bütün alfabe böyle tekrarlanacak. Türk se harfleri kullanmaya özen gösterilecek. İlk önceleri göstermek için kullanılacak. Altında türkçe yazısı bulunur elif cüsü kullanmaya dikkat edilecek.

2.1.2.3. Elif Cüzünü Okutma Süresi

Bütün bunlar sınıfa anlatıldıktan sonra şayet sınıfın yüzde yetmişi konuları kavradıysa elif cüzü öğrenilmiş kabul edilirdi. Mesela yirmi kişilik bir sınıftan on beş öğrenci bunu kavramışsa heceye geçilirdi. Sınıfın kabiliyet ve hevesine bağlı olarak harflerin mahreçleri iki haftada en fazla üç haftada öğrenilebilirdi. Elif cüzü ise iki ayda bitmek durumundaydı. Kur'ân-ı Kerim'e geçildiğinde Fâtiha ve Elif Lâm Mîm okutulduktan sonra arka sayfaya geçilir, bu sayfanın baştan birkaç ayetini ince bir talim ile bütün öğrencilere okutulur, diğer ayetlere geçildikten sonra çocuklar fazla bekletilmezdi. Kelimelerdeki hatalar en kısa yoldan gösterilir, uzun bir kelimenin sonundaki hata için kelimenin en başından başlatılmazdı.³⁵³

2.1.3. Koro Uygulaması

İbrahim Tanrıkulu hocanın hazırlık sınıflarında en çok kullandığı metotlardan biri olan koro yöntemi, sonuçları incelendiğinde çok faydalı bir yöntem olarak görünmektedir.³⁵⁴ Bu uygulamada öncelikle kendisi doğru okuyuşu gösterir, akabinde koro halinde öğrencilere okuturdu. Kulağı çok iyi olan İbrahim Tanrıkulu, okuyuş seyrinde ortaya çıkan hataları veya bozuk sesleri hemen fark eder ve zaman geçirmeden müdahale ederdi. Koro okuyuşu uygulamasında her gün mutlaka öğrencilere sıra numarası vererek tek tek de okuturdu. Bu sayede öğrencinin sesi kalabalık içerisinde kaybolmaz, hocası tarafından okuyuşu her gün kontrol edilmiş olurdu.³⁵⁵ Bu uygulamada hiçbir öğrenci kendisinin ne zaman okuyacağını bilmez, İbrahim Tanrıkulu hoca tarafından ansızın bir numara söylendiğinde o öğrencinin okuması beklenirdi. Böylelikle öğrencilerin derste daha canlı olmaları ve dersi takip etmeleri sağlanırdı.³⁵⁶

İbrahim Tanrıkulu hocanın kalfalarından aldığımız bilgilere göre koro usulünde uygulamış olduğu yöntemlerden biri de “Yüzünden, Yüzümden, Yüzünden” yöntemidir. Bu yöntemde İbrahim hoca öncelikle kendisi tâlim usulü ile bir ayeti okuyacağını ve öğrencilerin Kur'ân-ı Kerim'i resminden takip etmelerini istemiştir. İkinci okuduğunda öğrencilerin dikkatli bir şekilde kendisinin yüzüne bakarak dinlemelerini istemiştir.

³⁵³ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

³⁵⁴ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

³⁵⁵ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁵⁶ Kömürcü, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).

Üçüncü okuyuşunda ise öğrencilerden tekrar Kur'ân-ı Kerim'i resminden takip etmelerini istemiştir. Böylece kendisi aynı ayeti üç kez okuduktan sonra dördüncü sefer koro halinde bütün sınıfa okutmuştur. Beşinci seferde öğrencilere tek tek okutmuştur.³⁵⁷ Bu yöntemi maddeler halinde detaylandırarak olursak şunları ekleyebiliriz:

“Yüzünden”: Hocanın bir ayeti okuyarak öğrencilerin Kur'ân'ın resmine bakarak takip etmesidir.

“Yüzümden”: Hocanın aynı ayeti okurken bütün öğrencilerin ağız ve dudak hareketleriyle birlikte mimiklerini dikkatli bir şekilde izlemesidir.

“Yüzünden”: Hocanın tekrar aynı ayeti okuması ve öğrencilerin Kur'ân'ın resmine bakarak takip etmesidir.

Aynı ayeti dördüncü okuyuşta bütün sınıfın koro halinde okumasıdır.

Beşinci olarak yine aynı ayeti öğrencilerin tek tek okumasıdır.

İbrahim Tanrıkulu hoca çalıştırmış olduğu bu sayfayı ertesi gün öğrencilerin iki dakikada hatasız bir şekilde okumalarını beklerdi. İbrahim hocanın beş sefer okuttuğu bu sayfayı öğrencilerin arasından ezberleyenler de olurdu.³⁵⁸

Hazırlık eğitimi safhasında çeşitli vesilelerle öğrencilerin ezber kabiliyetini yoklayan İbrahim hoca için bu vesileyle bir fırsat daha doğmuş oluyordu. Tabii ki o, bu fırsatı kaçırmaz, hemen sınıfa bu ayeti ezberleyen var mı şeklinde bir soru yöneltip, ezberleyenlerden dinlerdi. Böylece hangi öğrencinin hâfızlığı ne kadar sürede bitirebileceğini az çok tahmin ederdi.³⁵⁹

2.1.4. Tâlim Uygulamaları

Tâlim, meharic-i huruf ve sıfat-ı huruf ile ilgili bilgileri sadece kitaptan öğrenmiş olan öğrencilerin harfleri doğru telaffuz etmesi için uygulanan geleneksel bir usuldür. Bu sayede harflerin mahreçleri sıfatları ile birlikte çıkış yerleri tespit edilerek sahih bir şekilde seslendirilir.³⁶⁰

³⁵⁷ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁵⁸ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁵⁹ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

³⁶⁰ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 94.

İbrahim Tanrıkulu hoca Eûzü Besmele ve Fâtiha Suresi'nin üzerinde çok durmuş, uzun süre çalıştırmış ve bunu eksiksiz okuyanın Kur'ân-ı Kerim'i düzgün okuyacağını savunmuştur. Sakin harflerin, özellikle (ل) Lâm harfinin sarsılarak harekeliymiş gibi okunmamasını istemiş, bu konuda azami dikkat göstermiştir.³⁶¹ Zaman zaman okuyucu hocaların yapmış olduğu hatalara işaret ederek dinleme hassasiyetinin gelişmesine destek olmuştur. İbrahim hoca öğrencilerine tâlim eğitiminin ilk zamanlarında mutlaka ayna karşısında okumalarını ve dudak tâliminde kendi kendilerini kontrol etmelerini salık vermiştir.³⁶² Öğrencinin tilâveti esnasında hocasının yüzünü ve dudak hareketlerini takip etmesi, kendisinin onu taklit etmesi adına ayna karşısında çalışması usulü eski tâlim hocalarından itibaren uygulanagelen bir yöntemdir.³⁶³

2.1.4.1. Harf Tâlimi

Arap alfabesi Latin alfabesinde bulunmayan bazı sesleri içermektedir. Bu bağlamda Arapça'daki ع، ظ، ض، ذ، خ، ث gibi harflerin Türkçede karşılığı yoktur. Arap dilini konuşan Müslümanlar ağız yatkınlığı olması hasebiyle büyük ölçüde tâlim eğitimi ihtiyacı duymamaktadır. Buna mukabil acem ırkı olan yani Arapların dışında kalan Müslüman toplumlar bazı harfleri telaffuz etme hususunda zorlanmakta, bu yüzden söz konusu harflerin seslendirilmesi ancak eğitim ile mümkün olmaktadır. İşte harf tâlimi acem olan biz Türklerin alfabemizde bulunmayan sesleri doğru bir şekilde okumamızı kolaylaştırmaya matuf bir eğitimidir. Bu manada harf tâlimi Kur'ân-ı Kerim eğitiminin temelini oluşturan ve meharic-i huruf ve sıfat-ı hurufu standartlaştıran bir eğitim olarak görülmektedir. Merhum Abdurrahman Gürses hocanın tespitine göre "harf tâlimi tâlimin temelidir." Harfleri doğru bir şekilde telaffuz etmeyi öğrenmeden sadece tecvid bilgisi ile sahih bir Kur'ân-ı Kerim okuyuşu elde edilemez.³⁶⁴

İbrahim Tanrıkulu hoca harf tâliminde Arap harflerinden her bir harfi harekeli haliyle, cezimli haliyle, şeddeli haliyle ve medli haliyle öncelikle kendisi telaffuz etmiş, sonra sınıfa koro halinde tekrar ettirmiş, son olarak da teker teker telaffuz ettirerek harfi

³⁶¹ Günalp, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).

³⁶² Günel, "Kurrâ Hâfiz İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

³⁶³ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 118.

³⁶⁴ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 95.

öğrencinin ağzına yerleştirmeye çalışmıştır.³⁶⁵ Harf öğretimine başladığı ilk derslerden itibaren her harfi sıfatları ile birlikte öğretmeyi esas almıştır. Harflerin sıfatlarını İmam Cezeri'nin "Mukaddime" adlı eserinde yer alan ve Kur'ân harflerinin birbirine zıttı olan ve zıttı olmayan sıfat-ı لازمelerinin bulunduğu bir nüshayı esas alarak öğretmiştir. Bunu yaparken nazari bilgiden ziyade pratik bilgiyle eğitim vermeyi önceliklemiştir. Günlerce devam eden bu çalışmada İbrahim Tanrıkulu hoca mahreci öğrencinin ağzında yerleştirmek için adeta bir cerrahın ameliyat esnasında gösterdiği hassasiyet ile hareket etmiştir. Tabiri caizse harfin mahrecinin çıkış yerini öğrencinin ağzında buldurur, oraya dikişi atar ve kapatırdı.³⁶⁶ Mahrec veya sıfatı ihmal edilmiş her harf hocanın radarına mutlaka yakalanırdı. Harflerin her biri onun için hakkı kendisine emanet edilmiş birer kutsal emanet gibiydi. Herhangi bir ihlalde hemen müdahale eder, hiç affetmezdi.³⁶⁷

Kur'ân-ı Kerim'i sahih bir okuyuş ile okutabilmek için öncelikle harflerin düzgün ve yerinden çıkarılmasını önemseyen İbrahim Tanrıkulu, harfleri öğrencilere adeta müşahhas bir varlık gibi tanıttı. Her harfin bir hakkı olduğunu, hakkı teslim edilmeyen harfin hakkını alacağını ifade ederdi.³⁶⁸

Tâlim yaptırırken el işaretlerinden yararlanan İbrahim hoca, sınıfı veya öğrenciyi adeta bir koro şefi gibi yönlendirirdi. Medlerdeki çekme miktarı, idğâmlardaki tutma miktarı onun el işaretleri takip edilerek öğrenilirdi. İsti'lâ³⁶⁹ ve itbâk³⁷⁰ sıfatına sahip harfleri öğretirken dilin ağız içinde bulunduğu durumunu ve yükselmesini elleriyle tarif ederdi. Derslerinde her daim aktif bir profile sahip olan İbrahim hoca beden dilini çok iyi kullanırdı.³⁷¹ İbrahim Tanrıkulu hoca "Harf Tâlimi" bittikten sonra namaz dualarını tâlim ettirmeye başladı. Çalıştırdığı dualar sırasıyla şunlardı: Sübhaneke, Tahiyat, Salli-Barik, Rabbenâ Duaları, Kunut Duaları, Âmentü Duası. Söz konusu tâlim dersini genellikle hazırlık döneminde okutan İbrahim Tanrıkulu hoca 1980'li yıllarda hâfızlık

³⁶⁵ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

³⁶⁶ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

³⁶⁷ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

³⁶⁸ Günel, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).

³⁶⁹ Mehmet Ali Sarı, "Harf", *Harf* (İstanbul, ts.), 16/163-165. Arap alfabesine ait belli harflerin telaffuzunda dil gövdesinin üst damağa yükselme özelliğini belirten terim.

³⁷⁰ Sarı, "Harf", 16/163-165.

³⁷¹ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

yaptırması olduğu iki kız öğrencisinin tâlim eğitimini hâfızlık ezberlerini tamamlattırdıktan sonra yaptırmıştır.³⁷²

İbrahim Tanrıkulu Hoca Duhâ suresinden sonra gelen ve mufassal olarak adlandırılan sureleri hatim usulü tatbikatı çerçevesinde sure aralarında tekbir alarak tâlim yaptırmıştır. Hazreti Ali'ye atfedilen bir rivayette “Sen kur’ân okuduğun zaman kısa surelere gelince tekbir getir. Çünkü tekbir Allah’a karşı şükür ve sevgi, hatimin bittiğinin de ilanıdır.” Buyurulmuştur.³⁷³ Söz konusu surelerin aralarında tekbir getirmek hazreti peygamberden başlayarak günümüze ulaşan bir sünnettir.³⁷⁴ Tayyibe tarîkine göre bütün kıraat imamı bu surelerin aralarında tekbir alırlar.³⁷⁵ Burada bahsedilen tekbir sadece bir keredir. Cumhur-u kurrânın sünneti bu şekildedir. Tehlil eklenmesi İbn-i Kesîr’in vechidir. Tahmîd ise İbn-i Kesîr’in birinci râvisi Bezzî’nin rivayetidir. Selefin tatbikatına göre ise İhlâs sûresinden sonraki surelerde tehlil ve tahmid teberriken yapılmaktadır.³⁷⁶

Bu sureleri ezber olarak dinlerken harflerin mahreçleri, sıfatları, dudak tâlimi, tecvid kuralları tam olarak oturmuş şekilde kabul eder, aksi takdirde geçirmezdi. Sözü geçen sureleri başarıyla geçenlere otuzuncu cüzü ezberlettirirdi. O, bu safhada öğrencisinin ezber yapabilme yeteneğini de test etmiş olurdu. Bu bağlamda günde en az bir sayfa ezberleyen öğrencisini hâfızlığa başlatırdı.³⁷⁷

İbrahim Tanrıkulu hoca Tâlim derslerinde özellikle ağzın açılımı konusuna da önem vermiştir. Ağzın kısılarak okunmasına engel olmuş, gerektiğinde iki parmak girecek kadar ağzı açtırmıştır.³⁷⁸ Bu uygulama bilhassa fetha hareketlerinde alt çeneyi hafifçe aşağı bırakmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bilindiği üzere “fetha” açmak anlamına gelmektedir. Şayet fetha harekede ağız olması gerekenden daha az açılırsa fethanın sesi bozulup beyne ve imale sesine benzeyebilir.³⁷⁹

³⁷² Günel, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

³⁷³ İbnü'l- Cezerî, *en-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l- 'aşr'*, 1345, 2/408.

³⁷⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 360-369.

³⁷⁵ Havuz, *Usûlî ve ferşî ihtilaflar açısından Âsım Kırâatı (Şu'be ve Hafs rivâyeti)*, 316.

³⁷⁶ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 52.

³⁷⁷ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 54.

³⁷⁸ Ekin, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

³⁷⁹ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 120.

2.1.4.2. Dudak Tâlimi

Tilâvet esnasında dudakların okuma usul ve kaidelerinin gerektirdiği şekilde hareket etmesine dudak tâlimi denir.³⁸⁰ Dudak tâlimi harflerin seslerini harekeli halleri, sakin halleri, şeddeli halleri, medli halleri ve idğâm edildikleri hallerde doğru bir şekilde telaffuz etmeye yarayan bir eğitim olarak bilinmektedir. Bu bağlamda okuyuş esnasında ağız ve dudakların hareketlerini usul ve kaidelerine uygun olarak yapmak tilâvetinin adabı olarak nitelenmiştir.³⁸¹ Cumhuriyetin ilk yıllarında (1375/1955) bir tecvid kitabı kaleme alan hâfız ve hânende Ali Rıza Sağman'a (ö.1965) göre dudak tâlimine riayet etmeden okumak tecvit nizamlarına saygısızlık olarak nitelendirilmiştir.³⁸²

Kur'ân-ı Kerim okunurken dudakların ve ağzın durumları ile alakalı eski kaynaklarda bir takım izahlar bulunsa da geniş açıklamalar ve örneklendirmeler içeren dudak tâlimi başlıklı müstakil bir konuya rastlanmamaktadır. Bununla birlikte aynı dönemde tâlim okutan hocaların bu derslerde dudak tâlimine dikkat ettikleri ve öğrencilerine kendileri Kur'ân okurken ağız hareketlerini iyi takip etmelerini istedikleri bilinmektedir. Dudak tâlimi konusunun tecvit kitapları arasında ilk defa Ali Rıza Sağman'a ait "*İlaveli Sağman Tecvidi*" adlı eserde yer aldığı söylenebilir. Müteakip dönemde telif edilen tecvid Kitaplarında Ali Rıza Sağman kaynak gösterilerek dudak tâlimi bir başlık olarak literatüre girmiştir.³⁸³

Hem İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü hem de onun devamı olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Kur'ân hocalığı yapmış olan Prof. Dr. İsmail Karaçam'a göre harekenin sıhhatli okunuşunda ağzın aldığı durum çok önemlidir. Çünkü ağzın durumu ve şekli harekenin kalıbı demektir. Şayet ağzın aldığı durum okunacak harekeye uygun değilse harfin sesinin doğru çıkması mümkün değildir.³⁸⁴ 1950-1960'lı yıllarda İstanbul'da Kur'ân-ı Kerim eğitiminde öne çıkan hocaların bir kısmı dudak tâlimi eğitimi verirken bazıları dudak tâlimi okutmamışlardır. Dudak tâlimini okumak isteyen öğrenciler bu özellikleriyle öne çıkan hocalara müracaat etmişlerdir.³⁸⁵ Bu bağlamda Reisü'l-Kurrâ Abdurrahman Gürses hocaefendi dudak tâlimi eğitimi üzerinde üzerinde durmamış olsa da onun dudak tâlimi kurallarına vakıf

³⁸⁰ Davut Kaya, *Delilleriyle Açıklamalı Kur'ân Öğretmeni* (Ankara: Sefa Yayıncılık, ts.), 175.

³⁸¹ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 117.

³⁸² Ali Rıza Sağman, *İlaveli Sağman Tecvidi* (İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1958), 38.

³⁸³ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 118.

³⁸⁴ İsmail Karaçam, *Kur'ân Tilavetinin Esasları*, 119.

³⁸⁵ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 131.

olduğu, uygulayanları takdir ettiği ve bazı talebelerini buna yönlendirdiği bilinmektedir.³⁸⁶

İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde kıraat ve tâlim hocalığı yapmış olan Ramazan Pakdil hoca bu konuda detaylı bir araştırma sürecine girdiğini, bu inceleme ve araştırmalardan sonra öğrencilerine dudak tâlimi okuttuğunu söylemektedir. Bu husus ile alakalı olarak Prof. Dr. İsmail Karaçam, Dr. Mehmet Ali Sarı, Mustafa Demirkan, Dursun Taş, Enver Ceylan, İbrahim Tanrıkulu ve Recep Çalışkan adlı hocalar ile müzakere ederek dudak tâliminin kıraat eğitiminde uzun yıllardır okunan ve tevarüs edilen bir uygulama olduğu kanaatine varmış ve öğrencilerine okutmuştur.³⁸⁷

Günümüzde Kur'ân-ı Kerim eğitimi yanında musiki çalışmaları ile öne çıkan İlhan Tok hoca da Kur'ân-ı Kerim okuyuşu sırasında uyulması gereken dudak hareketlerinin Rasulullah'tan tevatüren geldiğini vurgulamış, bundan dolayı da öğrencilerine dudak tâlimi eğitimi vermiştir.³⁸⁸

Bu izahlardan sonra İbrahim Tanrıkulu hocanın dudak tâlimi eğitimine gelecek olursak; İbrahim hoca derslerinde dudak tâlimi üzerinde ehemmiyetle durmuştur.³⁸⁹ “Kur'ânı Okuma Usul ve Esasları” adlı tecvid kitabında dudak tâlimi ile alakalı başlık altında konu ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Dudak tâlimi denilince ilk olarak mahreç bölgeleri dudak olan (ب), (م), (و) yani Be, Mim ve Vav harfleri ile ötre hareke, işmam ve idğâm gibi konuların akla gelmekte olduğunu belirtmiştir. Ötre harekenin telaffuzu sırasında dudakların tazyik olmaksızın rahat bir şekilde tam olarak ileri gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sonrasında idğâm³⁹⁰ ve iklab³⁹¹ gibi tecvit kuralları bağlamında ortaya çıkan bazı kelimeleri telaffuz ederken dudakların durumu ne alakalı açıklamalarda bulunmuştur. Bu kelimeler şunlardır:

(الله) Allahümme kelimesindeki idğâmda müdğâmün fih olan ikinci mim üstün olduğundan dudaklar (و) He harfinin ötresi söylendikten sonra hemen geri çekilir ve mim harfinde gerçekleşen tutma dudaklar gerideyken yapılır.

³⁸⁶ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 132.

³⁸⁷ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat"*, 132-135.

³⁸⁸ Çelik, *Hâfız İlhan tok ve Kur'ân Eğitimindeki Yeri*, 99.

³⁸⁹ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

³⁹⁰ Mehmet Ali Sarı, “İdgam”, *İdgam* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 21/471-472.

³⁹¹ Ahmet Madazlı, “İklâb”, *İklâb* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/27.

(جَدُّكَ) Ceddük kelimesinde ise (ج) Cim harfi (د) Dal harfine şedde ile tutturulunca dudaklar hemen öne gıtmelidir.

(قَوْمًا بُورًا) Kavmen Bûra tamlamasında iklâb kuralından mütevellit yapılan tutma dudaklar geride iken yapılır. Tutma müddeti tamamlandıktan sonra dudaklar öne götürülerek (ب) Be harfinin ötresi telaffuz edilir.

(لَيُبَدِّلَنَّهُ) Leyünbezenne kelimesi üstteki örneğin zıttıdır. Yani tutma dudaklar ileride iken gerçekleşir. Be harfi dudaklar hemen geri çekilerek telaffuz edilir.

(هُم بِه) Hüm bihi kelimesinde de kural aynıdır. Yani tutma dudaklar önde iken gerçekleşir. Be harfine geçildiğinde dudaklar hemen geri çekilmelidir.

(وَلَكُمْ) Ve Leküm kelimelerinde ve benzerlerinde vakıf yapıldığında dudaklar ses bitene kadar geriye alınmamalı, önde kalmalıdır.

Ayet sonlarında da aynı kural geçerlidir. Ayetin son harfinden önce bulunan harfin harekesi şayet ötre ise, kelimenin son harfinde ses bitene kadar dudaklar ötre harekede olduğu şekliyle kalmalı ve geri çekilmemelidir.³⁹²

İbrahim Tanrıkulu'nun "Kur'ân'ı Okuma Usul ve Esasları" kitabında dudak tâlimi başlığı altında bu bilgiler ile yetinilmiştir. Buna mukabil başka tecvit kitaplarında dudak tâlimi konusunun daha teferruatlı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. "Kur'ân Öğretmeni" adlı kitapta dudak tâlimi konusu harekeli kelimelerde, sakın harflerde, idgam, iklab gibi tecvit kurallarında dudakların durumu gibi birtakım başlıklar altında incelenmiştir. Bu bilgilere bir de tablo eklenmiştir.³⁹³ Başka bir güncel tecvit kitabında ise dudakların harekeli harflerde, sakın harflerde, şeddeli ve idgamlı kelimelerdeki durumunun yanında hareketler arası geçişlerde dudakların durumu detaylı bir şekilde anlatılmıştır.³⁹⁴ Söz konusu kitaplarla karşılaştırıldığında İbrahim hocanın dudak tâlimi konusunda teorik bilgidan çok pratik uygulamaları öncelediği anlaşılmaktadır.

Harflerin telaffuzu esnasında yüzde mimik oluşmamasını önemseyen İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencilerini ayna ile çalıştırmayı öncelemiştir. Bu safhada

³⁹² Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 53.

³⁹³ Kaya, *Delilleriyle Açıklamalı Kur'ân Öğretmeni*, 175-180.

³⁹⁴ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve "Kıraat*, 120-126.

öğrencilerinden ayna karşısında çalışmalarını isteyen İbrahim hocanın sınıfındaki her öğrenci bundan dolayı kalemlğinde küçük bir ayna bulundurmuştur.³⁹⁵

İbrahim Tanrıkulu Hoca Anadolu coğrafyasından geniş bir yelpazede talebe çeşitliliğine yer vermiştir. İstanbul'a getirdiği bu talebelerin kendi ağız yapıları ve şivelerinin gereği Kur'ân kıraatinde yaşanan uyumsuz sesleri gidermeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda İstanbul tavrını (ağzını) esas alan bir eğitim usulünü benimsemiştir.³⁹⁶

Onun tâlim usulüne göre okuyuş esnasında okuyucunun ağız ve yüzü şekil değiştirmemeli, gereksiz hareketler görülmemelidir.³⁹⁷ Dudak tâlimi dersinde en çok üzerinde durduğu husus dudakların sadece ötre harekede ve vav harfinin mahrecinde öne meyletmesi gerektiği konusudur. Diğer harflerin telaffuzunda dudak hiçbir zaman öne hareket etmemelidir.³⁹⁸ İbrahim hoca kimi okuyucularda rastlanan (ر) Ra harfinin kalın okunduğu yerlerde ve (ش) Şin gibi bazı harflerde dudakları öne götürme durumunu tasvip etmemiştir.

İbrahim Tanrıkulu hoca tâlim dersinde ağzın açılımı konusuna da önem vermiştir. Ağzın kısılarak okunmasına engel olmuş, gerektiğinde iki parmak girecek kadar ağızı açtırmıştır. Bu bağlamda her öğrencinin ayna karşısında çalışmasını önemsemiştir.³⁹⁹ İbrahim Tanrıkulu hoca abartılı ve yersiz ses kullanımını hoş karşılamamış, her zaman dingin ve huzur veren bir okuyuş seyrini benimsemiş, öğrencilerine de bu tavırda okumalarını salık vermiştir.⁴⁰⁰

2.1.5. Tecvid Öğretimi ve Uygulamaları

Tecvid, sözlükte “bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, onu süslemek” anlamına gelir. Tecvîd kelimesi için “ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri mahreçlerinden çıkarmak”, “Kur'ân harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim”, “Kur'ân-ı Kerîm'i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edip vakıf, vasıl, sekte vb.

³⁹⁵ Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

³⁹⁶ Fâzıl Âşıkkutlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 25.05.2025).

³⁹⁷ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

³⁹⁸ Asuman Tanrıkulu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

³⁹⁹ Ekin, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

⁴⁰⁰ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakin, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

tilâvet kurallarına uyarak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim” gibi tanımlar yapılmıştır. Tecvid ilmi nazarî bilgilere dayanmakla birlikte onun pratik ve sanat yönü ön plana çıkmaktadır.⁴⁰¹

Kur’ân-ı Kerim tecvid ile indirilmiş olmasına rağmen ilk dönemlerde bu hususta yazılmış bir esere rastlanmamaktadır. Tecvidin müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, hicrî III. yüzyılın ikinci yarısı ile IV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleşmiştir. Bu durum söz konusu tarihe kadar Kur’ân-ı Kerim’in tecvidsiz olarak okunduğu anlamına gelmemektedir. Netice itibariyle Kur’ân-ı Kerim ilk muhataplarından itibaren tecvid ile okunarak nesilden nesile öğretilmiştir.⁴⁰²

Bu kısa bilgilendirmeden sonra İbrahim Tanrıkulu hocanın tecvid öğretim usulü hakkında bazı bilgiler vermek, tecvid öğretim anlayışı ve usulüne ilişkin genel bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

İbrahim Tanrıkulu hoca tecvid dersini İbnü’l-Cezeri’nin “Mukaddime” adlı eserinden faydalanarak edinmiş olduğu müktesebatı ile öğrenciyi teorik bilgiye boğmadan kısa ve öz şekilde işlemiştir. Söz konusu eserde bulunan “Tecvidi Bilmek Babı” başlıklı bölümde bulunan ilk beyit İbrahim hocanın eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır ki beyit şöyledir:

وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَّازِمٌ
مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ أَثِمَ

*Tecvidi almak (okumak) farzı ayındır. Kim Kur’ân-ı Kerim’in tecvit kaidesine riayet etmez ise (Kur’ân okuyuşu doğru olmazsa) günahkârdır.*⁴⁰³

Bu beyte istinaden İbrahim Tanrıkulu hoca Kur’ân-ı Kerim’i tecvidsiz okumanın ve okutmanın günah olduğunu her fırsatta söylemiş, kalfalığını yapan öğrencilerinden bu konuda dikkatli olmalarını istemiştir. Hatalı okuma durumunda hocanın vebalinin öğrenciden daha fazla olduğunu vurgulamıştır.⁴⁰⁴

İbrahim Tanrıkulu hocanın 1999 yılında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından basılan bir tecvid kitabı mevcuttur. Kendisi tecvid öğretiminde mevcut

⁴⁰¹ Abdurrahman Çetin, “Tecvid”, *Tecvid* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/253-254.

⁴⁰² Çetin, “Tecvid”, 40/253-254.

⁴⁰³ *Mukaddime-i Cezerî*, 36.

⁴⁰⁴ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

bulunan tecvid kaynaklarından yararlanmamakla birlikte yeni başlayan öğrenciye daha çok giriş seviyesinde bir öğretim uygulamıştır.⁴⁰⁵

İbrahim hocanın öğrencilerinden olup daha sonra kalfalığını da yapmış bulunan Müzeyyen Cesur Özkoçak bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*Yüzüne çalışırken tecvitten çok fazla bir şey bilmezdim ama çok güzel kur’ân okurdum.*” Buna göre İbrahim hoca tecvid kurallarını ve mahreçleri ilk olarak pratikte uygulatmış sonrasında teorik bilgileri vermiştir.⁴⁰⁶

Onun tecvid öğretim usulünü şu şekilde özetleyebiliriz: Fâtiha Suresi ve Bakara Suresinin ilk beş ayetini okuttuktan sonra Kur’ân’ın ikinci sayfasından yani Bakara Suresi altıncı ayetten on altıncı ayete kadar mükemmel okuyacak hale gelene kadar çalıştırmıştır. Bu sayfayı düzgün bir şekilde okuyan kişinin bütün Kur’ân’ı aynı şekilde okuyacağını savunmuştur.⁴⁰⁷ İdğamlardaki tutmanın ve ölçülerinin nasıl yapılacağı, peltek harflerin yerinden okunması, meddi tabiinin miktarı, hükmü’r-ra, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, izhar, ihfa, vakıf kuralları gibi pek çok tecvid kaidesine burada değinmiştir.⁴⁰⁸ Söz konusu sayfada sekte hariç bütün tecvid kurallarının uygulamasını göstermiştir. Günlerce süren bu çalışma için grubun durumuna göre iki veya bazen üç hafta süre ayırmıştır. Bu zaman zarfında söz konusu ayet aralığında tâlim usulü ile okutmuş, bütün mahreç, tecvid kurallarının tamamına yakınına burada öğretmiştir.⁴⁰⁹

Yukarıda anlatılan bu uygulama çok faydalı ve öğrenciyi geliştiren bir metot olarak görülmüş, İbrahim Tanrıkulu hocanın öğrencileri bu metodu uygulamış ve meyvelerini almışlardır.⁴¹⁰

İbrahim Tanrıkulu’nun tecvit kitabında bulunan med konuları kısmında Med ölçülerini tespit eden diğer tecvit kitaplarının verdiği ölçülere muhalif olarak Meddi Muttasıl’ın 2-3-4-5 elif miktarı ve Meddi Munfasıl’ın 1-2-3-4 elif miktarı meddedildiği belirtilmiştir. Söz konusu med miktarına kaynak olarak takrib uygulaması gösterilmiş ve

⁴⁰⁵ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

⁴⁰⁶ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

⁴⁰⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

⁴⁰⁸ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 54.

⁴⁰⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

⁴¹⁰ Dağıstani, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

Asım kıraatinin Hafs rivayetinde Meddi Muttasıl'ın 1-2-3-4-5 elif meddedildiği ifade edilmiştir.⁴¹¹

İbrahim Tanrıkulu hoca tenvin ve sakın nun'un bulunduğu her yerde mutlaka bir tecvid kuralı bulunduğunu ifade ettikten sonra tenvin ve sakın nun ile alakalı bölümde bulunan konuları teker teker izah etmiştir. Sonuç olarak bu bölümü şu şekilde özetlemiştir: Tenvin ve sakın nun'un on beş harf ile yanaşmalı (ihfa), altı harf ile ayrışmalı (izhar), üç harf ile kaynaşmalı (idgâm), bir harf ile dönüşmeli (iklâb) alakası vardır.⁴¹²

İbrahim Tanrıkulu'nun idgâm konusundaki açıklamaları tecvid kitabı ile karşılaştırıldığında öğrencilerinin notlarında bulunan idgâm bahsinin kitapta bulunanlardan daha detaylı bir anlatıma sahip olduğu görülmüştür.⁴¹³

“İdgâm'ı, mudgamın mudgamun fih'te gizlenmesidir.” şeklinde tarif etmiştir. “İdgâm'ın Tanınması” başlığı altında idgam yapılabilmesi için idgâmın unsurlarından birincisi olan “mudgâm”ın harfi med olmaması gerektiği, misliyet, cinsiyet, kurbiyet gibi sebeplerin bulunması gerektiği şeklinde gerekli iki şart ortaya koymuştur. Bu açıklamalardan sonra idgâmı ikiye ayırmıştır. Bunlardan birincisi idgâm-ı kebir olup idgâmın iki unsuru olan müdgâm ve müdgâmün fihin ikisinin de harekeli olduğu halde yapılan idgâm olarak tanımlamıştır. Diğerisi ise İdgâm-ı sağır'dır ki tecvid kitaplarının idgâm bablarında zikredilen idgâmların hepsi bu idgâm kategorisine girer.

İbrahim Tanrıkulu İdgâmları uygulamaları bakımından da iki gruba ayırmıştır. Buna göre Tam İdgâm'ı müdgâm'ın müdgâmün fih'te zat ve sıfatı ile gizlenmesi olarak tanımlarken Nakıs İdgâm'ı ise müdgâm'ın müdgâmün fih'te zatı ile gizlenip, sıfatı ile gizlenememesi şeklinde tanımlamıştır. İdgâmın kıyaslanması başlığında bazı kelimelerde bulunan idgâmları kalınlık incelik yönünden açıklamıştır.⁴¹⁴ Bütün bu tanım ve tasniflere genel olarak bakıldığında İbrahim Tanrıkulu hocanın idgâm bahsini diğer tecvid kitaplarına göre daha detaylı bir şekilde ele aldığı anlaşılmaktadır.

İbrahim hoca ders anlatırken çoğunlukla konuları maddeler halinde ve özet şeklinde anlatmış, kimi zaman çizdiği tablolar ile görsel hâfızaya yönelmiş, kimi zaman da kafiyeli ifadeler kullanarak akılda kalıcı olmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda kalkale

⁴¹¹ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 22.

⁴¹² Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 34.

⁴¹³ Karadeniz, "Kur'ân Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

⁴¹⁴ Kaya, *Delilleriyle Açıklamalı Kur'ân Öğretmeni*, 129.

eğitimi şü dikkat çekici maddelerle anlatmıştır: Kalkaleyi 4 şeyden korumak gerekir; Hemzeden yani kalkale yaparken vakıftan sonra fazla bir hemze telaffuz etmekten; Harekeden yani kalkale sırasında sakın okunması gereken harfe üç harekeden birini vermekten; Şeddeden yani kalkale sırasında harften geç ayrılmaktan; Mübalağadan yani sakın olan kalkale harfi üzerinde sesi gereğinden fazla patlatır bir şekilde kullanmaktan.⁴¹⁵

Yukarıda yapılan izahlardan sonra İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın yaptığı eğitimin nitelikli olması adına bazı ilkeler benimsemiş olduğu görülmüştür. Bu ilkeleri; mahreç ve sıfat eğitimi üzerinde hassasiyet gösterme, tecvit kuralları hususunda sadece gerekli bilgiyi vererek çok fazla teknik detaya girmeme, koro halinde ve tek tek yüzüne okuma üzerinde ehemmiyetle durma, hazırlık sınıfında ezber yaptırma konusunu ikinci plana bırakıp öncelikle yüzüne okuyuşu seri ve yanlışsız hale getirmeyi hedefleme şeklinde sıralamamız mümkündür.⁴¹⁶

2.1.5.1. Hâfızlığa Başlatma

Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu Hoca yukarıda sıralanan merhalelerden sonra Kur'ân okumaya yönelik hiçbir kaideyi es geçmeden bir buçuk dakika ile iki dakika arasında bir Kur'ân-ı Kerim sayfasını yüzüne olarak yanlışsız okuyabilen öğrencisini deneme ezber sürecine geçirmiştir. Öğrencinin bu seviyeye gelebilmesi için bir hatim tahkik usulü bir hatim tedvir usulü bir hatim de hadr usulü okuma yaptırmıştır. Bazı gruplarda ise ilk on cüzü tahkik usulü, orta on cüzü tedvir usulü son on cüzü de hadr usulü ile okutarak hatim yaptırmıştır. Öğrenci gruplarının seviyesine bağlı olarak üç hatim ile on hatim arasında değişiklik gösteren birkaç hatim yaptırmıştır.⁴¹⁷ Sonrasında öğrenciden günde beş cüz okumak suretiyle Kur'ân-ı Kerim'i altı günde hatmetmesini istemiştir. Yedinci güne gelindiğinde dakika tutarak iki dakikada en fazla iki zelle ile sayfayı okuyabilen öğrenciyi başarılı kabul etmiş ve ezber deneme dönemine başlatmıştır.⁴¹⁸ Hatasız bir şekilde okuma yeteneğini kazanan öğrenci artık müfredat ezberleri dediğimiz Yasin, Mülk, Nebe, Fetih, Rahman gibi bazı süreleri ezberlemeye başlayabilirdi. İbrahim hoca bu dönemde hem öğrencisinin ezber yapabilme kapasitesini

⁴¹⁵ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 40.

⁴¹⁶ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

⁴¹⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

⁴¹⁸ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

ölçmüş hem de belli başlı sureleri ezberletmiştir. Ezberleyemeyen öğrenciyi hâfızlık sınıfına başlatmamıştır.⁴¹⁹

İbrahim Tanrıkulu hoca iki dönem hazırlık eğitimini bitiren öğrencileri ileri seviye, orta seviye ve zayıf seviye grubu olarak üç gruba ayırmış, bunlar içerisinde zayıf olanları elemiştir. Kalan iki seviye grubundaki öğrencilerin yaz döneminde sıkı bir yüzüne eğitim almak şartıyla hâfızlık yapmak üzere kursta kalmalarını uygun görmüştür. Söz konusu merhaleye geçildiğinde İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencinin Kur'ân eğitimi yanında çalışma disiplini ve ezber kabiliyetini de gözlemlemiştir. Bu çerçevede onun hâfızlık öğrencisi seçimini biri sene sonunda, biri de yaz dönemi yoğunlaştırılmış eğitimin sonunda olmak üzere iki kademeli olarak yaptığını söyleyebiliriz.⁴²⁰

İbrahim hoca hâfızlığa seçeceği öğrencilerin küçük yaşta olmasına özen göstermiştir. Kız veya erkek ayırt etmeksizin sadece ilkokulu bitirenleri hâfızlık öğrencisi olarak kabul etmiş, on beş yaşını geçen öğrencileri kursa kabul etmemiştir. Bunun sebebi olarak da yaş ilerledikçe ezber yeteneğinin azaldığını düşünüyor olması gösterilebilir.⁴²¹

Burada değinmeden geçemeyeceğimiz bir husus var ki o da hâfızlık öğrencisi olarak kabul edilme şartlarından bir diğerinin öğrencinin edebe ve kursun kurallarına aykırı davranışlarının bulunmaması şartıdır. İbrahim Tanrıkulu hoca bu konu üzerinde de ehemmiyetle durmuştur. Buna göre hâfızlık eğitimine başlatacağı öğrencide şu üç özelliğe dikkat ettiği söylenebilir: Kur'ân-ı Kerim'i yüzüne okumasının kurallara uygun, hatasız ve seri olması, günde bir sayfa ezber yapabilme kapasitesine sahip olması ve öğrencinin edebe aykırı davranışlarının bulunmaması ve kursun kurallarına uymasındır.

İbrahim Tanrıkulu 1989 yılında Suadiye Tuba Kız Kur'ân Kursu'nda hâfızlığa seçeceği öğrencileri farklı bir yöntemle seçmiştir. Bu yıllarda ezber dönemine seçilecek öğrencilerin derslerine kendisi girmediği için farklı bir usul belirlemiştir. Bütün sınıflardan hâfızlık yapabilecek kapasiteye sahip ve istekli olan öğrenciler getirilerek İbrahim hocadan seçim yapması istenmiştir. Öncelikle bir Kur'ân sayfasını iki dakika

⁴¹⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

⁴²⁰ Dilbaz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).

⁴²¹ Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

gibi bir sürede hatasız okuyabilen öğrencilere üç-beş sıra deneme ezberleri vermiş ve bu esnada saat tutarak kaç dakikada ezber yaptıklarını ölçmüştür. Bu yöntemle seçilen öğrenciler hâfızlık sınıfına alınmıştır. Onun değişiklik gösteren bir uygulaması da şu şekildedir: 1980’li yıllarda özel olarak hâfızlık yaptırdığı iki öğrencisinden aldığımız bilgilere göre İbrahim Tanrıkulu hoca ezbere başlatmadan önce tâlim ve tecvit çalışması yaptırmamıştır. Adı geçen öğrencilerde yapılması gereken düzeltmeleri ders aldığı esnada yapmayı tercih etmiştir. Bilakis hâfızlık bittikten sonra “Evet şimdi Sübhanekeden başlayabiliriz”, diyerek tâlim dersine başlamıştır.⁴²²

2.1.5.2. Hâfızlık Sürecini Yönetme

İbrahim Tanrıkulu hoca hâfızlık eğitiminde kıraat eğitiminde olduğu gibi geleneksel yöntemi tercih etmiştir. Öğrencileri tek tek hâfızlığa başlatmak yerine grup halinde hazırlayarak toplu halde hâfızlığa başlatan İbrahim hoca, bunun için çoğunlukla çarşamba gününü tercih etmiştir. Hazırlık eğitiminde kazandırdığı sahîh okuyuşu ihmal etmeden hadr ölçülerinde ve hiçbir tecvid kuralının ihmal edilmediği sağlam bir okuyuş disiplini kazandırdıktan sonra yani dört ila altı dönüş ders aldıktan sonra bu grubu kursta bulunan diğer hocaların sınıflarına yönlendirmiştir. Bu safhada kendisi başka bir yüzüne grubu okutmaya başlamıştır.⁴²³

Bilindiği gibi klasik hâfızlık sisteminde her cüzün son sayfaları ezberlenerek otuzuncu cüze kadar gelinir ve buna “dönüş” adı verilir. Akabinde tekrar birinci cüze dönülerek başlangıçta ezberlenen sayfaya ilaveler yapılarak dönüşler tamamlanır. Hâfızlığı bitirme süreci tamamen öğrencinin kapasitesi, sabrı ve istikrarlı oluşu ile alakalı bir durumdur. Bu süreçte aileden alınan destek, yaşam koşulları, öğrencinin fiziksel ve psikolojik sağlık durumu, kursa uyumu gibi birçok etken belirleyici rol oynamaktadır. İbrahim Tanrıkulu hoca hâfızlık eğitiminin bir yılı hazırlık iki yılı da ezber ve tekrar (haslama, pişirme) olmak üzere toplamda üç yıl gibi bir sürede tamamlanmasını uygun görmüştür. Ezber yapmakta zorlanan ve söz konusu sürede bitirmesi mümkün görünmeyen öğrencileri hâfızlık dışındaki eğitim alanlarına yönlendirmiştir.⁴²⁴

⁴²² Günel, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).

⁴²³ Fâzıl Âşikkutlu, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 26.05.2025).

⁴²⁴ Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecî: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uygulama esaslarında bir yıl hazırlık üç yıl ezber olmak üzere dört yıl olarak belirlenen hâfızlık eğitimi süresi son yıllarda bir yıl hazırlık iki yıl hâfızlık olarak güncellenmiş ve hâfızlık kurslarına kayıt olan öğrencilere üç yıl eğitim hakkı tanınmıştır.⁴²⁵ Bu süre zarfında hâfızlığını tamamlayamayan öğrencilerin kursa kaydı gerçekleştirilememektedir. İbrahim Tanrıkulu hocanın hâfızlık eğitimi için öngördüğü süre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut uygulama esasları ile örtüşmektedir.

Onun görüşüne göre bir öğrencinin hatimi 34 günde bitmelidir. Bu süreyi geçen dönüşlerin çok randımanlı olmayacağını belirtmiştir.⁴²⁶ İbrahim Tanrıkulu hocanın hâfızlık eğitimi anlayışında hâfızın ders verdiği gün bayramıdır. Günümüzde bazı öğreticiler tarafından uygulanmakta olan tekrar temelli hâfızlık sistemlerini tasvip etmemiştir. Ders verdikten sonra bir birkaç gün önceki günün dersini tekrar vermesini istemek öğrenciye ilave bir yük bindirmek anlamına gelir.⁴²⁷ Bir diğer olumsuz etkisi de tekrarlı sistemin ertesi gün için hazırlanacak dersin zamanından çalmasıdır. Bu sistem ile hâfızlık öğrencisi tekrar dersini hazırlayıp okuma telaşından yeni dersine odaklanamamaktadır. Aynı zamanda öğrencinin günlük tekrarları kime dinleteceği hususu da cevap bekleyen bir başka soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle tekrar temelli sistem hem öğrenci, hem de hoca tarafından bakıldığında yorucu ve vakit kaybettiren bir uygulama olarak görülmektedir. Öğrencinin günlük vermesi gereken dersi hatasız ve akıcı bir şekilde okuyarak geçmesi ve ders vermeden geçen boş gününün bulunmayışı dönüşünü hızlı bitirmesi demektir. Bu da hâfızlıkta sağlamlığı getiren en büyük etkenlerden biridir. Çünkü öğrenci daha kısa sürede dönüş yaparak has sayfaları daha erken bir sürede görmüş olur ve kolaylıkla tekrar eder.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hâfızlık eğitimi programında “Ezberleme ve Ezberi Koruma Koruma ile İlgili Esaslar” başlığı altında ezberlenmesi gereken sayfanın daha kuvvetli olması için aşağıdan yukarıya doğru ezberlenmesi önemli bir husus olarak belirtilmiştir.⁴²⁸ Bu yöntemi benimseyenlere göre sayfanın aşağıdan yukarıya doğru parçalar halinde ezberlenmesi daha kalıcı yani sağlam olmaktadır. İbrahim hoca ise

⁴²⁵ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hâfızlık Eğitim Kursları Uygulama Esasları”, ts., 3.

⁴²⁶ Âşıkkutlu, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi”, (Görüşmeci Fatma Yetginakın: Ses Kaydı, Görüşme, 26.05.2025).

⁴²⁷ Kars, “Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi” (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

⁴²⁸ “Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı”.

öğrencilerine Kur'ân sayfalarını baştan sona doğru ezberletmiştir. Bu yönüyle söz konusu görüşte olanlara ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tavsiyesine katılmamaktadır.⁴²⁹

Hâfızlığa istidadı olmayan öğrencileri eleyerek farklı alanlara yönlendiren İbrahim Tanrikulu bu durumu kimseyi incitmeyecek şekilde ifade etme ve ikna kabiliyetine sahipti. Herkesin hâfız olamayacağını buna karşılık Müslüman ailelerdeki her çocuğun bir sene de olsa mutlaka Kur'ân Kursu'nda kalarak temel dini bilgileri ve sahih Kur'ân okuyuşunu öğrenmesini tavsiye ederdi.⁴³⁰

2.1.6. Ders Dinleme Usulü

İbrahim Tanrikulu hoca hazırlık eğitimi boyunca öğrencilerine edindirmiş olduğu sahih okuyuş seyrini ezber dönemine geçilip derslerin hız kazandığı, vaktin yetişmediği günlerde de muhafaza etmeyi önemsemiştir. Öğrencilerinin hâfızlık derslerini okurken ağız yapısının bozulmaması ve okuyuşun hızlanmaması hususunda özen göstermiştir.⁴³¹ İbrahim Tanrikulu dönüşlere başlattığı öğrencilerin ezberleyecekleri sayfaları yukarıdan aşağıya doğru ezberlettirmiştir.⁴³² Günümüzde bazı hocaların eğitimleri incelendiğinde hâfız öğrencilere sayfanın sonundan başına doğru ezber metodu uygulanmakla beraber bu metodun kolay bir metod olmadığı da görülmüştür. Hatta önde gelen İslam âlimlerinden Süyûtî'nin (ö. 911/1505) tertibi bozduğu için sayfayı aşağıdan yukarıya okuyarak ezberlemeyi haram olarak kabul ettiği aktarılmıştır.⁴³³ Bizim görüşümüze göre de sayfanın alt kısmının zayıf kalmaması adına uygulanan bu yöntemde sayfaların üst kısmının yani sayfa başının zayıf kalması muhtemel durumlar arasındadır.

İbrahim Tanrikulu hoca hâfızlık dersini alırken harflerin mahreç ve sıfatları bozulmadan net bir şekilde telaffuz edilmesini önclemiştir. Hadr usulünde ders alan İbrahim hoca med mertebelerinin, tutmaların, harflerin mahreç ve sıfatlarının ihmal edilmesini hoş karşılamamış, hezreme usulü olarak adlandırılan bu okuyuşları asla kabul etmemiştir. Nitekim medd-i muttasılların en az iki elif, meddi munfasılların bir elif, meddi lazımların iki buçuk elif, meddi arızların bir elif, medd-i linlerin bir elif

⁴²⁹ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

⁴³⁰ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

⁴³¹ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

⁴³² Nuran Pehlivan, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrikulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

⁴³³ Nihat Temel, "Kur'ân Tâlimi ve Hâfızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2007), 48.

çekilmesi üzerinde önemle durmuştur.⁴³⁴ İdğâm edilen harflerde ise bir buçuk harf miktarı olarak tutma yapmayı esas almıştır. Onun eğitim usulünde med mertebeleri kendi aralarında ve tutma miktarları da kendi aralarında müsavi olması gerekmektedir. Örnek verecek olursak meddi muttasıl bir satırda iki elif miktarı uzatırken başka bir satırda iki buçuk elif ya da iki elifin altına düşen miktarlarda olmamalıdır. Meddi tabii hiçbir zaman bir elif uzatma miktarını aşmamalı ya da bir elif uzatma miktarının altında kalmamalıdır.

İbrahim Tanrıkulu hoca yukarıda anılan şartları da göz önünde bulundurmak suretiyle ezber kapasitesi yüksek olan öğrencilere daha fazla ezber sayfası vermiş, kapasitesi düşük olanlara ise sadece bir ezber sayfası vererek hâfızlık sürecini en fazla iki yılda tamamlamayı hedeflemiştir.⁴³⁵ Ezber yapmakta zorlanan öğrenciye altından kalkamayacağı ödevler verilmesinin kişiyi bıktırması ve eğitimden soğutması kuvvetle muhtemeldir. Buna mukabil ezber yapma kapasitesi yüksek olan öğrenciye de yapabileceğinden az ödevler verilmesi o öğrenciyi tembelliğe ve yaramazlığa sevk edebilir. Bu açıdan bakıldığında İbrahim Tanrıkulu hocanın söz konusu yaklaşımının pedagojik açıdan uygun olduğu görülmüştür.

2.1.7. Galat Okuyuşları İşaretleme Tekniği

İbrahim Tanrıkulu Hoca hâfızlık yapan öğrencilerin farklı farklı Kur'ân-ı Kerim'lerden çalışmasını tasvip etmemiştir. Her öğrencisinin ezbere tek bir Kur'ân-ı Kerim ile başlayıp aynı Kur'ân-ı Kerim ile bitirmelerini öncelemiştir.⁴³⁶ Bu uygulamayla öğrencinin önceki dönüşlerde gerçekleşen hatalı okuyuşlar ve yapılan işaretlemelerin dikkate alınması ve düzeltilmesi hedeflenmiştir. İbrahim hoca yanlış telaffuz edilen kelimeyi bütünüyle çizmez, sadece o kelimenin içinde hatalı okunan harfi çizerdi. Sözelimi (ـ) Dal harfinin tersten görünüşünü andıran yahut virgüle benzeyen bir işaret ile hatalı harfi kaydırmaksızın işaretlerdi.⁴³⁷ Bu sayede öğrenci hatasını net olarak tespit eder ve onu düzeltme imkânı bulurdu. Uzun bir kelimenin altının tümüyle çizildiğini düşünürsek bu kelimeye hangi harfin hatalı olduğunu bulmak için çabalayan öğrencinin yanlışını düzeltmesinin vakit alacağı bilinmektedir. İşte bu sebeple İbrahim Tanrıkulu

⁴³⁴ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

⁴³⁵ Özkoçak, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).

⁴³⁶ Emine Öztöpal, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.04.2025).

⁴³⁷ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

Hoca hatalı okunan yerlere ayraç benzeri bir şekil atarak hatanın kelimenin hangi harfinde olduğunu net bir şekilde beyan edecek tarzda işaretleme kullanır, öğrencilerine de böyle yapmalarını sıklıkla tavsiye ederdi.⁴³⁸

İbrahim Hoca Kur'ân-ı Kerim'in zedelenmemesi adına kaleminin ucunun sivri olmamasına dikkat ederdi. Kur'ân-ı Kerimde bulunan harf, hareke ya da kelimeyi işaretlemek için yumuşak uçlu kurşun kalem kullanırdı.⁴³⁹

Hâfızlık ezberlerini alırken kurşun kalem ile çizilen galatları 1990'lı yıllarda kendisinde okuyan öğrencilerine asla sildirmezken,⁴⁴⁰ ilerleyen yıllarda (2011-2013) öğrenci yanlış okuyuşunu düzelttikten sonra bizzat silmiştir.⁴⁴¹ Bu uygulama İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın fikri sabit biri olmadığını, zamanın ve jenerasyonun değişmesi ile kendi uygulamalarında da değişiklikler yaptığını gösterir niteliktedir.

2.1.8. Kur'ân Okuma Usul ve Esasları Kitabı Hakkında Tanıtıcı Bilgiler

İbrahim Tanrıkulu Hoca kitabın önsöz kısmında kalıcı bir eser bırakmanın önemine vurgu yaparak, bu kitabı Kur'ân-ı Kerim okumaya ve okutmaya meraklı olanların ve meslektaşlarının faydalanması amacıyla yazdığını ifade etmiştir. Ayrıca merhum hocası Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocadan almış olduğu bilgileri gelecek nesillere aktararak hocasına karşı görevini yerine getirme düşüncesiyle yazdığını da belirtmiştir. Bununla birlikte kitabın kendi ifadesiyle "iddiası olmayan" mütevazı bir çalışma olduğunu vurgulamaktan geri durmamıştır.⁴⁴²

Üç bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Kur'ân-ı Kerim hakkında genel bilgiler, Kur'ân'ın kitap haline getirilmesi, istinsahı, kıraat ilminin tarifi, İbnü'l-Cezerî'nin hayatı ve kıraat ile ilgili eserlerinin tanıtımı yer almaktadır. Bu bölüm kıraat imamlarının, onların râvilerinin ve bu kişilere ait rumuzların bulunduğu bir tablo ile sona ermektedir.

İkinci bölüm üç kısma ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak yazarın "dil anlaşması" olarak adlandırdığı harflerin çıkış yerlerini anlatan on yedi mahreç yer

⁴³⁸ Demirkol, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.12.2023).

⁴³⁹ Taşpınar, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).

⁴⁴⁰ Karadeniz, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).

⁴⁴¹ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

⁴⁴² Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, Önsöz.

almaktadır. Sonrasında ağızda yer alan ve mahreç mahalli olan dişlerin dizilişini tanıtan şema eklenmiştir. Akabinde harflerin sıfatları, Kur’ân-ı Kerim harflerinin birbirine zıt olan sıfat-ı لازمeleri ve zıttı olmayan sıfat-ı لازمeleri şema halinde gösterilmiştir. İbrahim Tanrıkulu Hocanın kitabına büyük ölçüde kaynaklık eden İbnü’l-Cezerî’nin “Mukaddime” adlı eserindeki usul de böyledir. Harflerin mahreçlerinin hemen ardından harflerin sıfatları bahsi ele alınmıştır. İbrahim hoca İbnü’l-Cezerî’nin aksine Arap olmayan milletlerde harflerin sıfatları eğitiminin mahreçlerin öğretilmesinden hemen sonra değil, asgari bir cüz okunup ilerledikten sonra verilmesini uygun görmüştür.⁴⁴³

Bahsedilen bilgilerin ardından birinci kısımda med bablarına değinildikten sonra bütün med konularını içeren bir tablo ile bilgilerin kalıcı olması hedeflenmiştir.⁴⁴⁴ İkinci kısımda ise tenvin ve sakin nun sebebiyle ortaya çıkan tecvid kuralları ve idğâmın tanınması konusu üzerinde durulmuştur.⁴⁴⁵ Üçüncü kısma gelindiğinde bu bölümdeki tecvid kurallarının birinci ve ikinci kısımdaki kurallarda olduğu gibi müşterek özelliklerinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Nitekim birinci kısımdaki tecvid kurallarının ortak özelliği harf-i med ve sebab-i med’dir. İkinci bölümdeki kuralların ortak özelliği ise tenvin ve sakin nun’dur. Bu açıklamadan sonra “kalkale” başlığı altında kullanımda bulunan diğer tecvid kitaplarında yer almayan bir tasnife yer verilmiştir. Söz konusu tasnife göre kalkale ilk olarak gizli ve aşikâr kalkale olarak ikiye ayrılmış, aşikâr kalkale de vasıl hâlinde ve vakıf halinde şeklinde ikiye ayrılmıştır.⁴⁴⁶

Üçüncü bölüm Kur’ân-ı Kerim öğreticilerinin faydalanması için hazırlanan bir bölüm olarak dikkati çekmektedir. Bu bölümde ilk olarak Kur’ân-ı Kerim hattında Arap dil kurallarına muhalif olarak yazılan bazı kelimeler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Mesela bazı kelimelerdeki elif’in yazılmama sebebi, bazı kelimelerde yapılan idğâmların açılımı ve sebebi, bazı kelimelerin vasıl ve vakıf hallerindeki durumları, bazı kelimelerde zait olan olarak yazılan elif harflerinin sebebi gibi Kur’ân-ı Kerim hattında bulunan ve kural dışı gibi görülen kelimelerin tahlili yapılmıştır. Bunun yanında imâle ve teshîl gibi uygulamaların nasıl yapılacağı tarif edilerek bu uygulamaların mutlaka müşafehe yolu ile öğrenilmesi gereken kâideler olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 14.

⁴⁴⁴ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 20.

⁴⁴⁵ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 28.

⁴⁴⁶ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 39.

⁴⁴⁷ Tanrıkulu, *Kur’ân’ı Okuma Esasları*, 46.

Kitapta Kur'ân-ı Kerim okuyan herkesin bilmesi gereken istiâze ve besmele konusundan da bahsedilmektedir. Çalışmada Kur'ân okumaya başlarken istiâze yapmanın farz, besmele okumanın ise sünnet olduğu belirtilmiştir. Fâtiha Suresinin sonunda telaffuz edilen “amin” lafzını cehri okuyarak takip eden surenin evvelindeki besmeleyle bitişirmenin hatalı olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim’de yazılı bulunmayan bir ifadeyi sanki yazılı imiş gibi okumamak gerekmektedir.⁴⁴⁸

Bu açıklamalardan sonra “Eûzü Besmele Vücuhatı” konusu üçe ayrılarak şu şekilde incelenmiştir: Sure evveli besmele vücuhatı kıraat imamlarının cumhuruna göre dört vecih olarak belirtilmiş, ardından iki sure arası besmele vücuhatı üç vecih olarak söylenmiş ve son olarak da ayet evveli besmele vücuhatı iki vecih şeklinde belirtilmiştir.⁴⁴⁹

Elif ba’yı öğretme metodun başlığı altında Kur'ân öğreticilerine pratik ve faydalı bilgiler verilmiştir. Her lisanın alfabesinde yer alan harflerin farklılık arz edebileceği, bu farklılıkları aslına uygun bir şekilde öğrenmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim alfabesinin Latin harfleriyle öğretilmesinin yanlış olduğu önemle vurgulanmıştır.⁴⁵⁰

Kur'ân-ı Kerim hatim edilirken son surelerde uygulanacak usul başlığı altında hatim tatbikatı konusunda bilgiler yer almaktadır. “Duhâ Suresinin” sonundan itibaren “Nas Suresine kadar birer tekbir ile okunması gerektiği ifade edilmiştir. İhlas Suresinin hatim dışında sevap amacıyla yapılan okumalarla mükerrer okunabileceği, bunun dışında hatim bitirilme esnasında mükerrer okumanın caiz olmadığına işaret edilmiştir. Bu çerçevede İhlas Suresini bir sefer ve aralarında bir tekbir ile okumak gerektiği, mükerrer okumanın caiz olmadığı ifade edilmiştir.⁴⁵¹

İlerleyen kısımlarda dudak tâlimi konusuna yer veren İbrahim Tanrıkulu söz konusu eğitimin Kur'ân-ı Kerim okumanın tamamlayıcı bir kaide-i mühimmesi olduğunu belirtmiştir.⁴⁵²

Kitapta yer alan son başlık “Hıfza Çalıştırma Metodu” adını taşımakta ve “Hıfz Öncesi Çalışma ve Ezbere başlama” olarak iki alt başlık hâlinde ele alınmaktadır. Hıfz

⁴⁴⁸ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 48.

⁴⁴⁹ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 49.

⁴⁵⁰ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 51.

⁴⁵¹ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 52.

⁴⁵² Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 53.

öncesi çalışma başlığı altında hazırlık eğitimi verilirken takip edilecek usul anlatılmış, ezbere başlama başlığında ise hâfızlık öğrencisinin seçimi ve hâfızlık sürecinin ilerleme safhaları ele alınmış ve bununla kitap sona ermiştir.⁴⁵³

Kitabın paragraf aralarında sıklıkla notların, açıklamaların ve dikkat bölümlerinin yer aldığı görülmüştür. İbnü'l Cezerî'nin Mukaddime adlı eseri İbrahim Tanrıkulu hocanın tecvid kitabına büyük ölçüde kaynaklık etmiştir. Tecvit kaidelerinin tarifleri yapılırken bu eserden bazı beyitler Arapça haliyle alıntılanmıştır. Bunun yanı sıra Hamid b. el-Hac Abdü'l-Fettah el-Paluvî'ye (ö.1192/1778) ait Zübdetü'l-İrfan Fi Vücuhi'l-Kur'ân,⁴⁵⁴ Muhammed b. Muhammed Efendi'nin Umdetü'l-Hallan Fi İzahı Zübdetü'l-İrfan, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Ed-Dimyati El-Benna'ya (ö. 1117/1705) ait İthaf-u Fudalâi'l- Beşer Bi'l-Kıraati'l-Erba'a Aşer⁴⁵⁵ gibi kaynaklardan alıntılar yapılmıştır. Ayrıca Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a ait Hak Dini Kur'ân Dili tefsiri,⁴⁵⁶ Şehabeddin Mahmut el-Âlusi'nin Ruhu'l Meani⁴⁵⁷ tefsiri kitabın kaynakları arasındadır. Yine Mizanü'l Huruf ve Kaffe-i Müslimin İçün Şifâu'l Ebdân El-Müsemma bi'l Mizan adlı eserden de istifade edilmiştir.⁴⁵⁸

“Kur'ân'ı Okuma Usul ve Esasları” adlı bu eser bütün hayatını Kur'ân eğitimine adanmış bir Şeyhü'l-Kurrâ'nın derin tecrübelerinden ortaya çıkan, çok faydalı bilgiler içeren bir kitaptır. Müellifin önsözünde de belirttiği üzere “iddiası bulunmayan”, konuşma dilinde yazılmış, akademik üsluptan uzak bir eserdir. Kitabın baskıdan kaynaklı bazı hatalı yazımları da bulunmaktadır. Kitabını tekrar basıma hazırlama isteğini sık sık dile getiren İbrahim hocanın ömrü buna vefa etmemiştir. Anılan eser elimizde mevcut olup, eserin bazı kısımlarının tashih edilmeye muhtaç olduğu görülmüştür. Öte yandan öğrencilerinden bazılarının bu konu ile ilgili çalışma içerisinde olduğu bilgisi de bize ulaşmıştır.⁴⁵⁹

3. HÂFİZLİĞİ KORUMA METODU

İlahi kitaplar arasında Kur'ân-ı Kerim dışında müntesipleri tarafından bütünüyle ezberlenen başka bir kitap bulunmamaktadır. Bu yönüyle Kur'ân-ı Kerim satırlarda

⁴⁵³ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 54.

⁴⁵⁴ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 22.

⁴⁵⁵ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 43.

⁴⁵⁶ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 38.

⁴⁵⁷ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 43.

⁴⁵⁸ Tanrıkulu, *Kur'ân'ı Okuma Esasları*, 38.

⁴⁵⁹ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

korunduğu kadar sadırlarda da korunmaktadır. Nitekim konuyla ilgili âyetlerde bu hakikat şöyle ifade edilmektedir: “Muhakkak ki Kur’ân’ı biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız.”⁴⁶⁰, “Ona (Kur’ân’a), önünden de arkasından da batıl gelemes. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah katından indirilmiştir.”⁴⁶¹

Dini kaynaklarda Kur’ân-ı Kerim’i öğrenmek, öğretmek, hıfz etmek teşvik ve tavsiye edilmiş, bununla iştigal edenler övülerek taltif edilirken buna mukabil Kur’ân ilimlerine nail olduktan sonra onun kıymetini bilmemek ve onun ruhuna ters bir yaşantı içinde olmak da hoş karşılanmamıştır.

Hâfız olmak herkese nasip olmayan, bununla birlikte birçok emek ve beraberinde çeşitli zorluklarla elde edilen bir payedir. İki veya üç yıl gibi bir zaman zarfında olası zorluklar göğüslenerek hâfızlık süreci tamamlanabilir. Fakat hıfzı korumak ömür boyu devam eden bir yolculuktur. Bu sebeple ezberini muhafaza etmek isteyen kişinin hâfızlığın büyük bir nimet olduğunun bilincinde olması ve onu kaybetmeme gayretinde olması gerekir. Hâfızlığı muhafaza etmenin en kolay ve işlevsel yolu olarak onu meslek olarak edinmek görülebilir. Bu yol ile hem alana katkı yapılırken hem de hâfızlığa sarfedilen maddi manevi emekler de boşa gitmemiş olmaktadır.

Hiç şüphe yok ki büyük mükafatları celbeden amellerin mükafatları ne denli büyük, etkileyici ve değerli ise tam tersi bir tavır sergileme halinde ortaya çıkacak uyarıların da aynı oranda şiddetli olması beklenir.⁴⁶² Hz. Peygamber’in Kur’ân ile meşguliyeti özendirdiği ve taltif ettiği kadar ihmal etmek suretiyle ezberine aldıkları âyetleri unutanlara yönelik uyarı ve sakındırmalarda da bulunmuştur.⁴⁶³ Bu uyarılardan biri şöyledir: “Şu Kur’ân’ı hâfızanızda korumaya özen gösteriniz. Muhammed’in canını kudretiyle elinde Allah’a yemin ederim ki, Kur’ân’ın hâfızadan çıkıp kaçması bağlı devenin ipinden boşanıp kaçmasından daha hızlıdır.”⁴⁶⁴ Bu bağlamda İbrahim Tanrıkulu Hoca kendisi hâfızlığını her gün tekrar etmekle birlikte öğrencilerine de böyle yapmalarını tavsiye etmiştir. Bütün öğrencilerine ezberlerini günlük yaşamda otururken yürürken Kur’ân-ı Kerim’e ihtiyaç duymaksızın okuyacak seviyede muhafaza

⁴⁶⁰ el-Hicr 15/9.

⁴⁶¹ Fussilet 41/42.

⁴⁶² Dağ - Tetik, *Nüzül Dönemi Kur’ân Tarihi*, 166.

⁴⁶³ Dağ - Tetik, *Nüzül Dönemi Kur’ân Tarihi*, 167.

⁴⁶⁴ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 23; Müslim, “Müsâfirîn”, 231.

etmelerini öğütlemiştir.⁴⁶⁵ Bu yetkinliğe gelmenin yolu olarak da hâfızlık ezberlerini mutlaka namazlarda okumalarını tavsiye etmiştir. Nitekim kendisi imamlık yaptığı süre boyunca namazları hatimle kıldırmıştır.⁴⁶⁶ Araba yolculuklarında ve şehirlerarası seyahatlerinde yol boyunca Kur'ân-ı Kerim kıraati ile meşgul olmuştur. Kalfalarından aldığımız bilgilere göre İbrahim Hoca İstanbul'dan yola çıkarken Fâtiha Suresinden başlar, Trabzon'a gelene kadar hatimi bitirmiş olurdu.⁴⁶⁷ Günlük yaşamında, yürürken, her an her yerde Kur'ân-ı Kerim okumakla meşguldü. Adeta yürüyen Kur'ân-ı Kerim gibiydi.⁴⁶⁸

İbrahim Tanrıkulu hâfızlığın ezber dönemini bitiren öğrencilerini “haslama” denilen dönemde de dikkatle takip etmiş, sağlamlaştırma işini esasen bu dönemde yapmayı öncelemiştir. Öğrenci henüz ham sayfaları bitirmeden yoğun tekrar yaptırılmasını tasvip etmemiştir. Onun eğitim sisteminde dönüşler tamamlanmadan yani ham sayfalar bitmeden öğrencinin vermiş olduğu dersi belli aralıklarla tekrar tekrar dinlemek öğrenciye günlük dersinin dışında artı bir yük yüklemek olarak görülmektedir.⁴⁶⁹

Burada eski kaynaklarda yer alan bir tekrar sistemine değinmenin faydalı olacağı görüşündeyiz. Söz konusu sistemde bir konu veya bir ders işlendiği günden sonra birinci gün beş, ikinci gün dört, üçüncü gün üç, dördüncü gün iki ve beşinci gün bir olmak üzere toplam on beş defa tekrarlanırsa unutulmayacağı savunulmuştur.⁴⁷⁰

Diyanet İşleri Başkanlığının hâfızlık eğitimi programında geleneksel dönüşlü hâfızlık sistemin yanında tekrar temelli sistem yer almaktadır. Bazı kurslarda uygulanmakta olan tekrar temelli sisteme göre dönüşleri yakın olan öğrenciler üçer kişilik gruplara ayrılarak çalıştırılmaktadır. Öğrencinin hocasına arz ettiği dersi belli aralıklarla grubunda bulunan arkadaşlarına tekrar olarak dinletmesi gerekmektedir. Örnek verecek olursak; birinci tekrar bir saat sonra, ikinci tekrar 24 saat sonra, üçüncü tekrar 48 saat sonra hocaya dinlettirilir. Bundan sonra aynı cüz dördüncü tekrar olarak

⁴⁶⁵ Aydın, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).

⁴⁶⁶ Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

⁴⁶⁷ Hoş, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).

⁴⁶⁸ Şeyma Akça Balta, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 31.01.2025).

⁴⁶⁹ Öztopal, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.04.2025).

⁴⁷⁰ Zernûci, *Ta'limü'l-Müteallim*, 222.

7. gün, beşinci tekrar olarak 14. gün ve son olarak da 30. gün sonra hocası tarafından dinlendikten sonra bu cüzün tekrarları tamamlanmış olur.⁴⁷¹

Oldukça zahmetli ve vakit alan bir uygulama olarak gördüğümüz bu sistemde öğrencinin yeni bir ders hazırlamak için zamanı bir hayli daralmaktadır. Aynı şekilde sınıf hocasının iş yükü önemli ölçüde artmakta günlük derslerin yanında tekrar derslerinin dinlenip dinlenmediği hususunu kontrol etmesi gerekmektedir. Günlük dersini hazırlayan öğrencinin önceki günlerde vermiş olduğu cüzlerin tekrarlarını gün içinde yetiştirebilmek adına okuyuşunun hızlanması tehlikesiyle karşı karşıya kalması kaçınılmaz bir sonuç olarak görünmektedir.

İbrahim Hoca böyle bir uygulama yapmak yerine her gün ders verilmesine, dersin sağlamlığına ve hatasız okunmasına odaklanmış, dönüşlerin 35 günden geç bitmemesi çabası içinde olmuştur.⁴⁷² Bu anlayışa göre okumuş olduğu derse 35 gün gibi bir sürede tekrar dönen öğrenci has sayfaları tekrarlarken zorlanmadığı için ham sayfasına yeteri kadar vakit ayırabilmektedir. Bu sebeple yapılan hâfızlık sağlam bir şekilde ilerlemektedir.

Ham sayfaların bitirilmesinin ardından günlük ders olarak okunan cüz sayısının artmasına mukabil öğrencinin okuyuşu hızlanma eğilimine girebilir. Bunun sonucunda hazırlık eğitimi esnasında kazanılan sahih okuyuş kaybedilebilir. İbrahim Tanrıkulu Hoca bu hususu dikkate almış, söz konusu merhalede de sahih okuyuşu incelemiştir.

Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu hıfzını tamamlayıp haslama aşamasına gelen öğrenilerini önce bir cüz, ardından ikişer, üçer cüz, dörder cüz, beşer cüz ve nihayet Kur'ân-ı Kerim'in tamamını bir günde ezber okuyabilecek hale gelinceye kadar çalıştırmıştır. Bunu ancak söz konusu sistemi yapabileceğini inandığı öğrencilere uygulattırmıştır. Bu şekilde hıfzını ikmal edenlere hıfzlarına yaraşır ihtisamlı bir icazet merasimi düzenlemiştir. Bu merasimlere zamanın reisü'l-kurrâsını ve bu alanda önde gelen şahsiyetleri davet etmeye özen göstermiştir.⁴⁷³

İbrahim Tanrıkulu Hoca hâfızlık eğitimini tamamlayan öğrencilerinden kapasitesi yüksek olan kişileri bazı yarışmalara hazırlamıştır. Hâfızlık sınavına

⁴⁷¹ Şahin, *İslam Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 204; "Hâfızlık Eğitim Programı" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010), 20.

⁴⁷² Kars, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

⁴⁷³ Emin Âşıkkutlu, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi", (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme, 07.06.2025).

hazırladığı ya da yarışmalara göndereceği öğrencilerini çok yoğun bir program çerçevesinde çalıştırmıştır. Hâfızlığı sağlamlaştırma ve ezberi muhafaza hususunda meşakkatli fakat oldukça faydalı görünen bu yönteme değinecek olursak; ilk hatimde günde 5 cüzü 5 defa aynı gün içerisinde dinletmek suretiyle 6 günde bir hatim yapılır. İkinci hatime geçildiğinde 5 cüz 10 kere aynı gün içerisinde dinletilerek yine 6 günde hatim tamamlanır. Üçüncü hatime geçildiğinde öğrencinin aynı gün içinde 10 cüzü 5 kere dinletmesi gerekir. Bu hatim de 3 günde tamamlanır. Dördüncü hatime geçildiğinde öğrenci bir günde 10 cüzü 10 kere dinletir ve yine aynı şekilde hatim 3 günde tamamlanır. Beşinci hatime geçildiğinde bir günde 15 cüzü 5 kere okumak suretiyle 2 günde hatim tamamlanır. Altıncı hatimde ise bir günde 15 cüzü 10 kere okuyarak hatim tamamlanır.⁴⁷⁴ Bu sistem hem öğrenci hem de öğrencinin dersini alan hoca açısından meşakkatli ve fazla zaman alan bir yöntem olmasına rağmen hâfızlığın kuvveti açısından çok faydalıdır. İbrahim Tanrıkulu hocanın söz konusu sistemi çok nadir birkaç öğrencisine uyguladığı görülmüştür.

⁴⁷⁴ Kars, "Kurra Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).

SONUÇ

Yakın dönemin dikkat çeken Kur'ân muallimlerinden biri hiç şüphesiz Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu hoca omuştur. Hocaların ve din eğitim geleneğinin yaygın olduğu Trabzon ilinin Of ilçesinde 1943 yılında dünyaya gelen Tanrıkulu hoca, dindar bir ailede yetişmiştir. Çocukluktan itibaren başta Mehmet Rüştü Âşıkkutlu olmak üzere dönemin önde gelen âlimlerinden dersler almış ömrünü din eğitimine adanmıştır. Kız, erkek birçok talebe yetiştirmiş, onlara daima bir baba şefkatiyle yaklaşmıştır. Eğitim hususunda disiplini, ciddiyeti ve Kur'ân ilimlerine olan hassasiyeti ile tanınan İbrahim hoca ihlas ve samimiyeti sayesinde öğrencilerinin gönlünde taht kurmuştur. Bu bağlamda İbrahim Tanrıkulu hoca vazifesini bir yük olarak değil ibadet şuuru ve niyetiyle yapan kimselerden olmuştur.

Cumhuriyet döneminin önemli kıraat âlimlerinden olan hocası Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocaefendiye olan bağlılığı, vefası ve hizmeti sayesinde ilmi ve ömrü bereketlenmiştir. 1976 yılında Haseki Eğitim Merkezinde hocasından kıraat eğitimi okuduğu zamanlarda yaşlılığından ötürü hocasının hizmetini bizzat kendisi yapmıştır. O dönemde Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hoca'nın kendisine gösterdiği ihtimamı “Hocam beni kurbanlık koç gibi ayırarak ilgilendi” şeklinde ifade etmiştir. Haseki Eğitim Merkezi'ndeki derse katılmak için her gün imamlık vazifesinin bulunduğu Gözcübaba semtinden bir hayli uzak mesafede bulunan Haseki eğitim merkezine gitmiş, bu süreçte vazifesini de aksatmamıştır.

İbrahim Tanrıkulu hoca öğrencileri vasıtasıyla Kur'ân kıraatini gelecek nesillere aktarırken ağırlıklı olarak geleneksel eğitim metodunu kullanmıştır. Büyük oranda Mehmet Rüştü Âşıkkutlu merhumun metoduna sadık kalmakla beraber birkaç fer'i konuda değişiklik yapma ihtiyacı duymuştur. Kısaca o, köklerine bağlı, hocasından gördüğü usulden taviz vermeden ama yine de kendini geliştirerek, üstüne bir şeyler katan bir eğitim tarzını benimsemiştir.

Kurrâ hâfız İbrahim Tanrıkulu'nun kendine has eğitim metodu ve ilmi prensipleri mevcuttur. Ona göre kıraat okumak ve okutmak öncelikle bir aşk işidir. Yine ona göre kıraat okuyacak öğrencinin hıfzının çok sağlam olması, bunun yanında sahih bir okuyuşa sahip olması gerekmektedir. İbrahim hoca'nın talebesi olmak için en önemli şartlardan biri öğrencinin halis bir niyet taşımasıdır. İbrahim Hoca kıraat eğitimi alan öğrencilerin vücutları bizzat kendisinin çıkarmasını önemsemiştir. Bu bağlamda kimi

çevrelerde uygulanmakta olan, ezbere dayanmayan ve hazır metinler üzerinden okutularak tamamlanan kıraat eğitimlerini eleştirmiştir.

Ahir zamanda çoğu meseleden ödün verildiğinden yakınan İbrahim Hoca, Kur'ân-ı Kerîm ve kıraat eğitiminden asla ödün verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Hâfızlık eğitiminde öğrencilerin yüzüne okumada yeterli hakimiyeti kazanmadan hâfızlığa başlatılmasının çok büyük bir hata olduğunu üzülererek ifade etmiştir. Her fırsatta tâlim ve terbiyenin öncelikli olduğunu vurgulamış, öğrencilerinin Kur'ân-ı Kerim'in manasıyla amel olmalarını ve Kur'ân ahlakıyla bezenmelerini istemiştir. Her bir öğrencisinin almış olduğu eğitimi mutlaka aktarmalarını ve unutmamalarını öğütlemiştir. İlmî unutulmamasının üzerinde hassasiyetle durmuş, her gün mutlaka bir cüz tekrarının yapılmasını tavsiye etmiştir. Çeşitli vesilelerle gitmiş olduğu camilerdeki görevlilerin namazın fasit olmasına sebebiyet verecek tilâvetleri ile karşılaştığında namaz sonrası kendileriyle tanışarak uygun bir dille tecrübelerini onlarla paylaşmıştır. Tanrıkulu Hoca öğrencilerini seleften bize kadar uzanan eğitim zincirinin bir halkası olarak gördüğü için bu halkanın sağlamlığına önem vermiştir. Bu manada her bir öğrencisini talebe yetiştirecek ve ilmini aktaracak seviyeye getirmeye gayret etmiştir.

Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu Kur'ân-ı Kerîm ehli olmanın vermiş olduğu sorumluluk bilinci ile aynı zamanda da Kur'ân eğitimin ehemmiyetine binaen çalışmalarını titizlikle ve büyük bir ciddiyetle sürdürmüştür. Onun genel olarak takip ettiği metodu kısaca özetlemek gerekirse; konuyu fazla detaya girmeden anlatması, tecvid anlatımında tahtada tablo oluşturması, müşafeheye ve ahze bağlı kalması, kıraat eğitiminde koro yöntemi yerine tek tek ezber dinleme yöntemini kullanması, yüzüne okuma ve tâlim derslerinde koro yöntemini sıklıkla kullanması, öğrencinin motivasyonunu arttırmak adına dersi dinamik bir şekilde işlemesi, olması gereken doğru uygulamaların yanı sıra yanlış uygulamaları da göstererek öğrencinin hatalı kısmı görmesini sağlaması, öğrenciye salt ezber yaptırmak yerine anlamı da işin içine katan bir eğitim usulünü benimsemesi onun Kur'ân ve hâfızlık eğitiminindeki ana ilkeleri oluşturmaktadır.

İbrahim Tanrıkulu hoca ihlas, samimiyet ve gayretle çalışmaları sonucunda en sıkıntılı dönemlerde dahi öğrencisiz kalmamıştır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerine bizzat giderek bu yerlerden İstanbul'a kıraat öğrencisi getirmiştir. Malezya'da Türk usulü bir Kur'ân Kursu açılmasının öncülüğünü yapması onun gayretli çalışmalarına verilebilecek dikkate değer örneklerden biridir.

Kıraat eğitiminde kullandığı kaynakların başında İbnü'l-Cezerî'nin eserleri gelmektedir. Yıllar boyu bu manzum eserleri okuya okuya, okuta okuta bu eserlere karşı bir ünsiyet kazanmıştır. Söz konusu eserlerin dil ve üslup tarzına alışmış olması sebebiyle olsa gerek kendi konuşmaları da beyit şeklinde kafiyeli ve birbiriyle uyumlu olmuştur.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse rahle-i tedrisinden geçen öğrencilerinden bazıları Türkiye'nin güzide camilerinde, Kur'ân kurslarında, okullarda ve İlahiyat Fakültelerinde bulunan kıraat kürsülerinde büyük bir özveriyle hizmet etmeye devam etmektedir. Bu çerçevede Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Tanrıkulu'nu hocasından emanet aldığı kıraat ilmini gelecek nesillere taşıma adına bir köprü vazifesi yaptığı görülmüştür. Böyle âlimlerin hayatlarının ve eğitim metotlarının incelenip bütün yönleriyle ortaya konulmasının kadim mirasın korunması adına yapılması gereken bir görev olduğu gibi sonraki nesiller için de güzel bir örneklik oluşturduğu açıktır.

İbrahim hocanın genç nesiller tarafından örnek alınması gereken yönlerini ihlas ve samimiyeti, gayreti ve fedakarlığı, ailece mesai mefhumu tanımayan çalışma, öğretme ve üretme azmi, dini hizmetlerde özellikle Kur'ân ve kıraat eğitiminde tavizsizliği, bu kunudaki dikkati hassasiyeti ve liyakati, misyon ve vizyon sahibi olması, mesleki ehliyet ve temsiliyet konusundaki örnekliği, İslam, Kur'ân-ı Kerim, insan, toplum ve ümmet adına dertli olması, aksiyon alması, cömertliği, hayırhahlığı, ilmini aktarmasının yanında ibadet ve takva yönünün güçlü olması, ilim ile irfan, bilgi ile hikmet ikililerini şahsında bir araya toplaması, öğrencileri için gerekli her türlü ortamı hazırlaması, geleceğe ve mesleğe yönlendirmesi, bir çok yönden desteklemesi, onlara değer vermesi, babacan bir yaklaşım sergilemesi olarak sıralamak mümkündür.

Bu âlimlerin eğitim metotlarının ve vermiş oldukları mücadelelerin okullarda, çeşitli sosyal platformlarda, iletişim mecralarında ve seminerlerde yeni nesillere tanıtılması gerektiği düşüncesini taşımaktayız. Bir Şeyhu'l-Kurrânın hayatını ve eğitim metodlarını ele aldığımız bu çalışmamızın hayırlara vesile olmasını, konunun ilgilileri tarafından istifade edilerek daha kapsamlı çalışmalara ilham kaynağı olmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Ağırbaş, Abdülhekim. *Kıraat Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2021.
- Akdemir, Mustafa Atilla. “Kıraat Eğitiminde Tarîkler”, *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’ân ve Kıraati Sempozyumu*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000. 165-177.
- Akdemir, Mustafa Atilla. “Kur’ân Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hâfızlık”, *Usûl İslam Araştırmaları* 13 (2010), 21-40.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Hamid b. Abdülfettâh el-Palûvî’nin Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü’l-İrfan Adlı Eserinin Metodolojik Tanımı ve Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 1999.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Algur, Hüseyin. *Hâfızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psikososyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2018.
- Altuntaş, Mehmet. “Kur’ân’ın Mekke’de Yazılması ve Medine’de Çoğaltılması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2018), 257-289.
- Arslan, Durmuş. “Kıraat İlminde İcazetname Geleneği ve Bir İcazetname Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 291-317.
- Arslan, Gülsüm. *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık Eğitimi: Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ayhan, Halis. “İlahiyat Fakültesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2000. 22/70-72.
- Baltacı, Cahit. “Cumhuriyet Döneminde Kur’ân Kursları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2016), 181-186.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. “Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur’ân Kursları”, *Hâfızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur’ân Kursları. 10. Kur’ân Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yayınları, 2007.
- Bayram, Fatma. *Bir Vaizenin Günlüğü*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- Birişik, Abdulhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Birişik, Abdulhamit. “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425-432.
- Bozkurt, Nebi. “DarülKurrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993. 8/543-545.
- Bozkurt, Nebi. “Hâfız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1997. 15/74-78.
- Cebeci, Suat - Ünsal, Bilal. “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4/11 (2006), 27-52.
- Çağırıcı, Mustafa. “Kur’ân Kursu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2022. 26/423-426.
- Çaylı, Ahmet Fatih. *Kur’ân Kursu Öğreticilerine Göre Hâfızlık Öğretimi ve Problemleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Çelik, Şeyma. *Hâfız İlhan Tok ve Kur’ân Eğitimindeki Yeri*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Çetin, Abdurrahman. "Tecvid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/253-254.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar (Oryantalistlerin Görüşleri)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Dağ, Mehmet – Tetik, İbrahim. *Nüzül Dönemi Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2023.
- Dağ, Mehmet. "Kıraat İlminin Akademik Serencamı", *Ekev Akademi Dergisi* 56 (2013), 311-314.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2021.
- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarîkinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019), 1-27.
- Günaydın, Mehmet. "Of Medreselerinin Tarihi Fonksiyonelliğine Bakış", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 101-136.
- Günaydın, Mehmet. "Kıraat Âlimi Mehmet Rüştü Âşıkkutlu'nun Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları", *Dini Araştırmalar* 2/6 (2000), 179-185.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *Usûlî ve Ferî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivâyeti)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2022.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *İmam-ı Âsım ve Âsım Kıraatı-Tayyibe Tariki Çerçevesinde Şu'be Hafs Rivayetleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayıncılık, 2024.
- Hızlı, Mefail. "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987), 273-281.
- İbn Cezerî, Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Mukaddime-i Cezerî*, çev. Hüseyin Harputoğlu İstanbul, y.y., 2004.
- Karaçam, İsmail. *En Büyük Mucize Kur'ân-ı Kerîm'in İlmî ve Edebî Sırları*. İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Hediyesi, 2005.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân Tilâvetinin Esasları*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- Kutlu, Necip vd., "Hâfızlık ve Beyin", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/3 (2019), 355-364.
- Madazlı, Ahmet. "İklâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/27.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Kur'ân'ın Metin Yapısı*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2022.
- Öcal, Mustafa. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 241-268.
- Özbek, Ömer. "İbnü'l Cezerî'nin Kıraatlerin Mütevâtirliği Meselesine Bakışı", *Bilimname* 2 (2018), 555-586.
- Öztürk, Şükrü. *Trabzonlu Kur'ân Hâdimleri: Cumhuriyet Döneminde Kur'ân'a Hizmet Eden Bazı Simalar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: İFAV Yayınları 2022.
- Perk, Mehmet. "İbrahim Tanrikulu ve Kıraat Eğitim Öğretim Usulü (Bir Şeyhü'l-Kurrâ İle Röportaj Örneği)". Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seminer Ödevi, 2018.
- Pilgir, Muhammed. *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*. Ankara: Makgrup Medya, 2022.

- Sarı, Mehmet Ali. "İdgam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/471-472.
- Şahin, Hatice. "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hâfızlık Tedrisatı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/2 (2011), 199-220.
- Şahin, Hatice. *İslam Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Tanrıkulu, İbrahim. *Kur'ân'ı Okuma Esasları*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Temel, Nihat "Kur'ân Tâlimi ve Hâfızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2007), 35-60.
- Tetik, Necati. *Başlangıçtan 9. Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Toker, İhsan. *Hâfızlık Anlam ve Deneyim*. Ankara: FCR Yayınları, 2017.
- Tunçer, Mustafa. "Ofllu Hocaların Yetiştikleri Medreseler, Talebe ve Medrese Sayılarına İlişkin Bazı Rivayetlerin Analizi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9/16 (2017), 25-46.
- Varol, Mehmet Bahaüddin. "Hülefaî Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (2000), 479-504.
- Yılmaz, Burak. "Köklerin Hikayesi İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi", *TRT Diyanet* (04.02.2016).
- Zernûci, Burhanettin. *Ta'lîmü'l-Müteallim*. çev. Mustafa Köseoğlu. İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2020.
- Zürkanî, Muhammed Abdu'l-Azim. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1999.

Kendileriyle Görüşme(Mülakat) Yapılanlar

- Akdemir, Mustafa Atilla. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.01.2025).
- Akman, Ferda. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).
- Algın, Fatma. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).
- Âşıkkutlu, Emin. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi", (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme, 07.06.2025).
- Âşıkkutlu, Fâzıl, "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi", (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.05.2025).
- Aydın, Fatih. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 18.12.2023).
- Balta, Şeyma Akça. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 31.01.2025).
- Çebi, Şeyma. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 09.12.2024).
- Çollak, Fatih. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 06.12.2024).
- Dağıstani, Murat Sadıkov. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmeci: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 02.01.2024).

- Demirkol, Mahir. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.12.2023).
- Dilbaz, Fatma Karagöz. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 27.02.2024).
- Ekin, Aysun. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).
- Günalp, Hümeysra. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 15.09.2023).
- Günel, Meral. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.09.2023).
- Hoş, Tayyip. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.12.2023).
- İrday, Nurten Çankaya. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 26.12.2024).
- Kara, Nuray. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.01.2025).
- Karadeniz, Serap. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.01.2025).
- Kars, Ferhat. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.06.2024).
- Kılıçoğlu, Fatih. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 11.11.2023).
- Kömürcü, Hasan. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 10.10.2023).
- Özkoçak, Müzeyyen Cesur. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 12.09.2023).
- Öztopal, Emine. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 14.04.2025).
- Pehlivan, Nuran. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).
- Tanrıkulu, Asuman. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).
- Tanrıkulu, Osman. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 25.12.2024).
- Taşpınar, İlknur. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 13.09.2023).
- Temel, Enes. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 03.11.2023).
- Yağmur, Seyyit. "Kurrâ Hâfız İbrahim Tanrıkulu Hocaefendi" (Görüşmecisi: Fatma Yetginakın, Ses Kaydı, Görüşme 26.02.2025).

İnternet Kaynakları

- 2023-2024 Eğitim Öğretim Yılı Hâfızların Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri Hâfızlık Programı/Projesi Öğrenci Âlimi Usul ve Esasları Kılavuzu. https://hâfız.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/07/2023-2024-HÂFIZLIK_KILAVUZU_669-okul.pdf Erişim: 28.07.2024.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. Okul-Kur'ân Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hâfızlık Projesi.

- https://dogm.meb.gov.tr/pdf/Orgun_Egitimle_Birlikte_Hafizlik.pdf Erişim: 28.07.2024.
- Dinç, Kadir. Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları. <https://yayin.diyaret.gov.tr/makale/diyaret-isleri-baskanligi-4-6-yas-grubu-kur'-an-kurslari/kadir-dinc-dib-egitim-hizmetleri-genel-muduru/egitim/2269/64> Erişim 10 Mart 2025.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Aşere Eğitim Programı. Diyanet İşleri Başkanlığı Diyanet Akademisi Eğitim Programları ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, 2024. <https://diyanetakademi.diyaret.gov.tr/Documents/A%C5%9Fere%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1.pdf> Erişim 10 Şubat 2025.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hâfızlık Eğitimi Programı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hâfızlık Eğitim Kursları Uygulama Esasları. https://webdosyasp.diyaret.gov.tr/muftuluk/UserFiles/amasya/UserFiles/Files/2023-2024%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitimi%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1_d5288fb6-3133-4ca9-bc82-983278ec3b56.pdf Erişim 18 Aralık 2024.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı. <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitimi%20Destek%20Program%C4%B1-2022.pdf> Erişim 15 Mart 2025.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı Hâfızlık Eğitimi Destek Programı. <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitimi%20Destek%20Program%C4%B1-2022.pdf> Erişim 28 Aralık 2024.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi. 2025. <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Detay/134/diyaret-i%C5%9Fleri-ba%C5%9Fkan%C4%B1%C4%9F%C4%B1-kur'-an-e%C4%9Fitim-ve-%C3%B6%C4%9Fretim-y%C3%B6nelik-kurslar-ile-%C3%B6%C4%9Fenci-yurt-ve-pansiyonlar%C4%B1-y%C3%B6nergesi> Erişim 20 Ocak 2024.
- <https://ilahiyyat.trabzon.edu.tr/Share/0B65D1A240A93E2F5BF56DC911219DAD> (Erişim 02 Şubat 2025).
- <https://www.biyografi.net/kisi-ishak-danis-4480/> (Erişim 02 Şubat 2025).

EKLER

Ek 1: Resimlerle İbrahim Tanrıkulu

Resim 5. İbrahim Tanrıkulu, 2015 Yılı İcazet Töreninde.

Resim 6. İbrahim Tanrıkulu, Öğrencileriyle.

Resim 7. İbrahim Tanrıkulu, Nevşehir’de Kendi Adını Taşıyan Kur’ân Kursu’nun Açılışında.

Resim 8. İbrahim Tanrıkulu, İshak Danış ile Birlikte.

Resim 9. İbrahim Tanrıkulu 1990 yılında, İlim ve Fazilet Vakfı Kur'ân Kursunda Okuttuğu Öğrencileri ile Birlikte.

Resim 10. İbrahim Tanrıkulu 1996 Yılında Gitmiş Olduğu Malezya'da Hâfız Öğrenciler ile Birlikte.

Resim 11. İbrahim Tanrıkulu, Reîsülkurrâ Mustafa Demirkan ile İcazet Merasiminde.

Resim 12. (Soldan sağa) Osman Tanrıkulu, Cemil Âşıkkutlu, İbrahim Tanrıkulu ve Prof. Dr. Emin Âşıkkutlu.

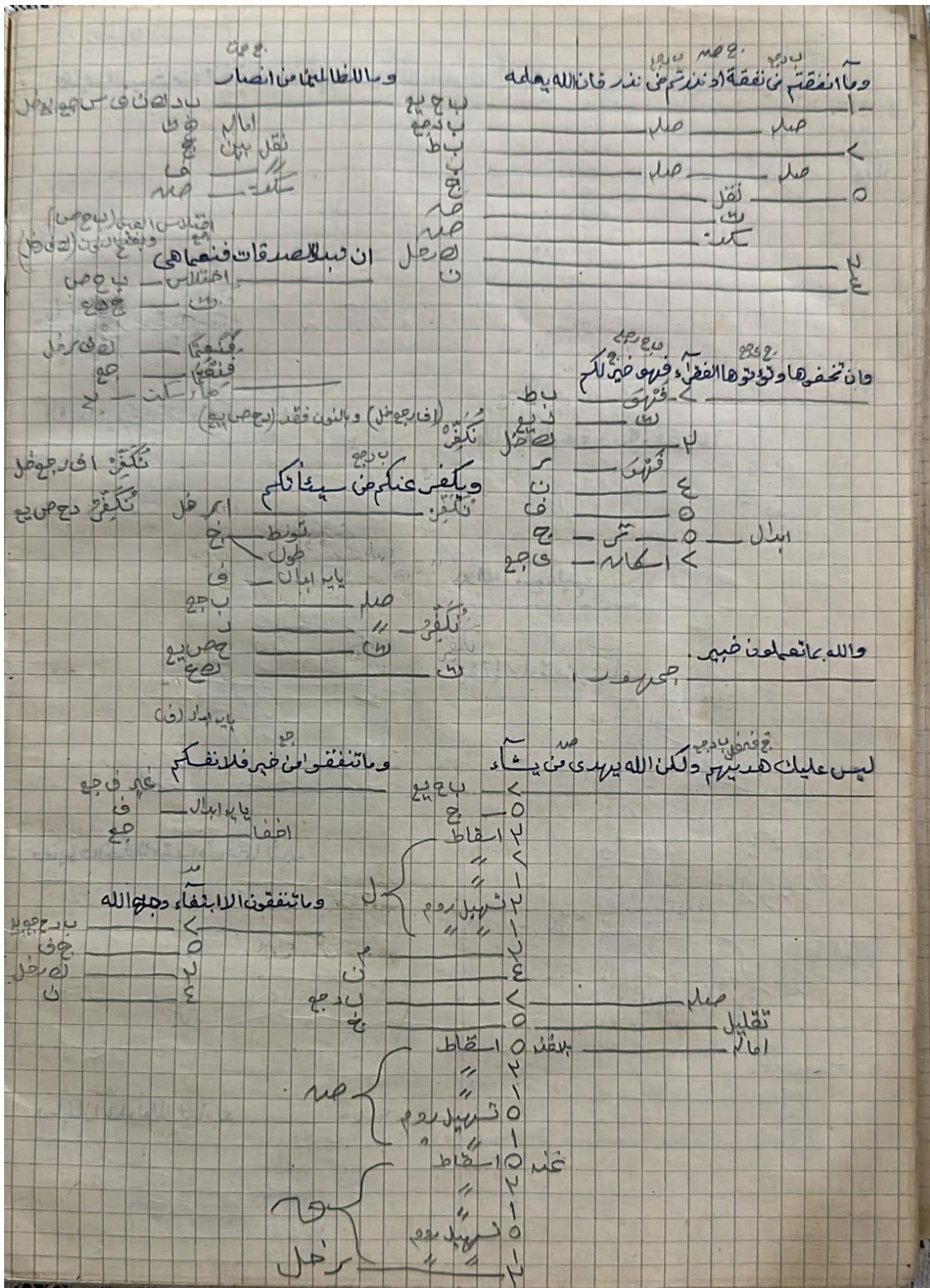
Resim 13. İbrahim Tanrikulu, Osman Egin ile.

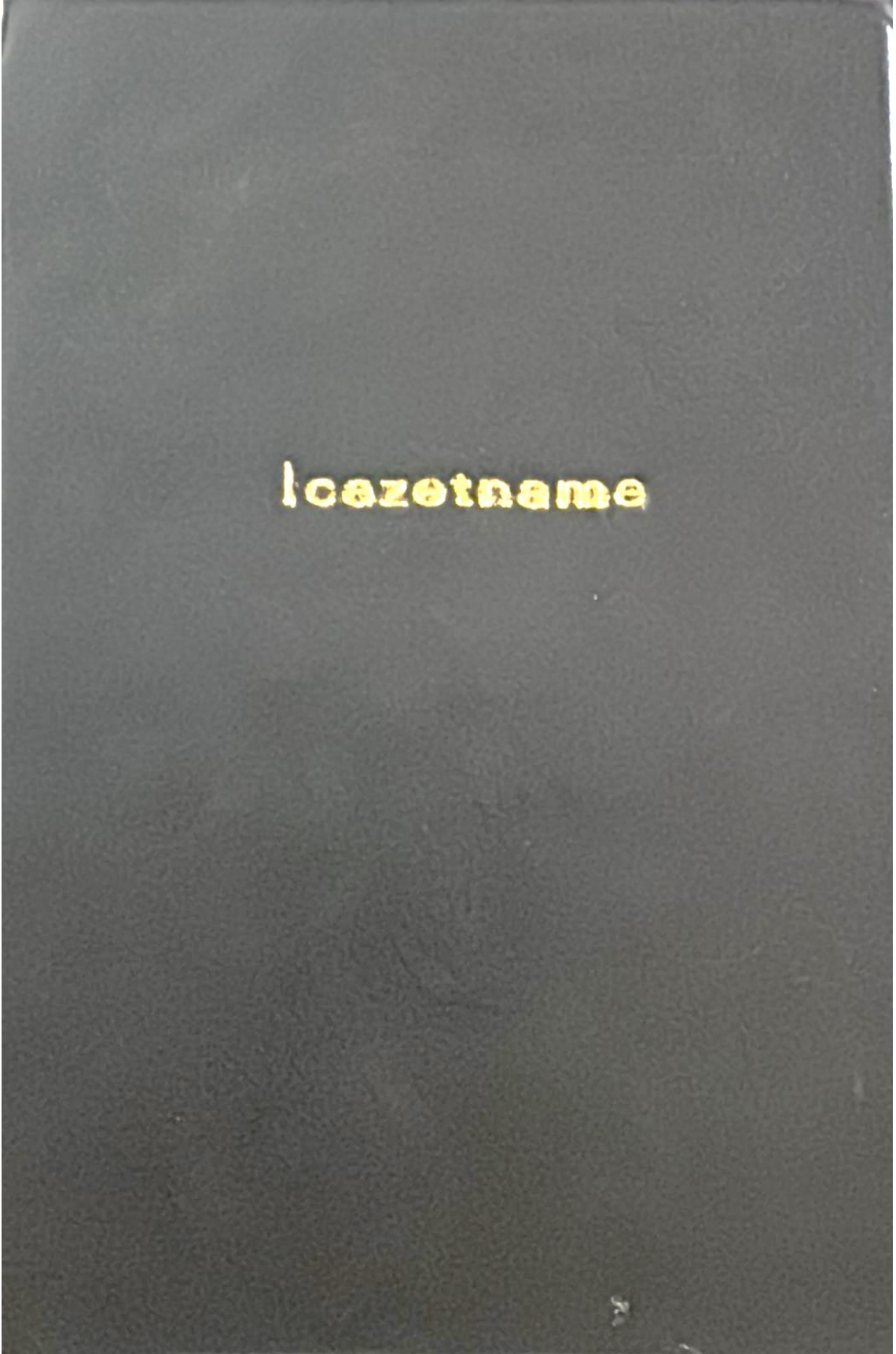
Resim 14. İbrahim Tanrikulu'nun Nakkaştepe Mezarlığındaki Kabri.

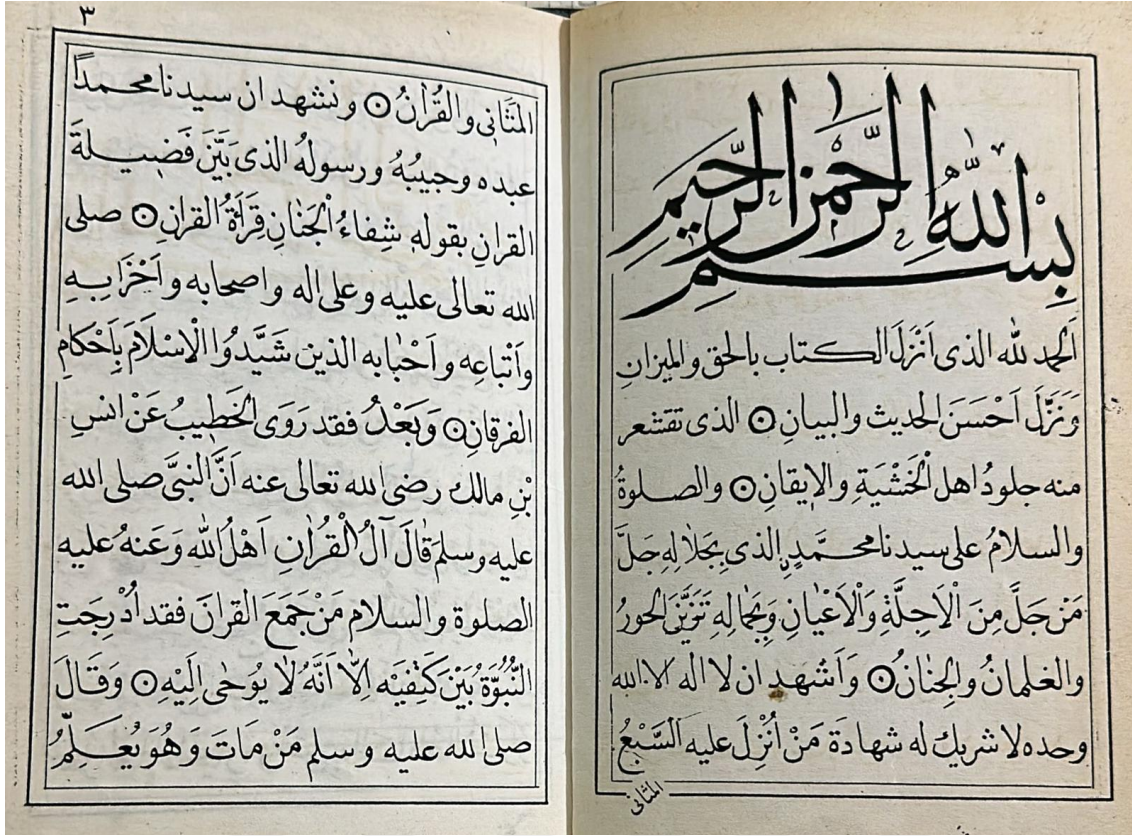
Resim 15. İbrahim Tanrıkulu'nun El Yazısıyla Çıkarmış Olduğu Suretlerden Bir Sayfa.

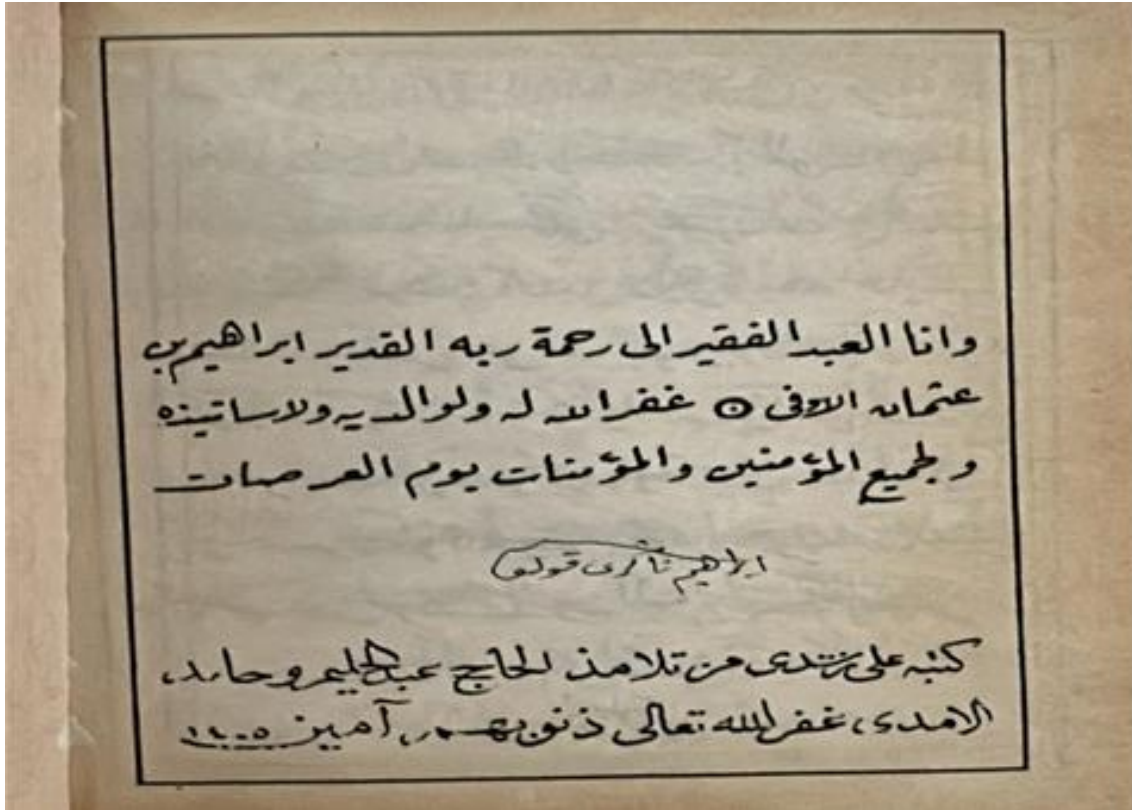
Resim 16. İbrahim Tanrıkulu'nun İcazetnamesi.

Resim 17. İbrahimTanrıkulu'nun İcazetnamesinin İlk Sayfası.

Resim 18. İbrahimTanrıkulu'nun İcazetnamesinin Son Sayfası.

Resim 19. İbrahim Tanrıkulu'nun Evinde Okuduğu Kur'ân-ı Kerim'in Kapağı.

Resim 20. İbrahim Tanrıkulu'nun Kur'ân-ı Kerimi

Resim 21. İbrahim Tanrıkulu'nun Hizmet İçi Eğitim Belgesi.

Resim 22. İbrahim Tanrıkulu'nun Hizmet Teşekkür Belgesi.

Resim 23. İbrahim Tanrıkulu'nun İmam Hatip Lisesi Diploması.

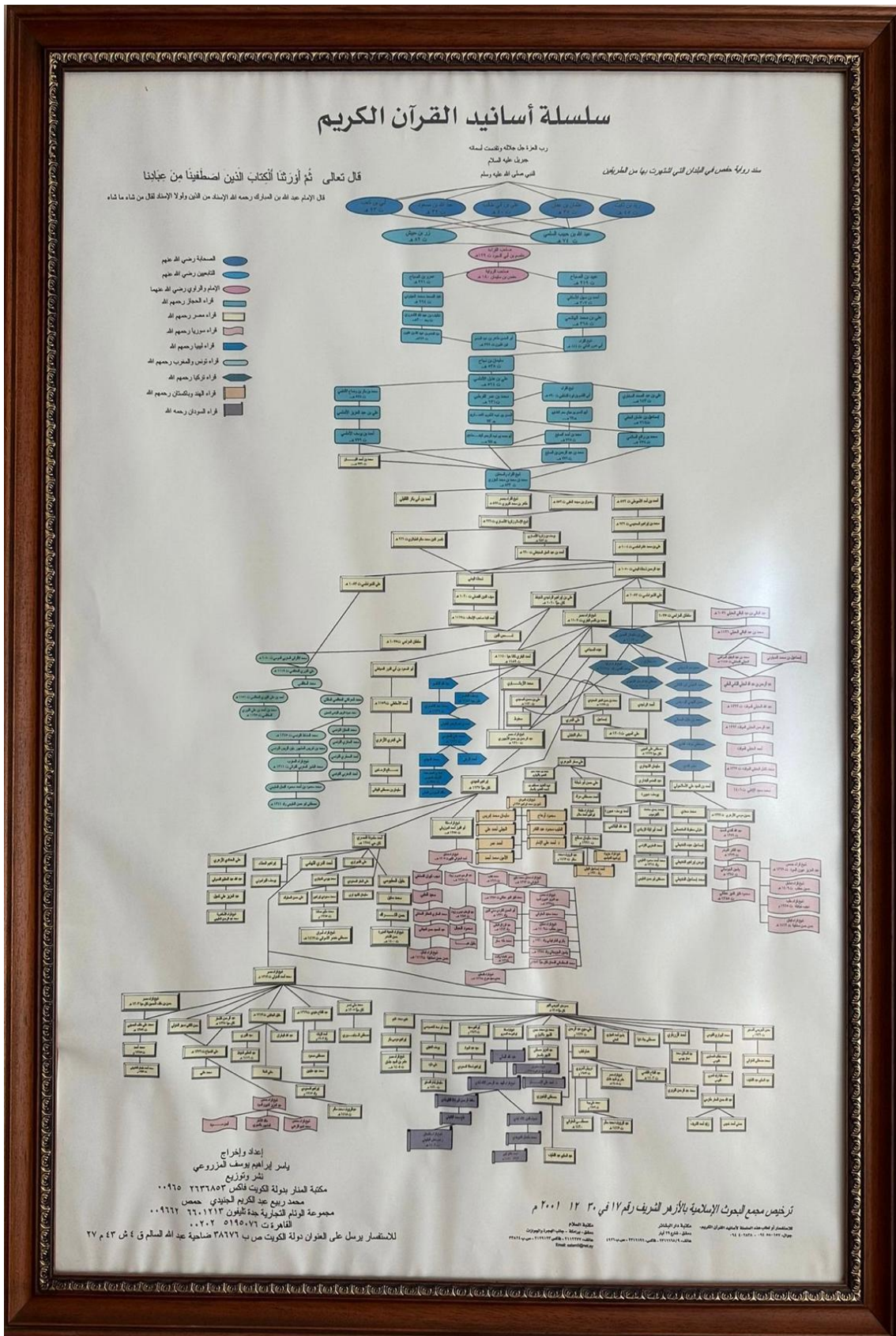
Resim 24. İbrahim Tanrıkulu'nun Önlisans Diploması.

Resim 25. İbrahim Tanrıkulu'nun Kur'an Kursu Öğreticilik Belgesi.

Resim 26. İbrahim Tanrikulu'nun Evinde Bulunan İcazet Silsilesi.

Resim 27. İbrahim Tanrıkulu'na 1991 Yılında Verilen Hizmet Takdir Belgesi.

